

Theo Knippenberg's

Bulkboek®

ONLINE

literaire klassieken - reeks 20e eeuw

J. SLAUERHOFF
SCHUIM EN AS

J. SLAUERHOFF

SCHUIM EN AS

INHOUD

Jan Jacob Slauerhoff
Het eind van het lied
De erfgenaam
De laatste reis van de Nyborg
Larrios
Such is life in China
De ontdekking van Slauerhoff

VIDEO: Trailer van het Slauerhoff festival in 2012

GEDICHT: In Nederland, voorgedragen door Wim de Bie

Slauerhoff in het **LETTERKUNDIG MUSEUM**

COLOFON

Van alle boeken van Slauerhoff zijn (mooie!) uitgaven verkrijgbaar bij uitgeverij Nijgh & Van Ditmar (www.nijghenvanditmar.nl).

Dit bulkboek is vormgegeven door Natascha Frensch (www.natascha-frensch.nl)
en samengesteld door Theo Knippenberg voor Bulkboek Online
(info@bulkboek.online).

In samenwerking met

scholieren

Klik hier **.com**
voor de boekinfo

JAN JACOB SLAUERHOFF

*In Nederland wil ik niet sterven,
En in de natte grond bederven
Waarop men nimmer heeft geleefd.*

“Een rusteloze zwerver”, zo wordt Jan Jacob Slauerhoff (1898-1936) het vaakst omschreven.

Al in zijn jeugd had hij een diep verlangen om de wijde wereld in te trekken.

Slauerhoff groeide op in Leeuwarden. Hij had last van astma aanvallen en bracht daarom veel tijd door op Vlieland, waar zijn moeder vandaan kwam. De zeelucht was goed voor hem. En zijn liefde voor de zee is misschien daar geboren, op het strand van Vlieland. Hij was het liefst direct na zijn middelbare school naar zee gegaan. Maar op aandringen van zijn vader besloot hij medicijnen te studeren in Amsterdam. Daar woonde hij op zijn studentenkamer tussen houten scheepsmodellen en sliep in een scheepskooi. Vrienden trakteerde hij op ‘schipbreukwijn’, die van een gestrand schip afkomstig zou zijn. En direct na zijn studie monsterde hij aan als scheepsarts, op een stoomschip naar Azië.

Nog tijdens zijn studentenjaren werden gedichten van Slauerhoff gepubliceerd in literaire tijdschriften en verscheen

(in 1933) zijn eerste gedichtenbundel *Archipel*. Als dichter was hij beïnvloed door Franse dichters als Charles Baudelaire en Paul Verlaine. Hij deelde hun afkeer van de brave geordende wereld. De drie gedichten achterin dit bulkboek geven een goed beeld van wat Slauerhoff vond van de samenleving, en in het bijzonder van het leven in Nederland.

Ondanks zijn slechte gezondheid (al tijdens zijn eerste reis als scheepsarts werd hij ziek) bleef het zeemansleven hem onweerstaanbaar trekken. Over dat zeemansbestaan zou hij dan ook heel veel, zowel romans en verhalen

als gedichten (en zelfs een toneelstuk) schrijven.

Tijdens zijn eerste reizen als scheepsarts, waarin hij vooral geboeid werd door het onmetelijke, geheimzinnige China, schreef hij aan boord honderden gedichten, die later verzameld werden in bundels als *Eldorado*, *Saturnus* en *Serenade*.

Net als zijn latere verhalen handelen die gedichten vooral over het lot van de gedoemde zwerver, die door zijn driften eindeloos wordt voortgejaagd, maar die nergens zijn geluk kan vinden.

Nadat Slauerhoff ook enkele reizen naar Zuid-Amerika had gemaakt, keerde hij naar Nederland terug, waar hij de danseres Darja Collin ontmoette, met wie hij enkele maanden later trouwde. Soms woonde hij bij haar in Den Haag, dan weer maakte hij korte reizen, intussen werkend aan zijn verhalen, gebundeld in *Het lente-eiland* (1930) en *Schuim en asch* (1930). En hij schreef de klassiek geworden romans *Het verboden rijk* (1932), waarin de zestiende-eeuwse Portugese zeevaarder en schrijver Luis Camoës een van de hoofdpersonen is en *Het Leven op aarde* (1934) waarin een Noord-Ierse marconist, die ook al was opgetreden in *Het Verboden Rijk*, probeert de westerse beschaving te ontvluchten door volledige rust en vrede te zoeken in China.

Op zoek naar een nieuwe horizon

en andere culturen werd Slauerhoff scheepsarts bij een maatschappij die op Afrika voer. Hij reisde vijf keer op en neer naar de Afrikaanse Goudkust, maar intussen bleef hij kwakkelen met zijn gezondheid.

In 1932 ging hij kuren in het Italiaanse Merano, gevolgd door zijn zwangere vrouw. Daar in Merano beviel Darja van een dode zoon, beide ouders waren kapot van verdriet en Slauerhoff raakte in een diepe depressie. In de jaren daarna verslechterde het huwelijk. In 1935 werd de scheiding uitgesproken.

Het jaar daarvoor vestigde hij zich een half jaar als arts in Tanger (Marokko), waar het klimaat goed was voor zijn longen en waar hij goed kon werken. Maar de zee bleef hem onweerstaanbaar trekken. En zodra hij weer ging varen werd hij opnieuw ernstig ziek: hij had malaria en tuberculose opgelopen. Kuren in Merano hielp niet meer, hij keerde terug naar Nederland waar hij in een sanatorium in Hilversum op 5 oktober stierf, kort na zijn 38e verjaardag en direct na de publicatie van zijn laatste dichtbundel *Een eerlijk zeemansgraf*. Dat zeemansgraf was hem niet gegund. Slauerhoff werd gecremeerd en op een provinciale begraafplaats bijgezet.

In dertien jaar publiceerde Slauerhoff een indrukwekkend oeuvre van dichtbundels, verhalen en romans. Hij is bij uitstek een romantisch dichter, zijn

gedichten getuigen van rusteloosheid, onvrede met het bestaan, heimwee naar het onbereikbare en een sterke vereenzelving met outcasts, met mensen die niet met de maatschappelijke stroom meezwemmen. Ook zijn romans en verhalen zijn sterk geïnspireerd door de diverse werelddelen en culturen die Slauerhoff als scheepsarts heeft bezocht. Slauerhoff is, zowel als dichter als roman- en verhalenschrijver, altijd populair gebleven, ook onder de jeugd.

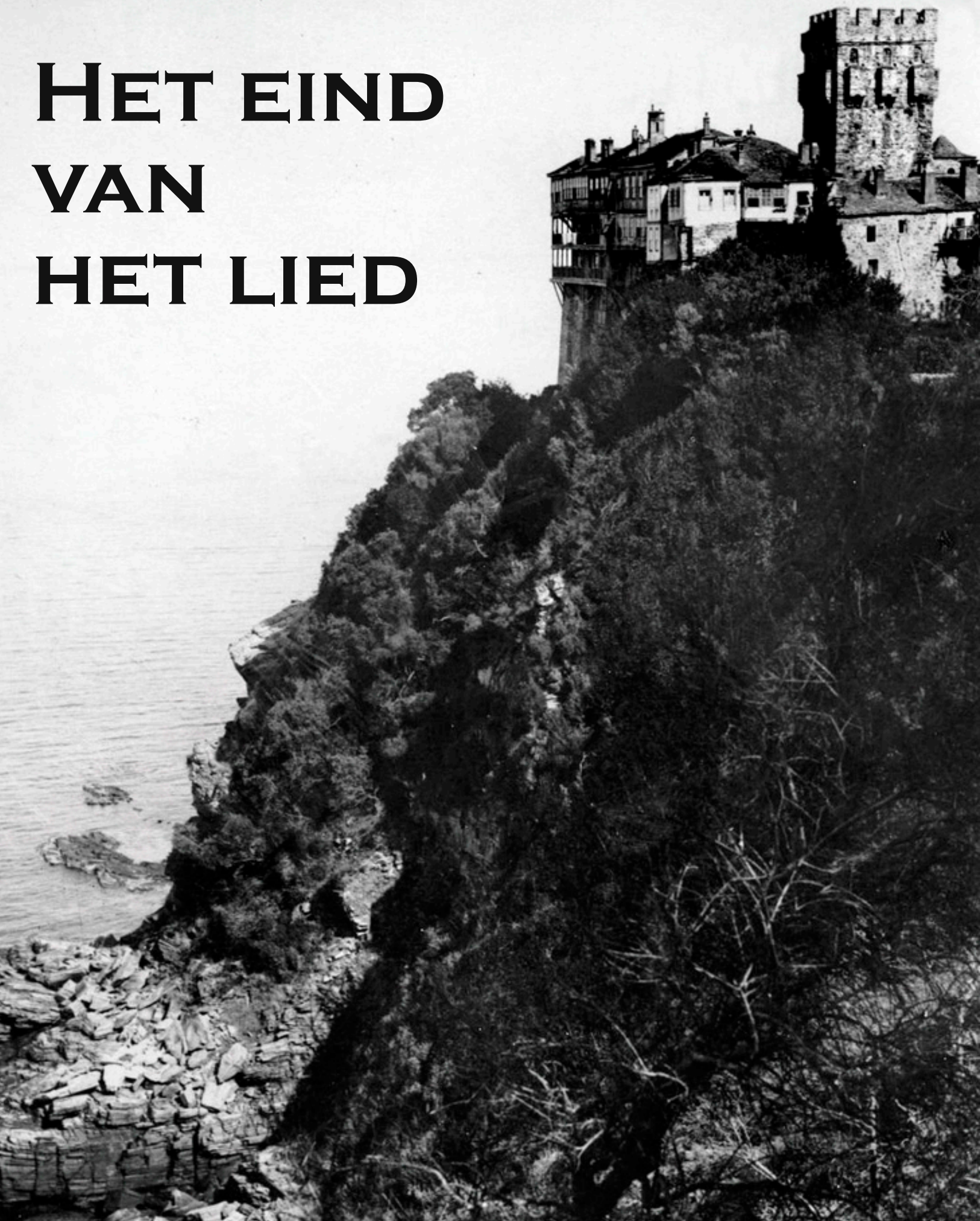
De verhalen in *Schuim en as* worden terecht gerekend tot het beste proza dat Slauerhoff heeft geschreven. Ze zijn geschreven in de 'slordige' stijl die veel critici irriteerde maar die zo kenmerkend is voor Slauerhoffs markante schrijverstalent.

De grote thema's in zijn werk, de zee, schepen, zeelieden en de zeemansliefde, de eenzaamheid en China, ze zijn allemaal aanwezig in deze bundel. En samen geven deze vijf verhalen een prachtig beeld van de mens en de dichter Slauerhoff, want elk verhaal vertegenwoordigt een deel van zijn hele oeuvre. In *Het eind van het lied* beschrijft Slauerhoff de zwerftochten van een mens die door alle zinloosheid, ellende en banaliteit van de wereld heen naar een geestelijke verlossing zoekt. *De erfgenaam* is eenvoudig als een oosters sprookje. *De laatste reis van de Nyborg* is een macaber scheepsverhaal. In *Such is life in China*

is met scherp realisme het leven van Europeanen in een Chinese havenstad geschilderd. En *Larrios*, voor mij het hoogtepunt van Slauerhoffs werk, is het navrante en aangrijpende verhaal van een zeeman die, voortgedreven door een verlangen dat nooit bevredigd kan worden, over de hele wereld zoekt naar die ene onbereikbare vrouw, als een gedoemde zwerver.

Theo Knippenberg

HET EIND VAN HET LIED

'There is some system in his madness'

Dit verhaal staat gelijk met een acte van beschuldiging waarop maar één vonnis kan worden uitgesproken: schuldig, veroordeeld tot de doodstraf, en, in een land waar ze nog bestaan, tot alle folteringen die zijn uitgedacht om bekentenis af te dwingen. Want men zal denken dat ik niet alles heb beleden en méér willen weten. Jammer genoeg voor de nieuwsgierigheid der mensen en vooral voor hun rechtsgevoel, hun dorst naar wraak op de misdadiger die anders is dan zij, die deed wat zij in geen duizend jaren voor een duizendste zouden durven, ben ik straffeloos ver buiten het bereik der aardse gerechtigheid en kan mij niets vreselijker overkomen dan ik reeds beleefde. Ook hiernamaals niet. Als ik *De Hel* lees, lach ik en denk aan een gruwelkamer.

Ook ik had een Beatrice. En ik was lang geen Dante. Ik stelde mij dan ook niet tevreden haar op een afstand te vereren. Ik bezat haar en verliet haar, zonder reden, ten prooi aan ellende. Zij was schoon en zuiver als de azuren hemel, dien men ook met een oogopslag kent.

Zij verveelde mij, zoals het paradijs, zonder één zonde, één donkeren hoek, mij zou vervelen. Ik verliet haar. Was dit geen doodzonde, die toch voor de wet

niet strafbaar is?

Maar de straf werd voltrokken. Later. Ik wist niet meer wat ter wereld te beginnen. Wat was hierna? Toch ging ik verder, diende mijn land een tijdlang aan zijn ambassades en ook dit vervulde mij met weerzin. Toen verbande ik mijzelf naar Siberië en bevond mij lang in verschillende steden, zonder reden. Ik kende verdronken officieren en hun dochters die de beschaving alleen van horen zeggen kenden. En bannelingen. In Omsk was ik alle spoor verloren, d.w.z. ik wist niet meer waarheen te gaan. Toen brak de oorlog uit, voor mij een verlossing. Maar dit is geen relaas van mijn verstrooiingen, dus sla ik de oorlog over en begin weer aan het eind. Toen het zoeken, zonder te weten waarnaar, weer begon.

***

In de bloedige slag bij Moekden, die het Russische leger meer dan de helft van zijn officieren kostte, werd ik ook gewond, een bajonetsteek in de heup. Het was geen wonder, ik had mij meer blootgesteld dan een officier in de moderne oorlog dat behoeft, al ben ik niet dapper. Vooral een bajonetaanval vind ik het afschuwelijkste gevecht dat een mens kan ervaren, het denkbeeld van een steek in de buik doet mij ijzen.

Natuurlijk kreeg ik zo mijn wond. Bij een charge. Ik had als een krab willen lopen.

Ik kon niet verder, bezwijmde, viel op de weke grond, alsof ik verdronk: mijn leven trok mij voorbij, ik was doodsbenauwd, toch ijl verlicht. Toen ik bijkwam lag ik op een schokkende ossenkar, met een ruw verband. Na een martelende rit bereikte ons transport het Duitse hospitaal te Bl... w. In medisch opzicht was het goed. Maar de artsen waren autoritair en vlegelachtig, de verpleegsters plomp en gehuicheld vriendelijk, zodat ik hunkerde naar herstel. Ook had ik een haat tegen het gele canaille opgevat, die nog lang niet was gekoeld. 't Bericht van de vernietiging van onze Oostzeevloot wierp mij dan ook in een woedeaanval, nog verhevigd door de brokken gesprek die ik opving: Selbstverstandlich.... geen techniek.... als wij eerst tegen Engeland....

Op een ochtend wandelde ik voor het eerst met een stok in de kleine tuin, uitrekenend wanneer ik weer valide zou zijn.

Een uitgestoken hand - de hoofdverpleegster - die altijd een lieve glimlach voor mij had.

'Ik wens u geluk.... Port Arthur is gevallen.'

'Geluk?'

'Nu hoeft u niet meer in de oorlog. En: Sie bleiben ruhig hier.'

Zij legde haar hand op mijn schouder.... ik liet mijn stok vallen, vluchtte. Haat tegen Duitsers en Japanners had mij bij de keel. Mijn oppasser pakte koffers, nam een droschka, ik zat in de trein, mijn wond stak.... Dadelijk na aankomst te Kharbin, zocht ik de Gouverneur op. Hij ontving mij verbaasd maar hoffelijk. Toen ik hem verzocht dadelijk weer in dienst te mogen treden, zag hij naar mijn been, mijn gezicht en schudde het hoofd. Ik nam de houding aan. Hij wenkte af, greep een brief van zijn tafel: 'Staking der vijandelijkheden, vredesonderhandelingen te Portsmouth. Laten wij hopen op de volgende oorlog. Dan ben je ook beter. Wees mijn gast.'

Hij was goed, de oude generaal.

En drie weken later zaten wij in de Transsiberische. In Moskou werden wij als overwinnaars gefêteerd, voelden wij ons verbitterd maar ook getroost - ja, toch wel getroost, behalve 's morgens als wij laat ontwaakten, 's middags als wij lusteloos lazeren of speelden.

Op een soiree bij vorst Wr. kwam Alexei, die ik sedert onze detachering in Irkoetsk niet meer had ontmoet, met uitgestoken handen op mij toe. Wij hadden eenmaal twist gehad, om een deerne, geloof ik, of was 't om vals spel? - wij waren nu doodsvijanden, omdat het duel daar verboden was. Zijn vrolijk gezicht beduidde dus een Jobstijding voor mij.

‘Luister, begon hij dadelijk, mij achter een palm trekkend, maar toch overluid sprekend, weet je wat er met N.... a is gebeurd?’

‘Het interesseert mij niet.’

‘Bonne mine à mauvais jeu, mijn waarde. We weten toch allemaal dat je om haar aan de drank bent gegaan, naar Siberië en in de oorlog. Zij is eerst de maîtresse geweest van Wr., toen van L., toen van mij.’

‘Dat lieg je, schoft!’

‘En nu zit ze in een klooster op het eiland Solowezki bij Archangel en komt er nooit meer uit,’ eindigde hij, aan de anderen kant van de palm, en verdween. Ik heb hem die nacht en nog een paar dagen gezocht, maar gaf het toen op en vergat... misschien heb ik alles ook wel gedroomd, wie weet. Ik speelde veel, verloor en won soms alles, het bleef gelijk, en na een maand in Moskou had ik genoeg en ging naar mijn goed, waar ik in geen drie jaar was geweest en waar niemand meer op mijn terugkeer rekende. De rentmeester kwam mij met angst tegemoet, ik verlangde de boeken, hij verbleekte.

Ik ging de tuinen door, één wildernis, het bos was voor een groot deel omgehakt en voor de rest tot de oerstaat teruggekeerd. De boomgaarden waren uitgeplunderd. De kleine boeren waren uitgemergeld, de grote hadden zich verrijkt ten koste van de anderen en van mij. De rentmeester liep jammerend

en zich verontschuldiging achter mij aan. Voor een ingestorte hoeve bleef ik stilstaan, het was alsof de puinhopen nog rookten, ik keerde mij om, hij was verdwenen. Vergeefs liet ik hem achtervolgen, ik gaf de geplunderden vrij spel tegen hun onderdrukkers, de rijke hoeven brandden, zware boerenlijven slingerden aan een doorbuigende tak, de gewrokenen brachten mij een serenade met brandende takken en hielden gelag in het park, daarna werd het voor goed stil. Ik liet in het verwaarloosde huis een paar kamers inrichten, de rest bleef zoals het was.

De bezoeken van nieuwsgierige landedelen uit de omtrek hielden na een paar weken op. Daarna doolde ik in de bossen, las in de boeken die familiebezit waren, viste in de vijver, maar zag overal een gehaat verwrongen spiegelbeeld: mijzelf. Wat moest ik beginnen? Soms dwalend over de heide benijdde ik de oude Macbeth: als hij het niet verder wist, ging hij in de woeste hooglanden en vond dan altijd een paar heksen die hem raad gaven.

Wel sliep ik een droomloze slaap. Mijn nieuwe majordomus dronk en speelde met mij, wij sliepen in tussen de flessen, over de kaarten. Op een avond was hij naar het stadje en ik alleen, ik zat bij de kachel in een lompe zetel, had mijn laarzen nog aan, mijn muts op. Mijn heupwond schrijnde mij, ook meende ik jicht te voelen opkruipen.

En toch sliep ik daar in dien stoel vóór 't uitgaand vuur een slaap zo diep en weldadig, als ik niet had ondergaan sinds mijn vlucht uit het hospitaal te Bl.... w. Ik droomde niet, ik hoorde alleen een voortdurend dreunen, als van een exprestrein, en daaronder vernam ik eindelijk en herhaaldelijk: 'Sta op en ga haar zoeken.' Ik hoorde dat het met hoofdletters werd geroepen. Ik ontwaakte, het vuur was uit, de lamp smeulde, de sterren stonden nog voor 't raam. Ik rilde, kon eerst niet opstaan. Ik belde vergeefs en eindelijk sleepte ik mij tot de tafel. Daar stond een fles.

Terwijl ik dronk, hoorde ik weer die woorden. Wrevelig peinsde ik op hun zin en eindelijk besloot ik een antiek middel te baat te nemen en de bijbel op te slaan en mijn vinger ergens midden op een bladzij te plaatsen. Ik haalde het oude boek uit een lade, daar lag het onder jachtgeri. Ik sloeg het op, wilde mijn vinger zetten, maar het hoefde niet, daar lag een bladwijzer, een verbleekte reisgids, van twintig jaar geleden, naar het Maggiore meer. Lugano, Locarno, eerst begreep ik niet, herinnerde mij ter elfder ure dat een van mijn tantes uit de tachtiger jaren, na een godsdienstige crisis een verwoed toeriste was geworden. Ik besloot het toch maar als een wenk van hogerhand op te vatten en daarheen te gaan, ergerde mij daarna weer over mijn dwaasheid, vervloekte mijn tante, wierp haar gids en de bijbel in 't vuur en

dronk tot ik weer insliep.

Maar iedere nacht werd ik wakker, hoorde namen, vooral Locarno - zou dat iets betekenen? En op een nacht heb ik mij opeens aangekleed en ben naar het station gereden om de enigste trein af te wachten die daar voorbijkwam en stilhield. Ik zag starre verbazing in de ogen van de baanwachter die daar in de loods, die het station voorstelde, woonde, maar hij zei niets, hielp mij hoffelijk instijgen toen de trein aankwam, bracht voor vijf roebel de hand aan zijn muts en, voor een eed van stilzwijgen, op zijn hart.

Later zag ik dit nog vaak vóór mij: die vlakke van dooiende sneeuw, grauw in de morgen, de vuile man tussen twee walmende lampen, voor mij buigend, een muts in zijn handen draaiend. Waarom juist dat?

Vier dagen later was ik in Zwitserland. Ik had in de trein niet gedronken, voelde mij dus verkleumd en zwak toen ik in Lugano aankwam en bleef dagen lang in mijn kamer.

***

De eerste week gebeurde er niets, de tweede nog minder. Ik vermeed iedere kennismaking - met moeite, want ik had er niet aan gedacht een vreemde naam in het boek te schrijven. Ik stond laat op, ontbeet alleen in mijn kamer, vlug, de smachtende tonen van de tziganenkapel

beneden stonden mij tegen. Meestal zat ik op het terras naar de grote witte bergen, vèr, en de kleine azuren golven, dichtbij, te staren.

Ik zag ook dikwijls iets anders daarachter: prikkeldraadversperringen, horden kleine gele gedaanten die neervielen, in kleine blauwe vlammen opsprongen, weer vielen, weer verder strompelden, aldoor op korter afstand en langzamer, en eindelijk voor goed bleven liggen, verschrompeld. Mijlenlange transporten die voorttrokken in smalle kronkellijn door witte steppen, grauwe heuvelen, - kruisers die schokten, scheef zakten en ondergingen in gele walm.

Enige malen doorleefde ik weer de stormloop die mijn laatste was en met mijn wond eindigde. Eens, toen de bajonet mij weer van dichtbij bedreigde, stond daar een witte gestalte waarvoor het visioen week, een meisje, een jonge Zweedse. Ik had haar dikwijls gezien. Zij lachte vrijmoedig.

‘Als u niets begint te zeggen, moet ik het wel doen’ - zij salueerde aan de zeilpet die op de blonde haren stond.

‘Hoe weet u dat ik officier ben? U wilt zeker van de oorlog horen?’

‘Helemaal niet. Neen, ik kom omdat u altijd alleen bent en dus wel mee zult willen gaan in een boot naar Isola Madre - want alleen mag ik niet en met mijn kennissen wil ik niet, want die denken dadelijk aan een conquête. Ziet u, daarom,’ besloot zij, toch blozend.

‘En u denkt, ik heb zoveel conquêtes gemaakt in het Oosten dat ik niet méér verlang?’

‘Ik denk niets, ik wil alleen met u varen.’

‘Goed.’

Zij gaf mij een hand en sprong weg. Traditioneel: de moede soldaat en het jonge meisje, idylle.

Ik dronk meer dan gewoonlijk, minder dan ik wilde, dacht toch aan morgen, verlangde en ergerde mij om dit verlangen, maar eigenlijk misschien omdat ik niet heviger verlangde en mij geen omhelzingen voorstelde, geen plannen had. Waarom zo oud, zonder enige levenswil? Gelukkig dat ik nog wat te zoeken had.

De ochtend was windstil. Ik kleepte mij langzaam, nu weer vol tegenzin. Maar beneden heerste een heerlijke rust, er was in deze vroege geen Kuurgast te bekennen. Misschien hoefde de tocht wel niet door te gaan.... Daar kwam zij al aan, langs de balustrade, in blouse en korte blauwe rok, een meisje.

‘Gaan we?’

‘Er is immers geen wind.’

‘Die komt wel, we roeien eerst beurt om beurt.’

Zij nam mijn arm: ‘Toe, kom nu.’

Bij het eiland meerden wij onder overhangende takken. De wind kwam niet, wij spraken niet, de schaduwen schoven nauwelijks heen en weer en ik verheugde mij in deze stilte die de hele

dag ongerept bleef.

Zij vroeg niet, met haar ogen niet, met haar lichaam niet. Toen wij landden alleen: 'Morgen weer?'

Ja, vele morgens, al verzaakte de wind ons bijna altijd. Soms zwom zij, terwijl ik op de boot lette, maar verstrooid afdreef en waterwieren door mijn hand liet glijden.

Ik dacht wel eens aan feesten in Rusland, onder berookte balken, tussen volle en gebroken glazen, gelaarsde danseresjes, opgezweept en aangespoord tot bloedens toe.

En dan steeg zij uit het water, Leucotheia.

Een dag - had zij niet gezegd dat het de laatste was? - zwom zij nog eens en ik verzonk in dieper mijmering, merkte niet dat zij in de boot wilde klimmen, met haar voet in onzichtbare wortels verward raakte, meer en meer bleef haken, worstelde, hijgde tot zij eindelijk om hulp riep. Haar ogen waren smekend wild, maar ik scheen onmachtig om iets te doen, zelf verward en half verdrongen in een droom die het licht door mijn opengesperde ogen niet uit kon drijven. Op 't laatste ogenblik kwam ik tot mijzelf en greep haar reeds glippende handen. Zij verweet mij niets, kleepte zich sidderend. Ik roeide toen weg uit de kreek en een eind verder stapte ik uit de boot. Zij roeide alleen terug.

Wij hadden niets afgesproken. Alleen had ik haar naam gevraagd. Feodora.

Een eind van de oever haalde zij de riemen in, ging overeind staan. De zon lag achter haar, zij stond groot en koperkleurig als een Indiaanse rechtop in de boot. Zij hief een snel Noors lied aan, het woei in flarden over het kille grauwe water. Zij zong sneller, eindigde met een luide kreet, dook in de boot en was heen.

Ik besloot dadelijk uit het hotel en Locarno te vertrekken, maar ik was te moe toen ik in mijn kamer terugkwam. Ik viel in slaap voor mijn toilettafel zittend en ontwaakte in de nacht. Toen heb ik h  r nog even gezien. Zij lag half toegedekt en ademde zwaar en wendde telkens iets van zich af, worstelend alsof het een zerk was.

En de anderen morgen bleef ik en zocht naar Feodora. Zij was vertrokken.

***

Vele dagen bleef ik alleen: gelukkig? Verlangenloos tenminste.

Het gevoel van zoeken was weer over mij. En ik dacht: nu is het haar. Waarom liet ik haar gaan? Om haar te zoeken - dan wist ik wat ik zocht. En toch hoopte ik haar te vinden.

Daar ik niemand kende, kon ik niet informeren, mij tot een lakei wenden wilde ik niet, in het vreemdelingenboek vond ik haar naam niet, op het terras verscheen zij niet, op het meer waar ik nu zeilde en alleen, voer zij niet. En in de hete middag zat ik in de tuin, ademend stof en wanhoop.

Volgde een tijd van dolen zonder enige vaste lijn. Ik was volkomen gedachteloos, leed niet en zwijg dus over dien tijd. Ik weet er niets van; zonder bewustheid omgaande. Ik kwam weer tot mijzelf toen ik op een helling zat met niets dan een veldfles bij mij, achter dichte heesters. Daardoorheen zag ik de weiden, de witte en grijze schapen, de Alpenhutten. Soms klonk een klokje, de zon was niet te zien, de gletsjer gloeide niet, een rustig, hoog, wit en onwrikbaar zwerk, van onder door een gekartelde kim afgesloten. Ik dacht niet, zag ver voor mij uit en ongemerkt was ik uren de berg opgeklommen.

Ineens werd het donker, een harde wind dreef zware wolken aan, de schapen gingen weg. De winter was begonnen.

Ik werd 's nachts wakker en zag rond in het boerse slaapvertrek, zo rustig of ik nooit meer uit de diepe bedstede achter de gebloemde gordijnen vandaan zou komen, en herkende elk voorwerp, elk meubel in zijn stand. Het licht was zwakker dan maanlicht. Ik had dit reeds gezien, hoe lang geleden? Ik sluimerde weer in, licht en lang. Bij het ontwaken herinnerde ik mij het ogenblik van helderziendheid in de nacht en besepte nuchter: 's avonds laat was ik hier aangekomen, naar mijn kamer gegaan, in slaap gevallen zonder om mij heen te zien. De boerin die 't landelijk ontbijt binnenschoof, vroeg vriendelijk of ik hier elke veertien dagen kwam, dan zou zij

zorgen deze kamer open te houden. Het bleek dat ik hier driemaal was geweest, zo had ik weer een tijdsbepaling. Een richting hoopte ik hier van 't rustige dromen in het grote bed te krijgen.

's Ochtends herinnerde ik mij nimmer iets van de reizen en ontdekkingen van de nacht. De hele dag wilde het ook niet opklaren. Ik denk dat ik 's nachts dicht bij mijn doel was.

Een avond was ik op bezoek bij de dorpsschoolmeester. In zijn versleten jas, op oude pantoffels, de pijp naast zich op de grond gesteund, zat hij tussen de rommel van zijn vol studeervertrekje. Hij wilde zijn kennis verrijken, vroeg mij naar Mantsjoerije en noemde in één adem de steden langs de Transsiberische spoorweg op, met een trotse trek om zijn ouden, slappen mond, en haalde toen zijn schoonst bezit voor de dag, een grote globe, die ik onder mijn vingertoppen wentelen liet. Mijn nagel raakte in een voeg van de bol, het was bij de Krim en daar lag: Feodosia. Ik bewonderde de bol, terwijl ik hem onder mijn vingers verder deed wentelen, dronk nog een kan bier en ging. De oude man deed mij uitgeleide en vroeg: 'Kom spoedig terug, over Rusland weet ik zo weinig.' Hij zag mij na of ik de verdwijnende zon was.

Door mijn dromen wentelde de bol en bleef met de Zwarte Zee voor mijn ogen stilstaan. Maar neen, ik was niet een week later in Feodosia na een snelle geforceerde reis. Ik wist dat deze boete

een nauwkeurige maat had, die nog lang niet volgemeten was. Veel later, in een groot laatst lijden zou alles zich oplossen en het leed ineens omslaan in een onmetelijk geluk dat mijn arm, verward brein nog lang niet bevatten kon. Dus kwelde ik mij nog maanden lang in Italië, in kleine steden, toch langzaam naar 't Zuiden reizend om enig gevoel van naderkomen te hebben, en vaak prevelend: 'Van Feodora naar Feodosia.'

Wat heb ik geleden in die stoffige steden vol vreemdelingen en hun parasieten. Florence was weerzinwekkend, volkomen verengelt. De andere kleinere waren nog erger. De musea waren zo volgepropt met kunstschaten dat alles vulgair werd, een uitstalling in de stoffige vitrines, omstuwde door drommen Amerikaanse en Duitse toeristen met hoogrode koppen en op en neergaande kaken of perkamentachtige wangen en slappe lichamen, als waren allen rijkgeworden slagers of maagkankerlijders. Hun vrouwen met goggles of faces-à-mains voor de fletse of stekende ogen walgden mij meer dan een vijand ooit. Wel kon ik soms alleen zijn bij een beeldhouwwerk dat zij oversloegen om hun puriteinse gevoelens niet te kwetsen. Maar de verstarde discusswerpers en wagenrenners gaven mij krampen, en hoeveel schilderijen bedroefden mij niet door teleurstelling, madonna's, kuis en weelderig geroemd, die niet anders

waren dan flets en plat. Soms zweefde een gedaante vóór mij uit, die ik eerst niet zien wilde, dan toch na-ijlde, de museumtrappen af, tot ergernis der mummieachtige zaalwachters en met achterlating van hoed en wandelstok, tot voldoening der bewaarsters.

Ik trok de Abruzzen in, beleefde niets dan nachtelijke gevechten met ongedierte, zocht ten einde raad twist met een bende die mij ongemoeid gelaten had, wegens mijn weinig belovend uiterlijk. Na onbesliste kamp nodigden zij mij uit mij bij hen aan te sluiten, ik bedankte. Het had mij wel aangelokt eens een museum te plunderen, maar daartoe hadden zij geen lust. Ik daalde weer af in de vlakke en ging overal waar ruïnes uit een groter tijdperk waren overgebleven. In Paestum zat ik drie weken, totdat de gidzen, die in mij een toekomstig concurrent zagen, mij met steenworpen verjoegen. Later, in de villa Borghese, die mij aanvankelijk bekoorde, stiet ik een avond bij de vijver op een kudde Japanse toeristen, die met schelle stemmen de avondstilte verscheurden en met gele gelaten en reispakken de blanke omgeving bevleekten. Des nachts in mijn hotelkamer trokken weer eindeloze colonnes gelen voorbij, ik liet ze mitrilleren, onafgebroken knetteren, ze vielen, nieuwe kwamen, de vorige vertrappend, eindeloos, altijd dichter stormend. De volgende dag was

ik onpasselijk, mijn huid spande strak om mijn schedel. Ik zag geen gelen meer, maar de Romeinen gaven mij eenzelfde walging, flauwer, maar even weerzinwekkend. Nog restten mij drie weken in Italië. Ik wilde niet eerder vertrekken, koos een uitvlucht, stak over naar Sicilië, bezocht talrijke catacomben, tot tegengif, maar de gangen met graven, de glazen doodkisten, de kuilen vol gebeente, lieten mij onverschillig. Massagraven, verse lijkenheuvels waren aangrijpender. Ik hoopte op een uitbarsting van de Etna, deze was rustiger dan ooit, rookte matig, de lavastroom stond stil.

Een week vóór mijn tijd scheepste ik mij in Catania in op een Italiaans passagiersschip naar Constantinopel.

***

De *Mario Desio* was een klein stoomschip, sierlijk gebouwd, vuil van binnen. Er waren weinig passagiers van mijn klasse, de lange tafels stonden leeg, eenzaam zaten wij aan een uiteinde, een zo internationaal gezelschap, dat er niet gesproken werd.

Op het dek zaten de landverhuizers die naar de Levant terugkeerden, tussen hun pakken, zij zongen oosterse liederen, de halve nacht. Ik geloof dat ik meestal sliep. Eén nacht ontwaakte ik door een ander zingen, minder monotoon en dreunend, ijl, angstwekkend hoog. Ik

ging op het dek en zag een lang eiland, groene kusten, grijze hellingen en sneeuwblanke toppen, de maan stond ertussen als een bleek gelaat waar zachte glans afvlood. Het was Kreta.

Een groot verlangen greep mij aan daarheen te gaan en nooit verder. Ik hoorde roepen van de hoge toppen. De zee leek zo vlak, het eiland zo dichtbij, zou ik zwemmen? Maar dat was uitdagen. Ik dwong mij in mijn hut terug. Inslappend beloofde ik mij van Smyrna terug te keren. En bijna slapend dacht ik: ik wandel nu in een groot labyrint, waarom niet in het oude, kleine? Het leek mij zo rustig.

En zo kwam ik op Kreta, met een nog kleinere, vuilere boot, maar vond niets dan vuile stadjes en dorpen, kudden schapen, Grieken en Turken. De geroemde gastvrijheid moest ik duur betalen, ik voerde een hevige strijd tegen het ongedierte.

In Sphaxa kreeg ik weer Japanse visioenen.... Een mars over de Theodoros bracht mij in Canea, uitgeput, maar steeds gejaagd, want ik vroeg mij voortdurend af wat ik hier deed.

Deze radeloosheid moet duidelijk op mijn gelaat te lezen zijn geweest. Ik zat in de koele binnenplaats van de herberg te Canea en dronk en legde het hoofd op tafel, sliep of sufte. Een hand op mijn schouder, een baard aan mijn wang. Ik zag op, een oude monnik stond naast mij. Vol wantrouwen bood ik hem een

glas wijn en vroeg wat hij verlangde. Hij lachte.

‘Niets verlang ik en mijn hevigst verlangen zou niets zijn bij dat wat in uw leden zit. Het is een gevaarlijk gif. Waarom gaat gij niet in een klooster?’

‘Uw blik is scherp, uw raad slecht. In een klooster zou ik weerloos zijn. Ik wil gaarne Athos bezoeken. Kent gij het? kunt gij het mij ontsluiten?’

‘Ik kan het, maar zou u een slechten dienst bewijzen. Gij zoudt er radelozer vandaan komen dan uit de oorlog.’

‘Hoe weet gij?....’

‘Ik was daar.’

‘Waar zaagt ge mij?’

‘In een ossenwagen. Gij zaagt mij niet, gij lag in ijpende koorts. Ik gaf u water. Gij geeft mij wijn. Eeuwige wisselwerking. Dat vindt gij op Athos niet, met zijn oud zilver en zelfvoldane asceten. Zij tonen hun schatten, vragen u schatting en laten u gaan - alleen, armer dan toen gij kwam, naar beurs en geest.’

De monnik had het kinderlijke en ruw verhevende dat een missionaris krijgt die lang onder wilden heeft geleefd. Half wrevelig vroeg ik:

‘Nu gij ziet dat een verlangen mij beheerst, als gij zoveel weet, zeg dan ook wat ik verlang, waarheen?’

‘Wat gij verlangt? Iets te ontmoeten dat geen sterveling voor u nog naderde en zo ontzettend is dat het uw andere ontzettingen uitdrijft, iets raadselachtigs, dat u de grootste geheimen ontraadselt

en zelf geheim blijft.’

Hoeveel waars of toepasselijks er ook in deze orakeltaal lag, zij imponeerde mij niet. Haastig vroeg ik: ‘En waarheen verlang ik?’

‘Naar een plaats in het Oosten. Toch gaat gij er niet heen.’

Dit vage antwoord sterkte mij weer in de mening dat hij een sluwe waarzegger was: hoeveel Russen verlangden niet naar hun land en zwierven toch in de vreemde. Van Feodora-Feodosia kon hij niets vermoeden.

‘Het Oosten is geen naam. Hoevelen wenden het gelaat erheen, terwijl de Muzelman aan Mekkah denkt, de Pers aan Sjiraz, de Boeddhist aan Djaipoer. Neen, zeg mij waarheen ik wil.’

‘Als gij het zelf niet weet, kan ik het dan zeggen? Als ik het zeg, zult gij later zelf weer twijfelen of het uw eigen verlangen was en heb ik u, inplaats van wegwijs, doelverloren gemaakt.’

Hij dronk zijn glas uit, streek zijn pij neer en stond op.

‘Waar gaat gij heen?’

‘Verder.’

‘Wat zijt gij dan?’

‘Bedelmonnik. Ik kom overal.’

‘Maar waarom, met uw wijsheid?’

‘Dacht ge dat ik die gekregen had zonder mijn zwerven, mijn armoede? Dacht ge dat het meest begeerde zonder strijd verkregen wordt?’

‘Zijt gij tevreden met uw lot?’

‘Volkomen.’

‘Als gij honger hebt?’

‘Ik vind altijd brood, en anders veldvruchten.’

Hij stond tegen de verbrokkelden muur van de binnenplaats, de hand aan zijn staf, de ogen in de verte. Een gewone bedelmonnik - wat extatisch, wat dom en plomp geloof. En toch....

‘Blijf mij een paar dagen gezelschap houden,’ stiet ik uit.

Hij lachte. ‘Heer, wat moet een bedelmonnik in uw gezelschap doen?’

‘Langer, als gij wilt.’

Zijn gelaat veranderde weer, of was het de ondergaande zon?

‘Ik kan u niet leiden, zei hij eindelijk, u moet toch zelf zoeken. Goed, ik zal blijven. En u ‘t land laten zien. Maar verder kan ik u niet brengen.’

Zo zwierven wij dagen lang samen. Verbittering welde telkens in mij op, dat ik van deze domme pope verwacht had iets te horen over mijn lot. Het kon zijn dat onwetenden in zijn woorden enig heil vonden. Voor mij waren ze als walm van de aller-slechtste wierook, beneveld en benauwend.

‘Weet je dan een klooster waar iets te zien is, iets dat nergens anders meer bestaat?’ vroeg ik hem op een avond in een herberg waar meer vuil en ongedierte dan eten was. Hij zag mij verwezen aan. Maar opeens verhelderde zijn gezicht en ik zag dat ik iets te weten zou komen. Zoals een weerlicht over een ruw rotslandschap valt en ineens door een

kloof een schone streek toont. Maar hij bleef zwijgen, lachte onnozel en alles was weer weg.

Maar nu was ik besloten het spoor niet los te laten. Ik had de overtuiging dat hij iets wist. Hij wilde dat wij verder zouden gaan, nu weigerde ik. ‘Zeg mij waar je aan dacht, ik zal je veel geld geven! maar lieg niet, of ik zal je weten te vinden!’ En ik greep hem, schudde hem.

Hij week terug, streek over zijn baard.

‘Mij vinden? Gij kunt uzelf niets eens vinden.’

‘Nu, zeg het, vadertje, misschien kan ik het dan’, smeekte ik.

‘Zo is het goed, zei hij. Ik zal het u zeggen. Maar neem dit mee, anders geeft het niets.’ Hij haalde uit zijn pij een klein heiligenbeeld. Het bovenstuk was een slank vrouwenfiguurtje dat in een vormloze klomp uitliep. Hij legde het in mijn hand. Ik voelde dat het zuiver goud was. Mijn verbazing over het fraaie stuk, de vreemde wijze waarop het onvoltooid gebleven was, het onverwachte dat een bedelmonnik een zo kostbaar stuk bezat en bovenal dat hij het mij in handen gaf, overmande mij zozeer, dat ik met het beeldje op mijn vlakke hand roerloos bleef staan en er wel onnozeler moet hebben uitgezien dan de monnik naar mijn schatting was, tenminste zijn gezicht klaarde weer op. Liep deze man in een vernederende vermomming op aarde rond, was het een kinderlijke dwaas die ogenblikken van wijsheid had,

of was het beeldje toch geen goud en dit alles een geraffineerde truc?

‘Hiermede moet gij naar een klooster gaan dat in het K..gebergte ligt, twee dagreizen van Feodosia af,’ sprak hij als peinzend.

Nu wist ik zeker dat hierin een bestemming lag, of een toeval zo vol verband met mijn grillig lot als zelden een aardse gebeurtenis kan zijn. Ik nam het beeldje aan en vroeg wat hij verlangde.

‘Ik ben een arme man, zei hij eenvoudig. Laat het wegen en geef mij de waarde van het goud.’

‘Dat zou te weinig zijn, het is wellicht een kostbaarheid die alle Russische en buitenlandse museums gaarne zouden bezitten.’

‘Zou ik het daaraan geven? het in een glazen kast laten liggen, blootgesteld aan ieder’s blikken? Daarvoor is het niet gemaakt.’

‘Waarom is het niet afgemaakt?’

‘Omdat de maker geen tijd had. Zo is het ook met de aarde gegaan.’

‘Waarom heeft God de zevende dag dan niet doorgewerkt?’

‘Moest Hij alles doen en de mensen niets?’

‘Die heeft Hij toch ook gemaakt?’

‘Nee, denkt gij dat wij van goddelijke afkomst zijn? Wij zijn uit het leem der aarde gemaakt door een godengeslacht dat nu dood is, doodgegaan van verveling. Wij mogen

dankbaar zijn dat God zijn vijanden nog zoveel heeft geholpen en zijn zonen gezonden heeft. Nu, dat zal Hij niet meer doen.’

‘Zijt gij dan geen zoon Gods?’

‘Nee, neen, wij zijn wat anders. Mensen ook niet, gelukkig. Maar kom, laat ons dit afdoen.’

Wij gingen naar een Roemeense juwelier in Canea. Hij legde het beeldje op zijn weegschaal, keurde het en noemde een belachelijk lagen prijs. Ik maakte mij boos, maar de monnik lachte, en boog en trok mij mee.

‘Nu, tweemaal die som zal zeker genoeg zijn. Geef het mij in de herberg.’

Ik voelde iets mij hinderen, zag om en nog juist de juwelier om een hoek verdwijnen. Toch een complot?

‘Laten wij de herberg ook maar verlaten, ging hij voort, anders worden wij vannacht toch geplunderd en dat zou jammer zijn. Dan kwam gij nimmer in het klooster.’

‘Ik heb meer lust ze af te ranselen.’

‘Hoe wilt gij ze betrappen? Gij waakt de hele nacht en hoort niets dan het geknaag van ratten en het gezoem van muggen; het éne ogenblik dat gij insluimert - en dat komt - zijn ze in de kamer, plunderen u en planten u misschien een mes in ‘t hart. Kom, wij gaan.’

***

Een uur later liepen wij - ik met mijn ransel en Ferapont met zijn zak en etensnap - op een smalle bergweg.

Weer zijn wij Kreta doorgetrokken, langs paden en door bergpassen waar ik alleen nooit in-, en zeker niet uitgekomen was, en ik begreep hoe hier de legende van het labyrint ontstaan was en verheugde mij in de tegenstelling, dat ik het doorlopen kon, juist nadat ik uit een doolhof van gedachten was bevrijd.

En Kreta zag ik zoals geen het heeft gezien, diepste ravijnen, kronkelwegen, dubbel angstwekkend door de afgrond, waarlangs ze liepen en 't gemis aan uitzicht tussen de bergwanden.

Ik zag gemzenkudden over bergkammen balanceren, bevallig en kuis als koorddanseressen; bergweiden, een paar meter breed en mijlen lang, waarover de geiten haastig grazend gingen; dorpen zo ineengedrongen, dat het scheen alsof de huizen bij een overstroming zich op een vluchtheuvel hadden gered.

Eindelijk, aan het oostelijk eind van het eiland, bereikten wij een kleine haven, die diep in de rotsen lag als in een schelp met vele spiraalgangen.

Wij stonden op de rand van het kustgebergte, aan de horizon tegenover ons dreef de zon op het grijze water als een uitgebrande lantaren al in het donker. De witte huizen van de stad lagen nog in het licht. Ook de bergen waren donker, zodat het leek of het licht

zich daar genesteld had. Het water van de baai rimpelde op een geel strand dat zacht hellend nog een eind onder water zichtbaar bleef. Zwarte scheepsrompen lagen er als rustende robben, andere lagen onder zeil als rustende zeevogels.

Ik wist niet dat ergens op aarde zoveel rust te vinden was. Zelfs geen klokkeluiden verstoorde de stilte. Alleen kon men zien dat het lover van de bomen, waarop wij neerzagen, ruisen moest, tenminste het bewoog. Mijn geleider zat in het gras te eten, en dronk duchtig uit de fles, en toen ik nader kwam wilde hij mij de dronk reiken. Ik dankte, toen wees hij op een schip dat het verst van de strandzoom verwijderd lag.

‘Neen, Ferapont, hier wil ik blijven. Hoe lang? Totdat ik genoeg van deze stilte heb en dat zal ik nooit.’

Toen nam ik een slok uit dezelfde fles en alsof dat genoeg was om verstandhouding te hebben, bleven wij zwijgend tegenover elkaar op een rotsblok. En mijn denken was: ‘Ik wil hier blijven, een boot hebben, zeilen en vissen in de baai.’ En ik dacht aan de parelduikers die afdalen op de bodem der zee en daar verder van de wereld af zijn dan de banneling in de diepste bossen van Siberië. Ik kon ook duiker worden, als ik sterk genoeg was.

Wij stonden eindelijk op, daalden de berg af, liepen het stadje door, en een kleine boot bracht ons naar een zeilree

liggend schip. Dat ging naar Trebizonde, vandaar kon ik oversteken naar de Krim. Iets anders hoorde ik niet van Ferapont die enkele woorden aan de schipper toeschreeuwde die bewilligde en mij twintig drachmen vroeg. Ondertussen was het bootje met Ferapont afgestoten en roeide reeds naar de oever terug. Ik riep nog: 'Waar ligt het klooster?' maar hij hoorde mij niet meer, groette slechts.

Op de kampanje lag een vuile stromatras. 's Nachts had ik alleen de sterren boven mijn hoofd. Overdag zag ik zwermen Griekse eilandjes voorbijtrekken, ook Constantinopel voeren wij voorbij zonder oponthoud; toen viel mij de absurditeit in van mijn zitten op dat scheepje, de stad voorbijvarend waar ik vroeger in mijn leven maanden vertoefd zou hebben. Maar het stoorde mij niet, ik bleef rustig op mijn matras zitten, rook knoflook, hoorde het gezang van de matrozen, de hele dag, schreef in een aantekenboekje op mijn knie alles op wat ik wist van mijn bestaan na 't eind van de oorlog, van de wonderlijke periode waaruit ik te voorschijn kwam, zittend op een ellendige tweemastschoener, de gloriestad van Oost-Europa voorbijvarend om een klooster te zoeken dat ik misschien niet vinden zou en waar, als ik het vond, de grootste teleurstelling wellicht mij wachtte. O ja, en op een brief te wachten uit een land in 't Noorden, waar ik nooit geweest was en nooit komen zou, van

een vrouw die ik niet kende, want zij was een andere vóór onze ontmoeting en moet een andere geworden zijn daarna.

Het scheepje slingert, hoewel de zee niet woelig is en de wind luw. Zo komt het dat deze aantekeningen slecht en onsamenhangend zijn geschreven. Ook moet ik bekennen dat ik toch bijwijlen opzie naar de stad tegenover mij, daar is zoveel dat mij bekend voorkomt, vooral de daken der kerken, die in Moskou en Kiew dezelfde zijn.

Van Trebizonde verhaal ik niets, hoewel ik twee dagen doorbracht, wandelend in zijn sloppen, en twee nachten in een herberg die geen naam droeg, maar in Brugge of Rome zou gepast hebben met vanouds: *Au Rendez-vous des Puces*, opgericht bij de aanvang der kruistochten. En wie weet heeft Godfried van Bouillon hier niet vertoefd.

Vanmorgen had ik het geluk een bark te zien liggen op de rede, met de kijker zag ik de naam: *Eudokia*. Ik liet mij er heen roeien en waarlijk, van Eudokia kwam zij, naar Eudokia keerde zij terug.

De Zwarte Zee beviel mij zeer. Wel is

het water niet zwart, en zijn de stormen niet zo hevig, maar de korte golven en de wijze waarop de lucht opeens betrekken kan en wolkenwallen op de zon stapelen totdat deze geheel verdwenen is, dit alles boeide mij. Alleen het denkbeeld dat deze zee de meest in het vasteland beknelde was van alle zeeën, benauwde. Op een morgen kruiste een eskader van de Russische vloot in zicht. Als deze zee niet afgesloten was, zouden ook deze schepen wel zijn vernietigd, door mijnen uiteengespat, door torpedo's opengereten, naar hun verderf gevaren in de Gele Zee....

Vannacht heb ik weer Japanse visioenen gehad, van grijze kruisers ditmaal, groter dan ze ooit gebouwd zullen worden, overzwermd door gele insecten, meer dan ooit verwekt zullen worden, zelfs in Japan.

Vanmiddag ben ik in Feodosia aangekomen. Aan niets kon ik zien dat hier de bestemming van mijn leven lag. Een badplaats: smalle stroken strand vol badenden, verstrooiing of huwelijk zoekenden, kleine rotskappen, waarop banken, waarop paren in de houding van 'eureka'.

Daartussen oude dames onder parasols en grijze ambtenaren en generaals, vele met ridderorden op de borst, allen met dikke wandelstok.

Weinig kinderen. Langs de strandboulevards hotels, kleine hotels, tegen de helling één groot, met vele vreemde vlaggen beprikt. Deze vlaggen wapperden geagiteerd, er stond een sterke wind, die de wolken voor de zon langs joeg zodat het beurtelings licht en donker was en ik telkens avondval verwachtte en telkens weer in 't volle licht liep.

Achter de hotels een smalle stad, daarachter bergen, zwart, steil, wegen zag ik niet. Met mijn bagage in de hand (bijna alles had ik nu achtergelaten) liep ik langs de hotels. Geen chasseurs snelden op mij toe om mij die bagage af te nemen en binnen te dragen. Ik zag er niet uit als iemand die een luxe-hotel zocht. Ik had gemengde gevoelens van spot en verlatenheid. Eindelijk, aan het eind van de hotel-allee zag ik een klein hotel staan in een grote verwaarloosde tuin, waarin vervelozе, scheve, verregende, rieten stoelen en tafeltjes een droevige aanblik vertoonden. Het had geen uitzicht op zee en ik nam een kamer tegenover de bergen die vlak er achter begonnen op te rijzen.

Zelfs hier was het welkom koel en wantrouwend.

Nu ik het karig avondeten heb genomen en op het smal balkon van mijn kamertje zit te roken, vraag ik mij af, voor de zoveelste maal, wat ik hier ben komen zoeken, in deze Russische Riviéra. Als ik mij bekend maak, heb ik

geen rustig uur meer, ben ik een gevierd held, dank zij mijn krijgsverrichtingen, en een gezocht bruidegom, dank zij mijn bezittingen in Samara.

Toch was ik hier opgewekter dan ooit, sinds mijn weggaan uit Zwitserland. Het laatste deel van mijn tocht hierheen was aantrekkelijk. Direct van Italië hierheen gekomen, zou ik verheugd zijn geweest. Maar dan had ik de weg niet gevonden.

Waar was dat klooster?

Ik betastte het beeldje, maar dit wees niet de weg. Ik hield het de hele nacht in mijn hand, maar ook mijn dromen wezen niet de weg.

Nu, na veertien dagen heb ik geen spoor gevonden en ook ben ik niet veilig meer. Het wantrouwen in het hotel is verdwenen nadat mijn garderobe is aangekomen. Ik kan het niet laten deze te gebruiken. In de Middeleeuwen zou ik zeker dikwijls in het harnas gegaan zijn en zelden het vizier hebben opgeslagen. Nu is een toeristenkostuum de beste wapenrusting. Alleen, ook dit moet men nooit afleggen. Was ik direct in volle rusting gekomen, men had mij niet gehinderd. Nu intrigeert het contrast tussen mijn verwaarloosd vagebonden- uiterlijk van toen met mijn kleding van nu. Maar ik kan het niet helpen - ik moet dit hebben, anders voel ik mij ongelukkig.

Ik heb een paar kloosters in de omtrek bezichtigd, wanhopig teleurgesteld ben ik teruggekomen. Domme, geldzuchtige monniken, slechte kopieën van Middeleeuwse kunst. Dompige kapellen.

Ik zit op de rand van het Continental terras. De tziganen spelen in de verte, aan mijn voeten drentelt het mondaine publiek. Enkelen zien naar mij op, hun blik vervolgt mij. Maar ik blader als verstrooid in een toeristengids en lees: *het... klooster, weinig interessant en loont de moeilijke beklimming niet. Geen oudheden van enig belang.*

Ik ken een weinig Krims. De naam betekent: het klooster der halve verlossing. Een zonderlinge naam voor een orthodox klooster. Tegelijk tast ik in mijn zak en mijn vingers ontmoeten het beeldje, het heerlijk gesneden bovenlijf, de vormeloze klomp. (Het lijkt een parodie op de Boeddha, volkomen ontplooid op zijn lotus).

***

De volgende morgen ging ik op weg naar dat klooster. Het pad begon achter de tuin van mijn hotel en kronkelde onmiddellijk en steil de berg op. Ik had mijn oude jagerspak aan, de eigenaar zag mij verbaasd na en riep of ik niet een gids wilde hebben.

Het pad was blijkbaar niet meer begaan, soms moest ik over een rotsblok

klimmen, soms de bedding van een beek volgen, weldra hielden de bomen op. Zonsondergang - ik zag niets van een klooster, maar hield het pad gemakkelijk, alsof ik het talloze malen gevolgd had en wel blindelings volgen kon.

Toen, op een steile kam lopend, zag ik het klooster plotseling beneden mij. Het was driehoekig, het front was breed, de zijmuren liepen spits toe. Het midden werd ingenomen door een hof, waarin bijna bladerloze bomen dicht opeen stonden, dor en grauw. Van boven zag het geheel er uit als een grauw spinnenweb. Ik tastte instinctief naar mijn beeldje, maar stiet op de veldkijker die tegen mijn zak aanhing; hoewel ik dichtbij was volgde ik de impuls er door te zien en toen leek het of een smalle zwarte streep van een der hoeken naar de rotswand aan de overkant liep. Een overwelfde gang? Een pad voerde recht naar beneden, maar om mijn waarneming te bevestigen klom ik eerst om de rand van de kam heen, en aan de anderen kant zag ik niets dat op een gang leek. Ik was gedwongen terug te keren en weer kreeg ik dezelfde indruk. Ik maakte een schets van de ligging van het klooster en de vermoedelijke indeling van het gebouw en daalde toen af. Het was bijna duister. Ik liep om het klooster heen, en werkelijk, aan het einde van de driehoek, in 't verlengde van de muur, was een zwarte plek steen die hier en daar boven de grond uitkwam. Ik had daar boven in

de verkeerde richting gezocht. Voldaan ging ik naar de poort.

In het donker stond ik er voor. Het duurde lang, geen echo van voetstappen antwoordde op het gedreun van de klopper, die ik telkens weer liet vallen. Vlokken woeien in het rond. Ik drong mij in de nis, ik stond er zo lang dat ik te verstenen dacht, één te worden met de muur. Ten slotte ging toch een luikje open. Een benige hand hield een walmende lantaren voor zich uit, en wenkte mij in het licht te komen. Ik vertoonde mij en meteen enige geldstukken. Daarop ging het luik dicht, maar na een wijle kwam een andere hand en een stem beval: 'Als gij niets hebt dan geld kunt gij niet binnenkomen, maar in het tuinhuis slapen. Indien gij iets anders hebt, toon het.'

Toen hield ik mijn beeldje op mijn hand voor mij uit. Terstond vlogen de beide poortvleugels open, ik stond in een gang met spitsgewelf, werd bij de hand geleid, en steeds dieper bukkend, kwam ik in een diep, laag vertrek, waar een monnik aan een oude tafel zat, het gelaat door een kap bedekt. Hij heette mij welkom, zwijgend, wees zwijgend een zetel aan, stiet toen met een stok tegen de zoldering. Na lange tijd kwam een man binnen, dezelfde die mij open had gedaan; ik herkende hem aan de buitengewoon lange, knokige hand, die nu een schotel linzen droeg. Deze zette hij voor mij neer, een stoffige fles er

naast, en ging weer heen. Terneergedrukt door deze stomme gastvrijheid van de onderwereld, at en dronk ik toch, ik wilde een vraag doen, maar het was mij te moede of ik een steen in een afgrond ging werpen en eindeloze echo's wekken, dus at en dronk ik zo lang ik kon.

Eindelijk:

‘Is de gelofte van het zwijgen eeuwig bindend?’

‘Ik ben de enigste die spreken mag, maar ik behoor ook niet tot het nachtelijk koor. Mijn stem heeft geen macht meer, maar kan overdag nog dienst doen en moet toch omgang plegen met de wereld. De anderen zijn uitgeput van de nacht, geen kan de poort opendoen, onze wijn verkopen, onze bezoeker ondervragen en over zijn toelating beslissen.’

Ik zon verder hoe hem het geheim te ontrukken, al etend en drinkend, maar ik vond niets en kon de maaltijd niet langer rekken. Hij zag het en stond op om mij weg te brengen. Toen waagde ik:

‘Om te luisteren ben ik van het einde der wereld gekomen. Moet ik zo heengaan?’

Hij ging tegen de tafel leunen en bezag mij.

‘Geen sterveling kan deze ijzingwekkende, snelle zang door zich heen voelen gaan zonder verlamd te worden door de trillingen die zijn klanken opwekken. Ons klooster is wel het omgekeerde van dat andere

in het zonnige dal aan de voet van de Pyreneeën, waar de kreupelen genezen vandaan komen, de miraculeuze maagd prijzend. Hiervandaan keren de pelgrims - en alleen de krachtigste halen het steile pad - levenslang verminkt terug, en eeuwig stom - als zij terugkeren.’

‘Mij kan niets verschrikkelijkers overkomen dan wat ik reeds beleefde. Alle verschrikkingen van twee jaar oorlog bliksemen soms in een seconde door mij heen. Laat mij toe.’ Zo smeekte ik, maar kreeg geen antwoord meer.

De beide kaarsen naast het bord waren opgebrand, de schemering in de kamer waggelde naar het duister. De deur ging open, ik moest hem volgen en nog wist ik niet waarheen hij mij bracht: naar het mysterie of onherroepelijk er vandaan.

In een lage cel was een smalle krib tegen de drie muren aan als een hoge, zwarte drempel. Hij wilde mij hier laten en had de deur al bijna dicht, maar ik kon mijn voet er nog tussen zetten. Hij zwichtte en kwam weer binnen.

‘Door de deur waar wij zijn binnengegaan, is het niet. Maar als het voor u bestemd is, zullen de muren zich openen, al waren er tien tussen u en wat gij zien wilt. Leg u neer en wacht, slapend of wakend, dat is hetzelfde. Velen waren hier een nacht, sliepen niet, zagen niets, en gingen heen, overtuigd dat zij waren bedrogen. Enkelen zagen en werden dood gevonden. Wilt gij nog

terug?’

Tot antwoord strekte ik mij uit op de krib en keerde het gezicht naar de muur.

De deur viel in het slot. Ik had niet het gevoel dat dadelijk in een nauwe afgesloten ruimte opkruipt. Ik tastte langs de muur, zette mijn nagels of er scheuren in waren, maar overal gleed ik langs een gladde wand, glad en klam. Toen liet ik mijn handen naast mij liggen op het ruige dek, alsof ze niet bij mij hoorden. Zo trachtte ik ook mijn lichaam te verliezen, zonder in te slapen.

***

In de nacht begon het te lichten, eerst vaal als een morgen voor het verre einde van een grot, toen bruin als door barnsteen of hoorn gezien. Daarachter zag ik een muurvlak, gedaanten half daaruit getreden, ervoor een zwarte omgewoelde grond en weer gedaanten, in halve kring geschaard. Diep in de wand, in krampachtige spanning, heiligen met strakke, smalle gelaten en verwrongen armen, uitgestrekt naar een onbereikbaar heil, madonna's met gespitste borsten, maagden met opengesperde ogen alsof zij het verschrikkelijke voor het eerst doorleefden. Die daarvoor, in donkere pijen, leken rustiger, maar uit hen sprak een moeheid als gebroken tussen twee bovenmenselijke krachtsinspanningen: schakels van een zwarte keten afhankelijk van twee madonna's die uit het bas-reliëf

bijna geheel bloot stonden.

Langzaam zag ik meer en meer door de rijen der wachtenden heen. Toen viel het mij met snellen doodschrik in dat zij daar stonden als voor een graflegging. Het was als vroeger, daarginds, 's nachts bij een kuil die zwart in de sneeuwvelden gaapte.

Een graflegging. Ik zag geen kuilgroeve, geen spade. Was het een afschuwelijk ritueel dat de veroordeelde eerst zelf zijn graf met de handen openwoelde? Was dit de foltering, dit machteloos aanzien? Maar wie was het? Ze waren allen gelijk. Was ik het zelf? Maar was ik niet onzichtbaar voor hen? Of wisten ze van mijn aanwezigheid en wachtten ze alleen tot ik mij door een kreet zelf verraden zou? Toen ik dit bedacht, voelde ik een schreeuw in mijn keel groeien, maar terwijl ik voelde dat ik mij verraden ging, begon het daar beneden bij een der monniken, ik weet niet welke. Laag en zacht en langzaam, in slepende deining, plantte het gezang zich voort, onaards, ongehoord. Soms leek het in de verte op een ontaarde orfische ode uit de schemerige tijden, toen de mysteriën ver in Rusland drongen en daar verloren gingen. Eindelijk, de traagheid werd onduldbaar, was het uiterste bereikt, toen sloeg de zang om, golfde op in een zinsverwarrende snelheid en achter een wal van geluid viel een dof schot uit het midden van de wand, waar een engel een bazuin stak,

plomp als een bronzen vuurmond.

En de aarde opende zich - alsof op het weke donker in hun midden een grote bloedvlek snel en grillig zich uitbreidde, toen een gat, golvend rond als de mond van een oerdier. Een zwarte harenkrans dreef, en daaronder een gezicht (werd Gij weer geboren maar niet uit de lichtgroen vliedende zee, neen, uit de zwarte aarde van deze tijden?) - haar gezicht, hoe schoon, hoe gefolterd! Haar grote ogen. Troebel en gesperd in dezen baringsangst.

Weer viel een schot, de litanie steeg tot een wanhoopskreet, een doodsgeschrei; bijna met een schok kwamen haar schouders vrij en haar borst, met aarde bedekt maar dadelijk smetteloos blank als door een wervelwind. Het gezang vlagde onder de gewelven. 'Sneller,' smeekte zij nu zelf met vertrokken mond; haar armen kwamen vrij, eerst vlak en machteloos aan de grond nog gehecht, maar duizelingwekkend joeg het gezang nu en zij verrees. Ik wilde instemmen, maar lucht, muren, bogen stonden in trilling en mijn stem werd in mij teruggedrongen, zodat ik mijn lippen moest samenpersen om niet te stikken. Nu was zij bloot tot haar middel, maar alsof zij het minderen van de macht van het verlossingslied voelde komen, steunde zij zich op haar handen en wrong zich in de afgrijpselijke greep der aarde. Hoe moest haar nog bedolven

lichaam niet lijden! Ik stiet hese klanken uit, het gezang dreunde door mijn lichaam dat bezweek. Nog kwam zij hoger. De monniken wrongen zich, grepen elkaar, omklemden kruisen, om adem, om kracht. Bijna kon zij zich buigen. Maar het was het einde, het geluid stortte ineem als een ondermijnd paleis, de meesten vielen ook, enkelen hielden nog aan als de laatste zuilen. Zij zonk. De handen weerstreefden nog. Het hoofd hing neer op haar schouder.

Toen sprong ik, was bij haar, wilde een reddingsboei met mijn armen vormen om haar drijvend te houden boven de zwarten dood.

Zij fluisterde met halfopen lippen: 'Geen waagde zich zo ver. Maar het is toch vergeefs. Laat los.'

Ik schreeuwde: 'Laat mij mée ondergaan!'

'Daarvoor is het nog te vroeg. Later, als je de weg nog weet. Ga nu, het laatste mag je niet zien.'

Ik bleef vasthouden, maar zwarte zware lichamen vielen over mij heen. Ik verloor mijn bezinning.

Op mijn krib lig ik, mijn handen zijn gewond. De vader is bezig ze te verbinden. Ik hoor mijn stem aldoor hetzelfde prevelen. 'Niet meer graven, niet meer zingen. Het is meer dan tienduizend meter diep. Al mijn slaven

laat ik komen. Slaven richten piramiden op, reikend tot in de eeuwigheid. Slaven zullen haar uit de aarde halen, de eeuwige.'

'Onmogelijk. Wij weten niet waar ze ligt. Denkt gij dat het hieronder is? Wij weten niet waar ze ligt. Zoek liever het eind van het lied. Ze houden niet op omdat ze niet meer kunnen, maar omdat ze niet meer weten.'

'Waarom martelen ze haar dan?'

'Omdat er een nacht kan komen dat het zichzelf verder zingt. Of omdat er één kan komen die zich herinnert. Zoek het. Als het nog op aarde is, moet het liggen in een van de kloosters van Kiew in de archieven.'

'Zou ik daar haar redding moeten zoeken, in boeken, onder stof, in de gehate tomben waar al zoveel leven ligt begraven? Waanzinnig zou ik worden en mijn geest zou blijven tussen twee gele bladzijden terwijl de letters om mij heen zouden warrelen als dorre blaren over een zerk. Laten wij graven.'

Maar de monnik is verdwenen. Ik sta buiten. Het klooster is bijna onzichtbaar achter de regen. Ik tast de muur langs met mijn verbonden handen, maar de poort is niet te vinden. Zal ik hier omkomen? Dan is alle kans verloren. Ik keer mij om en daal het pad af.

Ik ben op weg. Op een klein paard. Het

richt zich vanzelf naar het Noorden. Het weet waar mijn grond ligt, achter Samara. Beiden zijn wij daar geboren, in een holle zaal achter kleine loden ruiten ik, in een donkere stal hij. Er is niet zoveel verschil. Ik voel mij met hem vertrouwd, nu mij van alle levende mensen die gapende kuil, dat onvindbaar levend graf scheidt.

Ik ga niet naar Kiew. Ik zal niet het klooster laten slopen door een leger van doodgravers. Ik zal geen onderaardse gang laten graven van mijn grond naar de Krim. Want nu vrées ik dat zij zou worden gevonden. Nu vrees ik dat zij gevonden zou worden als een lang geleden begraven dode. En nog een vreselijker vrees; dat een ander dan ik het zal weten, dat zij het zal horen en *levend* voor die ander zijn.

Ik bewoon nu het hele slot, ik reis er door, ik slaap in alle vertrekken, in de legerstede, die is als een eikenhouten tombe, waarin ik ben geboren. In de grafkelder, in de groeve die voor mij bestemd is. Dicht bij de aarde. Dicht onder het dak. En overal daartussen. In de kapel laat ik de vloer openen, de tegels wegruimen, en ook daar zal ik slapen.

Vannacht zal ik het horen, het eind van het lied. De aarde zal het mij zingen. De aarde zal mij haar geheim uitleveren, maar mij meteen tot zich nemen voor

goed. Vannacht zal ik het horen, terwijl zij daarginds halverwege verrijst, maar terwijl ik verder hoor, zal zij weer zinken *ginds* en dan ik hier. Het is te ver. Weet men het onherroepelijke? Het geheim meenemen in zijn graf. Ik ben zo bang dat ik dit niet doe, welk een doodsangst te meer: dat een ander, later, het zal horen, die het wel overleeft, die haar aan het licht brengt, terwijl ik daar beneden blijven moet, want mij wordt geen lied gezongen.

Toch, de aarde zal mij doorlaten, ik zal op haar stoten en vragen of zij nog wil worden verlost. Als zij door wil stijgen naar het licht, dan zal ik haar laten ontkomen en de verlossers aanvoeren, voorbij hun grens. En ik zal blijven in haar plaats. Maar als zij op de aarde wil terugkeren en voor anderen wil zijn, terwijl ik al tot het eeuwig duister veroordeeld ben, dan zal ik het niet zo ver laten komen, en zwijgen, en mij verheugen in haar verijdelde verlossing. Ach, ik hoop dat deze angst en wraak niet meer nodig zullen zijn, en dat wij eenvoudig samen voor goed het rijk van het duister kunnen blijven bewonen. Misschien wijst het lied ons de levenswijsder doden. Vannacht zal ik het horen, het eind van het lied.

DE ERFGENAAM

‘O, Allah! de ziellose aarde zendt Gij na een tijd van droogte en verschroeiing toch eindelijk lavenis: uw bevruchtende regen.

Maar o, Allah, wanneer zult gij mij rijkdom zenden, mij die van armoede en ontbering ben verschrompeld!

O, Allah! als Gij u eindelijk ontfermt, zendt mij dan ook een uwer liefelijkste dochters om de genade die Gij gaf met mij te delen. Samen zullen wij uw naam loven, iedere morgen voor de maaltijd, iedere avond voor de omhelzing, Allah: hoe kan ik mij anders uw verknochte dienaar tonen?

Ging ik nu ter pelgrimstocht, ik verliet slechts een ellendig bestaan. Waar was de deugd? Zendt mij rijkdom, en Gij zult zien dat ik mij toch opmaak en de lendenen omgord.

Zendt mij uw engel; ik zal mij losmaken uit haar heerlijke omhelzing, haar koele armen, om de felle hitte van de verre woestijnen, zoo schaars door U van oasen voorzien, het hoofd en de voetzool te bieden, en zoo U onweerlegbaar te bewijzen dat ik alle wereldse weelden verzaak, om de wille van het kussen van Uw Heiligen Steen.’

Dit kunstig geformuleerd en vurig gebed had Hassein van een voornaam schriftgeleerde gekocht. Een week loon gleed in de wijde zakken van de priester. Maar voor hem betekende dit hetzelfde

wat voor de westerse arbeidsslaaf een lot is uit de loterij: een sprankje hoop op een beter leven, op bevrijding uit levenslange dwangarbeid.

Hassein bad meest in de avond als de zon eindelijk ophield hem te folteren. De ganse dag zengde zij door de raamgaten van het vierkante houten havenkantoortje op de kale havendam. De planken stonden krom van de hitte, de huid van de ongelukkige klerk was door en door gelooid. Op het heetst van de dag vielen de spinnen en muskieten bezwijmd van de zolder in zijn inkt, in zijn koffie, soms ook midden in de meditatieën waarin hij vaak gedompeld was, want Bassora was een haven, waar slechts zelden de rumoerige schepen der Franken de reine rimpelloosheid van het water kwamen verstoren. Zijn gramschap had hem nog een ander gebed ingegeven en het geld van de moefti uitgespaard. Dit slaakte hij als de hitte hem te machtig werd.

‘Kwel niet met uw stralen, o Allah, uw vurige aanbidders opgesloten in hun kluizen, uw vaardige pelgrims met hun kale kruinen en barre voeten door de woestijnen trekkend. Verenigt ze, kiest tot hun brandpunt Yezi Azid’s hoofd en boort ze door zijn schedel. Hij bidt nimmer, hij houdt geen Rhamadan, hij heult met de ongelovigen, bezoekt hun

huizen, drinkt hun opwindende drank, en Uw waarschuwingen slaat hij in de wind. Sinds jaren hangt zijn linkerhand neer, machteloos ter aarde wijzend: “Daarheen gaat gij.” Voltooi Uw werk, maak U niet belachelijk, laet U niet honen; hij misbruikt Uw naam, velt hem neer, de spotter met de Wet, de renegaat.’

***

Maar Yezi Azid was niet zo’n monster van ondeugd als zijn neef hem voorstelde in dat gebed.

Een eenzaam grijsaard, in alles wat het leven de ziel geeft en weer ontnemt beproefd, vol wrok Allah zijn nood verwijtend. Door zijn geloofsgenoten geschuwd, leefde hij eenzaam en inplaats van de Koran las hij de dwaalleren van Voltaire, de grootste godloochenaar die de zon beschenen heeft, die toch over heel wat onrechtvaardigen is opgegaan.

Kasem Hasein, de havenklerk, was de zoon van zijn vijftien jaar jongere zuster, die hij aanbeden had en met weelde omringd, tot op de dag waarop zij hem bekende te willen huwen. Hij sloot zich toen op in zijn vertrekken en bleef ongenaakbaar. Maar een andere dag kwam; zij drong tot hem door, wenend; de onverlaat had haar verstoten, Yezi Azid verheugde zich in zijn hart. De zwarte dag kwam waarin zij een zoon baarde en zelf stierf. Hij vloekte de verleider die haar bezwangerde en

verstiet, de zoon die haar doodde en Allah die dit ten hemel schreiend euvel toeliet. Het kind Hasein wilde hij niet zien, de roep van de muezzin gaf hij geen gehoor meer en hardnekkig wendde hij het gelaat van Mekkah af, zodat hij soms op straat moest lopen met achteromgedraaid hoofd, tot spot van de burgers van Bassora.

Vanzelf, daar geen sterveling zijn bestaan kan rekken zonder verkeer met medeschepselen, sloot hij zich aan bij de ongelovigen. De Franken ontvingen hem graag, zich vermakend met zijn schimpen op Allah en zijn stadgenoten. Hij volhardde erin zijn neef niet te zien. Eens echter, op het uur waarop hij gewoonlijk bij een whiskey insliep, terwijl de muezzin van de minaretten riep, op de dag, zestien jaar na dien welke de dood van zijn zuster had aanschouwd, kwam een dienaar binnen, misbaar makend. Yezi Azid sloeg de ogen op en greep een zware koperen vaas die naast hem stond. De man ving zijn arm op en knielde naast hem neer.

‘Vergiffenis, meester! Hasein is niet naar de moskee gegaan.’

‘Wat gaat mij dat aan?’

‘Hij is nu ergens anders.’

‘En waar is hij dan, dat ik midden in mijn slaap gestoord word?’

‘In uw harem, meester.’

Yezi Azid liet zich door een slaaf achter een gordijn brengen en waarlijk, daar zag hij zijn neef Hasein en zijn

favoriete omstrengeld. Hij trad binnen. Hij behoefde de minnende niet te scheiden: Hassein vluchtte en Zuleïka wachtte gelaten de slagen af. Maar Yezi Azid trok zijn beurs. 'Ga hem achterna, hondin.'

Zoo was Kasem Hassein op zijn zestiende jaar een verjaagde, werd een zwerver en kwam tenslotte op het havenkantoor te recht, waar hij zat voor een belachelijk loon, dubbel ongelukkig door de herinnering aan de weelde van zijn jeugd, troost zoekend in het gebed, hopen op de toekomst, op de dood van Yezi Azid, waarop hij al heftiger bij de Almachtige aandrong.

***

Allah evenwel haastte zich niet, Yezi Azid zette straffeloos zijn godslasterlijke levenswandel voort en Hassein droogde uit als de planken van zijn kantoor. De dagen waarop slechts tolvrije vissers, en geen vreemde stomers binnenvielen (dat waren de meeste) zat hij in de donkerste hoek gehurkt en niet zelden bleken zijn mijmeringen in sluimeringen verkeerd te zijn, als de havenmeester binnentrad en zijn stok op Hassein's magere rug liet dansen en hem onder scheldwoorden naar zijn telraam terugjoeg. Voor ontslag hoefde Hassein niet te vrezen; hij was immers een geletterd jonkman en wie anders zou dezen post begeren?

Op een hete middag was hij toch weer

biddend in slaap gezonken. Hij zag zich liggen in een koele binnenhof en tuurde naar de waterstraal die uit het marmeren bekken sierlijk opschoot en klaterend neerviel.

Daar greep een hand zijn schouder. Hij sprong meteen op, betogend dat hij niet sliep doch uit zijn hoofd rekende. Maar toen hij zijn ogen ook open had, zag hij niet in de bloedbelopene van de havenmeester noch tegen diens paarse neus die als een paddenstoel tussen de vlezige wangen in stond, neen, een grijze baard raakte kittelend zijn kin en met opmerkelijke blikken bezag hem .... de kadi, ja, deze was het!

'Ik heb niet gestolen, geen cijfers vervalst, geen smokkelaars geholpen,' kermde Hassein, door dezen onverwachte aanblik nog meer ontzet.

'Al ware het, heden zijt gij de rijkste burger van Bassora. Uw oom Yezi Azid is vanmorgen plotseling gestorven. Men heeft geen testament gevonden; uw oom heeft zich zeker onsterfelijk geacht. Hoe het zij, gij zijt zijn enige bloedverwant en erfgenaam.'

Hazen was jarenlang een stille bidder geweest. Nu werd hij een huilende derwisj gelijk. In zijn brein woelde het zodat zijn lichaam opsprong, stuiptrekkend, om de havendam af te rennen, de stad in. De kadi drukte hem neer op zijn kussen.

'Wacht u voor de spot der menigte. Rijkdom zonder waardigheid is

monsterlijk, is een vloek.'

'Wat geef ik om waardigheid? Iedereen in Bassora weet dat ik door mijn oom werd weggejaagd en als slaaf van de havenmeester jarenlang in dit hok, zwetend en hongerlijdend, zat. Zij verachten mij, wel, ik veracht nu hèn, ik zal hen verblinden met de glans van mijn rijkdom! De kooplieden zullen mij hun waren verkopen, de ouders hun dochters. De huizen der aanzienlijken zullen zich niet voor mij openen? Het zij zoo! Ik zal trouwens spoedig naar Mekkah gaan.'

'Hassein, luister. Voor een twintigste der erfeling ontdek ik dat gij een naneef van Omar de Grote zijt. Mijn draagstoel staat voor. Stap in met mij en kom in mijn huis dat altijd open staat voor onverwachte vrienden. Kom.'

Hassein voer met de hand over zijn voorhoofd. Hoe? dadelijk een twintigste af te staan van de schat, dien hij nog niet eens in handen kreeg? Maar vier negers kwamen voor met een prachtige draagstoel, de kadi gaf hem minzaam de hand om in te stappen, deed hem naast zich neerzitten onder het geborduurd baldakijn; hij kon niet meer bezinnen, niet meer terug....

Als arme schamele zwoeger was hij dien morgen nog de havenwal opgegaan op versleten sandalen, met een vuile tulband, en zoo zat hij nu naast de kadi. Was hij dezelfde? Hij deed zijn intree in het nieuwe leven. In de stad deed de kadi, aldoor druk pratend, de gordijnen

van de draagstoel dicht.

***

Dus bewoonde Kasem Hassein het weelderig paviljoen dat de kadi hem had afgestaan - o, tegen een niet overmatig hoge huurprijs, - baadde zich in rozenwater van Sjiraz, kleetde zich in kostbare gewaden uit Mossoel en Bagdad en voedde zich met lekkernijen. Het verleden was weggevaagd. Alleen een gelofte, in de oude tijd afgelegd, stond met zwarte letters op de gouden muren van zijn gelukzalig lot geschreven.

'...Zal ik u bewijzen dat ik de wereld verzaak, dorstend naar het kussen van Uw Heiligen Steen.'

En thans? Zijn gebed werd steeds kortstondiger, vluchtiger. Aalmoezen gaf hij wel, maar de moskeeën vermeed hij, want daar meende hij de vermanende stem sterker te horen. En de moefti's van de stad zeiden tot elkaar: 'De neef aardt naar de goddeloze Oom. Allah voere hem ten verderve voordat hij erfgenamen verwekt, dat zijn rijkdommen aan de kerk vervallen.'

Hassein deed een bange droom. De Kaäba zweefde als een zware donderwolk boven zijn leger, dreef hem zijn huis uit, de stad uit, de dam op, hij zat weer op zijn kruk, in 't havenkantoor, de zoldering ging open, en zwart en zwaar zakte de Kaäba neer, het vertrek vullend als een zerk een graf, hij kon

niet uitwijken en voelde de verbrijzeling aankomen. - Schreeuwend werd hij wakker en sliep niet meer. De volgende ochtend bracht hij een bezoek aan de moefti van wie hij vroeger zijn gebed had gekocht: 'Hoe bereik ik het vlugst en het veiligst Mekkah?'

De moefti omhelsde hem. 'Hebt gij u eindelijk weer opengesteld voor het licht van het geloof? Een karavaan legerd buiten de Zuiderpoort, gereed tot vertrek. Bekleed u met de grauwe pij der kalenders en trek met hen op naar de heilige stad.'

'Eerwaarde, ik heb veel last van eksterogen. Kan ik niet in een draagstoel of op een kameel gaan?'

'De rovers die gij onderweg ontmoet, zouden u spoedig tot uitstappen dwingen.'

'Is het dan zó gevaarlijk? Waarom verdelgt Allah niet deze honden, die zijn gelovigen verscheuren?'

'Wat ware de geloofsijver indien de tocht naar Mekkah een zorgeloze wandeling was? Allah heeft hen als toetssteen op de weg naar de heilige stad geplaatst. En ook de bedoeïenen zijn rechtgelovigen, ook zij brengen schatting en komen bidden op het graf.'

'Wat kan ik dan doen om veilig te reizen?'

'Weer de hulp van ons krachtig gebed en van onze zeer heilige moskee invoeren. Schenkt duizend dinaren en wij bidden u door alle rovers en alle

samoens veilig heen. Heeft ons gebed u niet tot uw tegenwoordige staat geholpen?'

'Waar Allah zelf, noch de beheersers der gelovigen ons kan beveiligen, zal uw gebed uit de verte dit zeker niet vermogen.'

Hassein ging naar huis, vervolgd door de schimp van de woedende moefti.

Maar 's nachts had hij weer een angstdroom. Hoe kon hij Allah bevredigen, zijn rijkdommen behouden en zijn vege leven niet in de waagschaal stellen?

***

NAAR STAMBOEL staat op de plakaten van een der stoomvaartmaatschappijen die Bassora aandeden en Hassein's oog viel daarop, in dit benard ogenblik. Stamboel! Dat was ook een heilige stad in de Islam. Daar zetelde de beheersers der gelovigen. Dat was voorlopig voldoende. Wie weet kon hij later niet onder dekking van een gezantschap mee naar Mekkah reizen?

Een week voor de Rhamadan reisde Hassein af met een Engels stoomschip dat zes maal 's jaars Bassora aandede. Het schip was geheel voor de christenhonden ingericht, zodat Hassein de heilige vasten niet in acht kon nemen en mee moest eten van de westerse spijzen. Niet dat zijn maag ze verafschuwde, maar zijn geweten zei hem dat dit al een eerste

beproeving was.

Overdag waagde hij zich niet uit zijn hut onder de verachtende ogen der gentlemen en spottende blikken der dames, dan bad hij urenlang en evenals in 't havenkantoor ging het gebed onmerkbaar over in een zware slaap. Het was benauwd in de hut die slechts een klein rond venster had, in de taal der Engelsen 'ossenoo' genaamd. Maar hij stelde zich voor dat hij anders door het hete woestijnzand zou zwoegen, dorstlijdend, hongerend, in levensgevaar, terwijl hier zijn nog magere, van het zitten op de kruk gekromde ledematen op een donzen matras rustten. En 's avonds kon men, tot elf uur nog, alle koele dranken krijgen. Heel laat waagde hij zich aan de balustrade op het voordek en keek neer op zijn geloofsgenoten, tussendekspassagiers die het gebed verrichten en zongen, of twistten en speelden. Eens kwam een westerse vrouw naast hem staan die wel ongesluierd was maar hem toch heel voornaam toescheen, daar zij prachtig geschilderd was en een bedwelmend parfum haar omwolkte. Dat zij evenzeer, of meer nog dan hij, geschuwd werd door de Franken wist Hassein niet. Hij voelde zich in hoge mate door haar aandacht geveleid. Wat zij sprak verstond hij niet, maar toen zij haar witte en gouden tanden blootlachte en zich tegen hem aandrong, begreep hij haar al beter. Zij bracht ook bezoeken in zijn hut, eerst 's middags,

toen ook 's nachts. Het bidden bleef erbij, behalve nu en dan een kortstondig schietgebed.

In Port-Saïd, een wonderstad met grote witte paleizen waar men van alles kon kopen (vele voorwerpen had Hassein nog nooit gezien) met brede straten waarin de wagens reden die aan een draad door een onzichtbare kracht worden voortgetrokken, met havens waarin honderden schepen lagen, wandelde Hassein met haar. Tussenbeide vlijde zij zich tegen hem aan. Als zij passagiers van het schip tegenkwamen, lachten deze. Hassein zag dat de Franken na-ijver koesterden. Geen wonder! Voor een groot modehuis vroeg zij Hassein te wachten. Zij moest iets kopen dat hij niet zien mocht. Hassein wachtte. Zij keerde niet. Hij voelde in zijn zak naar zijn beurs met 400 piasters: weg!

Nu begreep hij haar nog beter. Hij schreeuwde tegen een politiemann die hem niet verstond. Dragomans omringden hem, trokken aan zijn kleren. Hun aanbiedingen van buikdansen waren op een slechtgekozen moment gedaan, Hassein dacht aan iets anders. Tenslotte vermande hij zich, rende door het modehuis. Zij was nergens. Hij was te laat, de boot ging vertrekken, hij verdwaalde, kwam eindelijk aan de kade uit en zag de *Prince of Wales* al in beweging. Hij stortte zich in een sloep, de roeier stiet af. Maar halverwege hield hij de riemen in en de hand op.

‘Een piaster meer of terug.’ Gelukkig had Hassein nog één los in zijn zak, toen nog één. Toen vond hij niets meer, keek in wanhoop naar het schip: o, wonder, het lag nog stil. De stroom had zijn gezicht bedrogen. Zijn bezinning keerde terug, hij gaf de schurk aan de riemen een vuistslag, die hem terstond in beweging zette. Hassein rende de valreep op, sloot zich in zijn hut en bad langer dan ooit. Hij had gezien dat de gevaarlijkste rovers niet in de woestijn, doch in de beschaafde wereld op de argeloze loeren. Hij wist dat hij een kastijding voor zijn lafheid had ontvangen. Hij beloofde van Stamboel onmiddellijk verder te trekken, op naar Mekka.

***

Kort na Hassein's vertrek uit Bassora was hem een eer te beurt gevallen die, als hij ervan geweten had, hem van hovaardij zou hebben doen blozen. Hij was het onderwerp van gesprek geweest tussen sultan Omar en zijn schatmeester Ibn Saäd.

Zij verkeerden in grote moeilijkheden. Noer-ed-Din, de grote koopman, had de vorige dag de resten van zijn rijkdom door een vlucht uit Bassora voor de ruïnerende vriendschap van de vorst gered.

‘Wie is heden de rijkste?’ vroeg Omar zijn schatmeester. Ibn Saäd dacht na en

antwoordde niet.

‘Helaas, voer Omar voort, kan ik niet naar Aden gaan om mijn fortuin aan de speelbank te herstellen? De motorwagen is met lamheid geslagen. Alleen de Franken kunnen haar nieuw leven inblazen en die willen niet. Dus: wie is de rijkste?’

‘Yezi Azid, tot voor kort de rijkste, doch de armste aan edelmoedigheid, is gestorven, Allah is rechtvaardig. Zijn neef en erfgenaam heeft een hart dat zeker open zou gaan, eens getroffen door de stralen van uw genade. Helaas hebt Gij die te lang op Noer-ed-Din laten schijnen, zodat zijn bronnen zijn verdroogd en Hassein ondertussen naar Stamboel is gereisd. Vandaar zal hij niet terugkeren naar Bassora, dat de hoofdstad wel in glans maar niet in liefelijkheid overtreft.’

Omar glimlachte sluw en tevreden.

‘Hij zal terugkeren. Hij wil de glans van zijn nieuwe rijkdom weerkaatst zien en vindt daarvoor slechts één spiegel: de vaderstad, waar men hem kent en eert. In Stamboel gaat hij verloren in de menigte. Alleen zij die rijk van geest zijn, scheppen er meer behagen in de talloze kristalvlakken van hun gemoed te vergelijken met de veelvuldige gedaanten der wereld: zeeën, bergen, meren, steden. Maar een man als Hassein, die zonder rijkdom niets was, wil gebogen ruggen zien en glimlachjes en vleiende woorden horen. Zoo alleen kan hij in zijn nieuw

aanzien geloven. Hij zal terugkeren. En wij zullen hem verheffen en hem naast mij doen zitten op de troon.'

***

En Hasein keerde terug, maar veel en veel later, toen Ibn Saäd de hoop al had opgegeven en een andere vriend voor de sultan zocht, want de bodem van de schatkist was overal tussen de schaarse stapels goud zichtbaar. Toen kwam de mare van Hasein's terugkeer.

In Stamboel had hij geleerd hoe men zijn rijkdom dragen moet als een pronkgewaad, hoe erin te leven; geleerd ook dat Allah's macht toch werkelijk niet zoo geducht was, als men hem in Bassora had willen doen geloven. Hij had geheel van Mekkah afgezien, het waanzinnig achtend leven en welstand in de waagschaal te stellen om een afgelegen plaats te bezoeken waar een hoopje beenderen in de grond lag, en een steen door het kussen van miljoenen monden uitgehold, in de loop der eeuwen, zonder dat het gelukzalig rijk op aarde een stap nader was gekomen. En wie had ooit iets van dat rijk hiernamaals terugverteld? Neen, het gelukzalig rijk, bezat hij het zelf niet, zoolang hij voorzichtig met zijn schatten omging?

En waar zou hij veiliger zijn dan in Bassora? En meer worden bewonderd en naar de ogen gezien?

Zoo schafte hij zich Stamboelsche

zedes, gewaden, vrouwen en meubels aan en keerde daarmee terug. Omar, zonder hem ooit te hebben gezien, had hem goed geschat.

Hasein vergenoegde zich ditmaal niet met het nederig paviljoen van de kadi. Hij kocht een paleis, want hij had ruimte nodig om de meegebrachte schatten uit te stallen en vooral, om zijn harem onder te brengen. Zachtmoedige meisjes uit Broessa, vurige uit Koerdistan, in liefdelist en spel geslepen uit Armenië, een Circassische met lichtblond haar en zwarte ogen en, bij Allah, twee statige blanke Frankische vrouwen, tot de haargrens gesluierd. De Frankische overheden zijn naijverig en gunnen de rechtgelovigen hun dochters niet die zij zelf niet kunnen onderhouden.

Hasein bejammerde in stilte dat hij ze niet in triomf kon binnenvoeren, hoog gezeten op witte paarden, gelaat en blonde hardos blootgesteld aan de zon, want in Bassora bezat slechts de moefiti een Frankische, maar een die reeds bezig was te verouderen en dan nog in 't diepst geheim.

Toen Hasein vijf dagen in zijn nieuwe woning had vertoefd, liet de vizier zich bij hem aandienen. Hij wachtte in het voorvertrek; het duurde geruime tijd voordat Hasein verscheen en nog scheen hij zich inderhaast aangekleed te hebben, zijn gelaat was hoogrood, zijn ogen stonden flauw; hij had al dien tijd de harem niet verlaten dan voor de

avonddienst in de belendende moskee.

Toen hij de vizier ontwaarde, werd hij bleek, toen de neger neerknielde en op een zijden kussen de in goud gevatte robijnen roos naar hem ophief, bereikte zijn gelaat de ergste graad van stupide extase.

Het was de hoogste orde van het sultanaat. Hij draalde, niet wetend hoe hij zich houden moest. Toen hechtte de vizier het kleinoord aan zijn tulband, ontrolde daarna een perkament en las:

‘Daar het gerucht van Kasem Hassein’s bekwaamheid in het rozenkweken tot de Sultan is doorgedrongen, biedt de Sultan zijn beminden onderdaan het oppertuinmanschap over zijn rozengaarden.’

Hassein wist dat deze tuinen in verregaande staat van verwaarlozing verkeerden en dat hun verzorging hem op een paar duizend seguïnen jaarlijks zou komen te staan. Maar de eer was te groot, hij stamelde zijn dank en gaf de vizier een rijk geschenk. Hij pronkte met zijn nieuwe orde op straat en in de bazaars. Na enige weken was de zware zoete rozengeur welhaast ondragelijk in de buitenwijken van Bassora. Een bloemrijke gordel omringde de stad. Hassein had zich goed van zijn taak gekweten.

Ten tweeden male verscheen de vizier in zijn woning. De sultan nodigde Hassein ten paleize uit een partij guajaphé te komen spelen. Als hoogste

gunst mocht Hassein zijn eigen tabletten meebrengen. De gunsteling schoot zijn muilen aan en ijldde zelf naar de ivoorsnijder die de tabletten vervaardigen zou en de tekens inleggen met edel metaal. Hij vroeg duizend seguïnen en nog tweehonderd voor de haast waarmee hij werken moest. Hassein liet zich de volgende avond, het spel tegen zijn borst gedrukt, met sidderend hart naar het paleis palankijnen. Omar ontving hem in zijn rookkamer, waar hij op weke kussens zat. Zijn oogjes glinsterden van vorstelijke vriendelijkheid, hij bewonderde het spel, scheen verstrooid. Hassein had moeite hem enkele seguïnen te laten winnen.

Het kostbaar en kunstig spel - het behaagde hem zeer - behield hij voor de volgende partij over enige dagen.

Het gering verlies en vooral de zegetocht van paleis tot paleis verzoende Hassein met zijn netelig kostbare positie. Na een week werd hij weer uitgenodigd, tot schaakspelen ditmaal. Zware zuchten slakend, bestelde Hassein een schaakspel. Tweeduizend seguïnen,

Tot troost liet hij zich in zijn harem huldigen tot vriend en vertrouwde van de sultan. De Turkse vrouwen verheugden zich over zijn triomf. De Frankischen lachten en schertsten in hun taal, rauw en schor als hondengeblaf.

Ditmaal werd hij de troonzaal binnengeleid; de sultan wachtte op het voorvaderlijk gestoelte: een massief

gouden luipaard met diep ingezonken rug waarin hij zat, zijn rechterhand, met de vele ringen, rustend op de roefdierkop boven de robijnen ogen. Hassein raakte met zijn voorhoofd de vloer. De vorst deed hem herrijzen. Daarna verhief ook hij zich. Het was hem een zichtbare moeite, maar hij had het voor Hassein over. Zijn buik steunden twee jonge kastraten. Hij stak zijn dikke armen eerst in de lucht en trok daarna Hassein aan zijn hart. Toen zetten zij zich weer, begonnen het schaakspel.

De eerste partij was, als de hoffelijkheid eiste, voor de sultan. De tweede werd met overleg gespeeld; wel zevenmaal werden ondertussen de narguilehs gevuld en ontstoken; de rook vulde zwaar als wierook het vertrek.

Toen deed Hassein een onoverdachte zet en Omar's koningin moest in Hassein's handen vallen. Omar werd toornig, zijn ogen vlamden. Hassein wilde zijn zege niet voortzetten, maar het was of een onzichtbare hand hem dwong de koning te omsingelen, hij was verloren en Hassein kon zich niet weerhouden: 'Cheichamat!' te juichen, terstond viel hij ook ter aarde, de sultan was te verschrikkelijk om aan te zien. Hij bleef lang liggen, tot hij de zware hand van de heerser in zijn nek voelde, hij rilde of het scherp van het beulzwaard hem raakte. Toen rees hij op. O, wonder, het voorhoofd van de sultan was weer geëffend, hij glimlachte zelfs.

'Verschoning,' stamelde Hassein en raakte zijn kleedzoom met de lippen.

'Hassein, vrees niet. Ik ben niet vertoornd op u. Wel wil ik enig zoenoffer aanvaarden. Gij nam mijn koningin, geef mij de uwe. O, behouden zal ik ze niet. Voor zes weken slechts.'

Hassein keerde tot het leven terug.

'Beheerser der gelovigen, Fathma is het juweel van mijn harem. Ikzelf zal haar tot u voeren.'

Omar's gelaat werd verlicht door een bovenaardse goedheid.

'Behoudt haar, Hassein, ik zie, zij is uzelf te dierbaar. Ik zal mij met een andere tevreden stellen. Breng mij vanavond Arabella, de Frankische.'

Arabella was karig en koel met haar liefkozingen, tijdens Hassein's omhelzing zong zij liedjes in haar hondentaal die hij niet verstond maar onmogelijk als vleierend voor zijn minnaars-gaven uit kon leggen. Maar bij de baard van de profeet, toch zou hij liever Fathma afstaan dan haar. Echter was het duidelijk: het oog van de sultan had reeds met welgevallen op haar gerust. Verzet was verderf.

'Rechtvaardige vorst, vanaf morgen zal Arabella de Uwe zijn, gedurende vier weken.'

'Ik dank u, Hassein. Maar ik zei: vanavond en ik zei voor zes weken. Overigens, gij zult gedurende die tijd geen uur voor het minnespel over hebben. Gij toonde u grootmeester in de strategie. Ik benoem u tot admiraal van

mijn vloot.'

Hij sloeg op een zilveren bel, drie slaven traden binnen. De eerste droeg een groene tulband met de gouden halve maan. De tweede het grote kromzwaard met juwelen gevest. De derde de mantel met smaragden omzet.

Zij bekleedden Hassein met de tekenen zijner waardigheid. Toen sloeg de sultan nogmaals op de bel en een vierde neger trad binnen. Hij droeg een gouden kooi achter welks tralies het hoofd van de vorige vlootvoogd grijsde.

Daarop wenkte de sultan minzaam tot afscheid.

'Overmorgen, vóór zonsondergang, de eerste vlootrevue. Vanavond, vóór het gebed, wacht ik Arabella.'

Meer dood dan levend kwam Hassein thuis en wierp zich aan de borst van Fathma, zijn vertrouwde. Haar verhaalde hij alles. Toen hij openbaarde, dat Arabella favoriete van de vorst zou worden, lachte deze vol trots en weende Fathma van woede. Toen hij van het gekooide hoofd sprak, weende Arabella van angst en lachte Fathma en maakte welsprekende gebaren langs haar hals. Hassein bracht een kommervolle nacht door en kon in geen omarming troost vinden, eindelijk, overwegend dat de nieuwe waardigheid hem wel geen salaris zou opbrengen, maar toch ook geen geld kon kosten, terwijl de uniform minstens vierduizend seguinen waard was, kwam hij tot rust. Maar na een paar uur werd

hij gillend wakker, grijpend naar zijn hals.

***

De admiraalsvlag woei van de *Persepolis*, een afgedankte Griekse monitor. De vloot bestond uit de *Ecbatana*, een dito torpedoboot en de *Niniveh* en de *Susa*, twee tartanen, elk met een paar draaibassen gewapend.

Op de kade was een tribune opgericht; daar troonde de sultan met zijn hof. Links zat Ibn Saäd die grijsde en nu en dan Omar trachtte toe te spreken. Maar Omar neeg voortdurend naar rechts waar Arabella zat en trachtte haar iets in te fluisteren. Zij zat, schoon, ongesluierd, bleek, met strakke trekken, en verroerde zich niet.

Ook de hofhouding zat doodstil.

Met lange en ongelijke tussenpozen vielen twaalf saluutschoten en raakte de vloot in beweging, de raderen van de *Persepolis* ook, maar het schip zelf kwam geen voetbreed vooruit. Hassein liep bleek en radeloos de brug op en neer in zijn flonkerend nieuw gewaad. De sultan glimlachte, de hofhouding mompelde, het volk riep: 'Vooruit! Valt aan!' Arabella wuifde met haar sluier.

Hassein wist dat zijn voorganger het schip niet van zijn plaats had kunnen krijgen en tot straf zijn hoofd verloren had. De *Persepolis* was door wier en algen vastgegroeid aan de ligplaats die hij sinds

maanden niet verlaten had. Hassein moest de gehate hulp van de Engelsen inroepen en drie sleepboten huren die het admiraalsschip met vereende krachten uit het slib trokken, en ook bij de verdere manoeuvres hielpen. Zijn berekening was vals gebleken: zijn nieuwe waardigheid kostte hem meer in één dag dan het oppertuinmanschap in een maand.

***

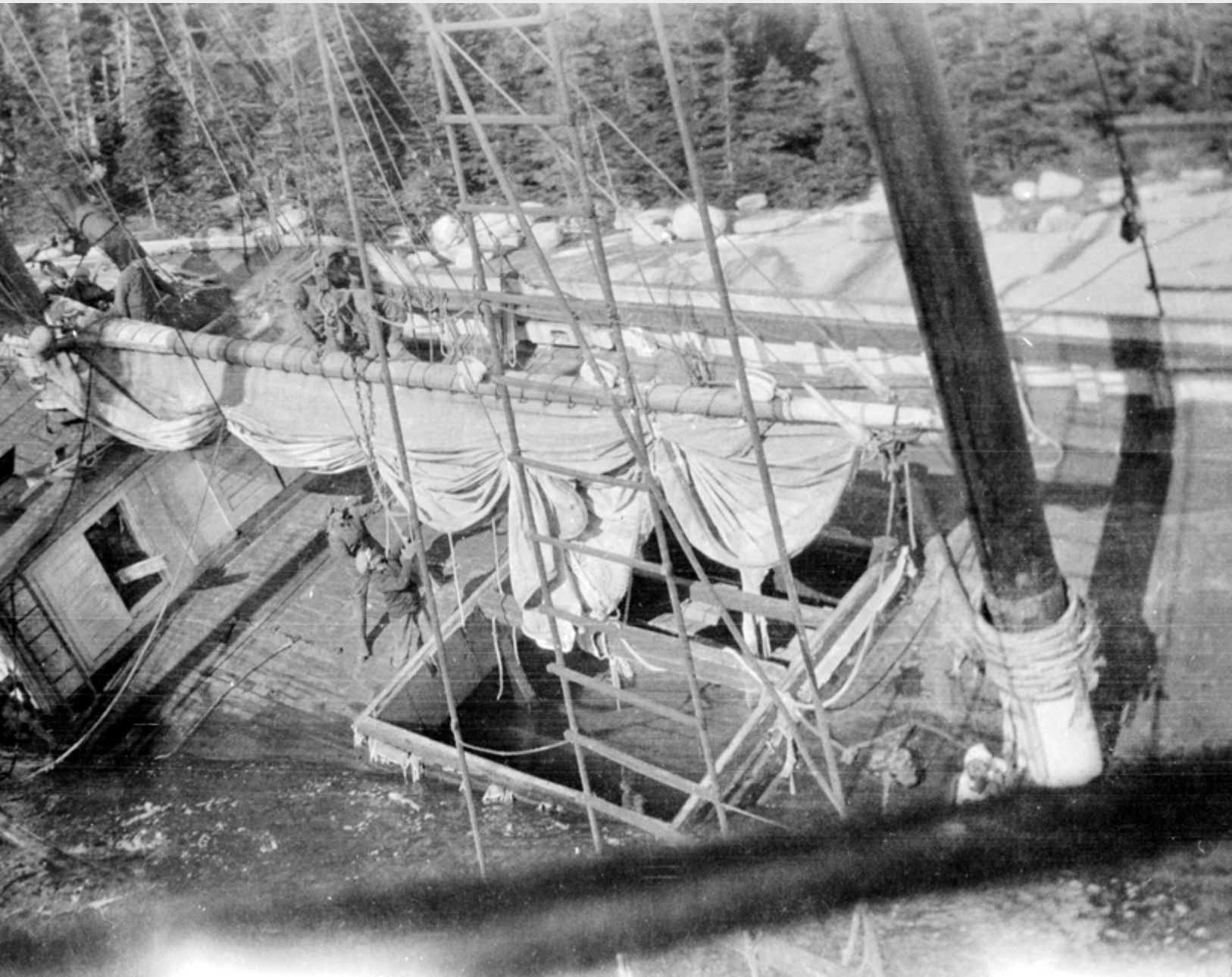
Des nachts scheepte de admiraal zich in met Fathma, enkele andere vrouwen en vele koffers met kostbaarheden, op de *Ecbatana* en koos zee. De volgende ochtend liet hij de bemanning op dek aantreden en nodigde hen kort en bondig uit tot zeeroverij.

Als piraat ondervond hij meer aanhankelijkheid dan als admiraal. Toen echter na drie weken kruistocht slechts enige waardeloze kustvaartuigen waren buitgemaakt, zag hij zich, om muiterij te bezweren, gedwongen eerst zijn laatste seguïnen, toen zijn haremoveerschot aan de bemanning uit te keren. Ten slotte liep hij een noodhaven binnen om de stenen van zijn admiraalsuniform te gelde te maken. Zij bleken van een minder gehalte te zijn dan het aanzien van de sultan had gedoogd te geloven. Met de opbrengst had hij geen drie dagen gage kunnen betalen.

Kasem Hassein deed thans datgene

waarmee hij had moeten beginnen: hij kocht een simpel kalendergewaad en begaf zich op weg naar Mekkah. Dezelfde dag waarop hij de oosterpoort van Makallah uitging, toen het hete zand zijn voetzolen begon te schroeien en het droge stof zijn keel, hield sultan Omar, die de ijdelste der menselijke ijdelheden tot hun ware zwakte wist terug te brengen, een beraadslaging met Ibn Saäd, de scherpzinnige en welingelichte schatmeester, die het vermogen zijner onderdanen tot op duizend piasters nauwkeurig aansloeg...

DE LAATSTE REIS VAN DE NYBORG

Het westelijk zwerk stond in sombere gloed, starre purpervlammen boorden zich in de laaghangende grauwe wolken. De zon zonk dofrood, vroeg verduisterd, achter de rand van de Zuidzee, leeg, op een groot zeilschip na. Het was de Golden Gate bij avondval uitgegaan en koerste nu langzaam oostwaarts. Een viermastbark met hulpstoomvermogen. Tussen de zware masten, halfverborgen in de verwarring van ra's, zeilen, staggen en takels, rookte de dunne pijp als een kolenbranders-schoorsteen in het Zwarte Woud. De landwind ging liggen, toch helde 't schip langzaam over, het scheen bijna leeg, de onbehouwen vorm van zijn romp gaf zich geheel bloot; een enorme kist, die een voor- en achterstevan had gekregen om schip te worden. Niets van de fraaie lijnen, alle schepen op Europese werven gebouwd min of meer ingeschapen. Deze was geboren in Seattle, uit het brein van een Yank voor wie een schip een dood schepsel was, op een wharf zonder traditie van bouwen en tuigen. De bemanning, grotendeels Noren, gewend aan diepliggende schepen met hoge deklasten, voelde zich onbehaaglijk op dit lege dek, waar niets dan de luikhoofden en een kleine koekoek boven uitstaken.

De verschansing was laag en hun, gewend aan twaalf stappen van boord tot boord, scheen dit dek ver als een verlaten

steppe. En alle ruimen bleven gesloten. Alleen de officieren hadden er toegang voor hun rondes. De sleutels bleven bij de kapitein in de kast boven zijn kooi, waar ook de scheepspapieren lagen.

De zon zonk nu in de kim, een onmetelijke schaduw viel achter het schip over het water en verbond het nog even met het achterblijvend land. Tegelijk met de rosse schijf verdween deze vege brug, de bark ging het snel en steil toenemend duister in, deinend tegen de aangroeiende swell. Acht glazen. Tegelijk met de aflossing van de wacht kwam de kapitein de brug op, gaf bevel de stoom af te zetten, bramzeilen aan te slaan en vier streken meer noordelijk te sturen. De sleutelbos gaf hij aan Soden, de eersten stuurman. 'Doe tweemaal de ronde, wek mij als je iets bijzonders ziet of hoort.'

'Of ruikt?' vroeg Soden.

'Dan liever niet. Maar ze zijn dichtgespijkerd, goed gebreeuwd en onder de putti. Je moet dus een verdomd fijne neus hebben. Ik neem de hondenwacht. Laat de second slapen, morgen zal zijn roes wel uit zijn. Dronken bij vertrek, zware straf. Goede wacht.'

Hij verdween in de kaartenkamer, zette een koerslijn af, steeds fluitend, een oude step stampend, tussenbeide met zijn vuisten op tafel slaand. In

zijn hut legde hij zich met een kruik bier enige tijd het zwijgen op, daarna begon hij weer onder het lezen van zijn stichtelijke lectuur, Swedenborg's *Hemel en Hel*. Hij was niet gelovig, al liet hij Zondagsmorgens Bijbellezing houden. Maar de mathematische zekerheid waarmee de halfwaaninnige geleerde ziener de hemel en de geestenwereld indeelde en ieder zijn plaats aanwees, had iets van een bovenaards bestek, maakte indruk op zijn nuchter gemoed - en roerde tegelijk verborgen vezelen.

Om negen uur hield het fluiten op en even later ging het licht uit. Nog suisde de ontsnappende stoom een tijdlang, dan werd het doodstil op het schip, tussen het zacht geraas van de golven langs de romp en het kraken van de ra's, wringend tegen de masten. Soden liep op en neer, ging nog eens in de kaartenkamer kijken. Alles was stil, hij liep naar buiten en nam een flinke slok uit een Capstan-blikje, dat doodonschuldig in een hoek van de kaartenkamer stond op de lichtbak.

Daarna hing hij in een hoek, wezenloos starend naar de sterren, zag niet dat iemand de brug opsloep en bij de lichtbak staan bleef, een kleine uitgeteerde gedaante, kaalhoofdig met paarse neus en wangen: Kirgaard, als machinist van het zeilschip aan lagerwal. De kapitein had hem elk drankgebruik verboden en liet voor elk vertrek zijn hut en de machinekamer onderzoeken. Toch wist de oude man aan drank te komen,

waar, wist niemand, maar tussenbeide had hij in volle zee een roes, en niet van liefde of vreugde. Het blikje werd geledigd, maar hij hoestte van haast, de stuurman snelde toe en had hem bij zijn magere pols voor hij de brug af was.

‘Oude drankdief, moet ik je bij de kapitein brengen?’

‘Genade. Ik kan niet zonder. Ik ga dood van schaamte dat ik op zo'n zeilkast vaar. Toen ik nog hoofdmachinist bij de Dollar Line was....’

‘Schei uit met die luizige leugens. Denk je dat ik een idioot ben? Anders dan een tramp heb je nooit gezien.’

‘En een tramp is nog tienmaal beter dan deze bark met zijn verroeste raderkast.’

‘Wat doe je dan hier?’

‘Wacht maar, nog één of twee trips, dan ben ik waar ik wezen moet. O, die verpeste lucht hier aan boord, ik stik. Mijn hut....’

‘Hou je poort dan open, je woont toch aan lij. Of wasem je zelf soms die lijkenlucht uit? Je bent er zelf ook niet ver meer van af, oud karkas! Moeten we nog een schip charteren om je naar het kerkhof van Aarhus te brengen?’

De oude jammerde, als zag hij de Dood met zijn nimmer falende zeis in de andere hoek van de brug staan. ‘Sst, praat zo niet, hij heeft mij vergeten, overgeslagen. Toen de cholera op de *Drammen* alles wegmaaide, bleef ik alleen over, stiekem ben ik van boord gegaan.

In Dood's afmonsteringsboek staat: "Drammen, hele equipage." Verraad mij niet. Dit is mijn laatste reis. Dan trek ik bij mijn kleinkinderen in. Daar vindt hij mij niet.'

'Denk je dat die je nog hebben willen? Hoe lang heb je ze al niet gezien?'

'Negen jaar. Maar ik stuur elk jaar honderd kronen. En ik heb nog duizend.'

'Dan mag je je testament wel vooruitsturen met een sterfbelofte op korte termijn erbij, anders nemen ze je niet. Hoewel, als ze je zien.... En zak nu af en lamenteer tegen je kussen. Neem mijn slaapdruppels maar mee.'

Hij zag dat het blikje al leeg was, de oude strompelde haastig het trapje af en kreeg een vloek achterna.

Soden liep een tijd gejaagd heen en weer als om de gedachte aan dat halve lijk helemaal af te schudden. De wind werd sterker, hij zag eens op de barometer, het ding was in dien korten tijd twee strepen teruggelopen.

Hij floot de wacht de bramzeilen weer in te nemen, reeds helde het schip zwaar over, lag onvast in de kiel.

Waarom niet wat suiker of salpeter onderin? Dat hadden ze makkelijk kunnen krijgen, had nog wat opgebracht. In een der onderste ruimen begon een doffe roffel. Eerst lette Soden er niet op, maar het ging zo ongelijk met het rollen van het schip, soms hield het plotseling op en dan begon het weer met korte

vlagen. Soden werd er onrustig van. 'Daar begint er al een te spoken. Waarom ze niet gesjord, of een flinke deklust er bovenop, zoals ze dat gewend zijn? De oude denkt dat ze wel stil zullen liggen omdat het bij hun vak hoort, en de eersten nacht de beste begint er al een.' Hij had te veel te doen om dadelijk af te dalen. Zeil minderen en koersveranderen nam een kwartier. Toen lag het schip weer vaster. Maar het gerammel onderin was nog niet veel minder. De derde kwam zijn wacht overnemen. Hij ging de ronde doen, bewaarde het ruim voor het laatst. Hij daalde de ladder af, een akelige walm sloeg hem tegen, zijn lamp flakkerde en doofde ineens uit. Hij klom naar boven terug, het leek een vlucht. Voor het trapgat bleef hij staan. Zijn hart bonsde, lugubere echo's galmden in het donkere hol. Hij haalde de lampenist eruit om een betere lamp klaar te maken en ging toen de kapitein waarschuwen.

'Wat nieuws?' vroeg die, kwaadgehumeurd uit zijn slaap schietend.

'Depressie en muiterij van de passagiers.'

'Allebei, onmogelijk. Wacht met je grappen tot het weer dag is.'

'Hoor!' zei Soden. De wind was heviger in het want te horen. Het gerommel was tot hier hoorbaar.

'Wat zou het? een kist die is losgeschoten.'

'Het schip ligt sturdy over, hoe kan

een losse kist dan zo te keer gaan?’

Fröbom had zijn laarzen en jekker aan en duwde Soden voor zich uit.

‘Vooruit maar!’ De lampenist stond al klaar met een grote olielamp, die walmde wel, maar ging ditmaal niet uit en gaf een flauw schijnsel in het eerste ruim. Als in een grote catacombe stonden de kisten op stellages, vier boven elkaar. De grillige karakters op de voorvlakken leken in het halflicht grote wormgaten, hier en daar glinsterde een beslag. Alle kisten stonden stil alsof de aarde ze al had verzwolgen.

In het tweede ruim scheen het licht geheel in het duister verloren te gaan. Zij liepen tussen de gelederen, geen kist schoof naar voren of week met een ruk naar achteren. Maar van onder bonsde het luider en zij daalden ook in het derde ruim af en luisterden in de voorpiek.

Soden volgde aarzelend de kapitein, maar er gebeurde niets, geen vallende kisten versperden de terugtocht, alleen daar, uit een stilstaande kist, bonsde het plotseling hevig. Soden pakte Fröbom in de arm: ‘Daar! hij wil er uit (Niet openmaken! Dan willen ze allemaal, komen uit de ruimen, lopen in de gangen, liggen in de kooien, overal, over het hele schip, we klimmen in de mast, zij ons achterna, we springen, beneden vangen ze ons op, gooien ons elkaar toe, in de lege kisten. Laat water in het ruim lopen! Niet openmaken! Luiken dicht, de bouten er op!’

Het laatste gilte hij uit en hij begon

te waggelen. Fröbom greep hem van achter, hij rukte zich los: ‘De bouten op de luiken! in de booten!’ Hij wilde gillend naar boven ijlen, Fröbom smoorde de paniek, door hem om keel en nek te grijpen, sleurde hem mee en liet hem los en bewusteloos in elkaar zakken. Hij zette een wachtsman met een emmer water bij hem met order elk geluid te smoren. Dan haalde hij een bijl en koevoet uit het berghok en daalde alleen weer in het onderruim af.

Daar stond de lantaren nog eenzaam voor de kist te stralen. Ook de lampenist was gevluht. Fröbom grijsde, hing de lantaren aan de bovenste steunlat en wachtte geduldig. Het bleef lang stil, Fröbom bleef wachten. Toen eindelijk het gerommel weer begon, hieuw hij op de kist in, het deksel vloog versplinterd open, hij boog zich over het gat: in een zwartzijden open gewaad lagen bruine stenen van allerlei vorm, een grotere, bijna rond, rolde over de andere.

Fröbom lachte vergenoegd. Zoveel deining om een hoop stenen. Hoe kwamen ze in de kist? dat moesten de afschepers weten. Hij nam de ronde steen in de hand, hij was vrij zwaar, zijn duim zonk in een gat, zijn vingers konden hem nauw omspannen; in een plotselinge opwelling zwaaide hij hem een paar maal alsof het een kegelbal was en zond de steen het ruim in. Neerploffend, voortrollend, ratelend over het hout sloeg de worp de stilte aan

stukken. Toen klom Fröbom weer naar boven, maar halverwege de ladder bleef hij staan en daalde na even nadenken weer af.

‘Hij moet die steen in zijn handen hebben. Anders zijn we nog even ver en word ik er elke wacht voor spokenjacht uitgehaald.’

De steen was echter nergens meer te vinden. ‘De rest van ‘t zoodje zal ‘t em ook wel doen, maar niet zo goed,’ dacht hij, wrevelig over zijn onbedachte daad.

Niet voor klaarlichten dag kon hij Soden het ruim inkrijgen. Bleek en bibberend, een handspak in de hand, sloop hij achter de oude aan. De kist was leeg, geen steen lag er in of tussen de houtsplinters. Alleen het leeg zwartzijden gewaad. Soden zag angstig naar alle kanten uit, de kapitein zocht zich een pijnlijke rug naar splinters steen, maar vond slechts wat gruis, te gering om van nachtmisbaar beschuldigd te worden. Soden’s angstogen spraken het vrij.

Fröbom gromde en vloekte en betoogde:

‘Die dikke steen, ik heb hem toch vannacht in mijn eigen handen gehad! Waar kon anders dat lawaai vandaan komen? Steen is steen, dood is dood. Gek is hij die anders denkt. Mensen als jij moeten eerst doodgaan voordat ze geloven dat er niets is en dan zien ze ‘t niet meer, omdat ze zelf niets meer zijn. Zo leren ze ‘t nooit!’

Later op de morgen kwam de ‘s nachts al verwachte maar halfvergeten storm. Een kleine, donkerzwarte wolk stond laag boven de kim, donkere banen uitstralend, een gele wind woei over de wilder en wilder opslaande golven, ze meeslepend in ongekende misvormingen, het enige schip dat onder hun bereik was teisterend zoveel ze konden.

Toch hield de *Nyborg* het eerst uit; onder niets dan zijn gereefd marszeil en fok week hij weinig uit zijn koers. En nu onder het heftig stampen kwam geen geluid meer uit het ruim. Wel kraakten de masten onrustbarend en stond het water aldoor aan dek.

Soden zei tegen de kapitein dat hij toch maar liever het lawaai aan dek had. Deze zei alleen: ‘Wacht tot vanavond.’ En toen Soden de hondenwacht overnam, vond hij hem op de brug: ‘Bij ‘t minste gerucht kom je me immers toch porren.’ Maar op het aandringen, smeken bijna, van de beschaamde eerste stuurman trok hij zich toch terug. Eigenlijk had hij ook slaap, de vorige nacht had het al genoeg gespannen. En behaaglijk schoot hij zijn kooi in.

Soden liep van boord tot boord, stilstaan ging nog niet. Kon hij maar iets doen, een peiling nemen, maar geen hand voor de ogen kon hij zien. Daar toch, een paar sterren tussen de wolken, genoeg voor een bestek. Hij wilde gaan rekenen, maar zijn hersens waren onmachtig, vervuld van wat weer komen

moest, onafwendbaar. Gelaten wachtte hij af en hoopte alleen maar dat het gauw komen ging. De sterren waren al weer weg. Hij hoopte dat het schip maar zou kelderen voordat dat andere weer losbrak.

Toen kwam het ook, met donderend gehuil en geknars, hij wist niet van de elementen of van de geesten. Braken alle golven tegelijk los tegen het schip, of verbraken zij van binnen de wanden? De oude kwam bleek en ongekleed de brug op. Meteen doofden alle lichten.

Hij krijste Soden in het oor op de brug te blijven en het roer te nemen, kroop zelf het dek op en kwam spoedig terecht in een verwarde massa hout, zeil, want, het was niet meer te onderscheiden; nog vielen er voortdurend stukken, hij wilde uit dien klomp, maar wist geen richting, en toen hij eindelijk zijn hoofd erbuiten had, was zijn been bekneld en kon hij tot daglicht wachten.

Intussen stond Soden doodsangst uit, maar beneden waagde hij zich helemaal niet. Bevelen vielen niet te geven, het schip dreef op Gods genade.

Zo brak de grauwe stormdag aan. Toen kon de kapitein zich met hulp van de hele wacht uit de ruïne van de fokkenmast bevrijden en het commando weer nemen. De mast lag niet over, hij hing half boven het schip alsof het een geknakte maar nog niet afgebroken riethalm was. Ra's en tuig hingen tussen

hemel en dek, met alle man begon men er op in te hakken, wat los was spoelden de stortzeeën weg en tegen de middag kwam de mast bloot, bleek onderdek gebroken en werd twee voet er boven gekapt. Terstond richtte de bark zich op, ha! er zat nog leven in! Maar aan de boegspriet bleef de mast vastzitten, en dreigde nu de wand van het schip te verbrijzelen, telkens er tegenop rollend. Er zat al een man in de top, heftig hakkend, het was Soden, genezen van zijn angst of toch twijfelend aan redding, wat kwam het er op aan? Een laatste houw scheidde het gebroken lid van het schip. Fröbom liet wenden en de gevaarlijke massa dreef snel voorbij. Van koers houden was geen sprake, trouwens, het eerste wat Fröbom deed was onderdeks onderzoek. De stomp was in het tweede ruim volkomen doorgerot. De bootsman, er bij gehaald en uitgevloekt, hield vol dat het hout een week voor vertrek nog volkomen gaaf was geweest.

‘Geen houtworm erin, mijnheer, ik laat elke maand teren.’

Er was geen tijd meer, het schip dreef dwars weg met de wind, kreeg meer en meer slagzij. Een noodfok van boeg tot grote steng was de enigste kans. Driemaal bijna gereed, rukte een woestere vlaag hem weg. Soden verrichtte wonderen, verliet zijn plaats op het grote stag niet voordat tegen avondval eindelijk het zeil vaststond en

het schip, heerlijk gehavend, weer tegen de golven op kon. Was het moed of verlangen zo lang en zo ver mogelijk van dek te blijven? Fröbom zond hem te kooi met een: 'je zult wel moe zijn,' en nam zelf de hondenwacht. Daarna deed hij een ronde. Hij liep kalm tussen de kisten door, hier en daar zijn lamp lichtend, zijn pijp uitkloppend tegen een beschot. Maar steeds, al bekende hij het zich niet, met de hoop de steen terug te vinden. Toen hij een oude zak in een hoek er voor aanzag en erop af vloog, schold hij zich uit, maakte zich wijs dat hij alleen zocht om Soden te kalmeren. De golven beukten van alle kanten, wanden en rondhouten kraakten, dreunden alsof het scheepshol inkromp onder het geweld en ging bezwijken. Hij ging naar boven en stond nog uren achter het stuurhuis om uit te waaien.

Toen na twee dagen de storm luwde, wilde hij met stoomhulp de oude koers hernemen en intussen de noodmast oprichten. Hij had Kirgaard niet gezien sinds de mast naar beneden was gekomen en ging hem opzoeken.

Fröbom had de eersten stuurman en de lampenist onder vreselijke bedreigingen verboden iemand iets van die nacht te zeggen. Maar een blik in de donkere, bedompte hut zei hem dat de oude van alles afwist. Een lege fles rolde op de bank, een bijbel lag open op tafel, Kirgaard in de kooi met een heiligenbeeld in de arm dat hij met

een gil de binnentredende jammerend tegenhield tot hij de kapitein herkende. Deze beval hem kort en ruw die rommel uit de poort te smijten. Kirgaard stopte het beeld onder zijn kussen, schoot zijn pantoffels aan en greep Fröbom bij de mouw, hem als een hond aanziende.

'Ik weet van die dingen meer af dan de hele Swedenborg, kapitein. De ratten zijn het schip in Frisco afgegaan, toen de dooien er op kwamen. Laat ons in de boten gaan, dan hebben we nog kans.'

'Je liegt. De ratten kwamen in troepen aanzetten.'

'Natuurlijk. Dat waren ook spoken. Ik heb op één getrapt. Weet u....'

'Weet jij dat gekken in de boeien en in 't dwangbuis gaan? En als jij daar inzit, heb je geen schijn van kans er uit te komen. En nou naar je oudroestwinkel, vlug!' Hij greep hem in de nek, droeg hem en schopte hem de deur van de machinekamer in.

Het bleef nog stil, maar Fröbom zag de oude bezig en liet hem begaan, des avonds kwam hij lijkbleek, uitgeput melden: 'Machine gereed.' De schroef begon langzaam te werken, en voor het eerst sinds vijf dagen was de *Nyborg* weer een bestuurbaar schip. Het hernam zijn vaart, zwoegde weer door de nog hoge golven. Toen een knal beneden, een reuteling alsof het schip sterven ging, en meteen dreef het weer zijwaarts af.

Fröbom rende naar beneden en zag kromgetrokken staven en daaronder de

machinist in zijn ketelpak, kermend van angst.

Hij was alleen licht aan de arm gekwetst. Fröbom wilde hem ondervragen. Er was geen woord uit hem te krijgen, onsamenhangend gestamel. 'Gestopt, verbrijzeld,' herhaalde hij bij tussenpozen. Het was nog al begrijpelijk, de machine kon worden afgeschreven. Hier en daar lag wat bruin gruis, roest of steen. De stoom begon de kamer te vullen, Fröbom beval de stokers de vuren te doven en stoom, uit te laten. Een uur lang gilte de *Nyborg* over de verlaten Oceaan, de storm overstemmend, alsof hij werd doodgemarteld en eindelijk langzaam stierf. Het werd doodstil voortaan, zonder ander geluid dan de golven langs de romp, de wind in de zeilen en het kraken van het hout.

Fröbom wist wel wat hem te doen stond. Voor de vorm hield hij scheepsraad met de stuurlieden, deed vaststellen dat de machine door onbekende oorzaak was onklaar geraakt, daarna stelde en beantwoordde hij enige vragen, door allen beaamd. Moeten wij lading uitwerpen? Neen. Koers houden? Onmogelijk. Ook geen plaatsbepaling in verscheiden dagen.

Besloten werd af te blijven drijven tot de zon doorkwam, dan de dichtstbijzijnde eilanden trachten te bereiken, daar machine lichten, repareren, en de reis voortzetten.

De kapitein maakte een stuk op,

allen tekenden, hij haalde uit het wandkastje cognac en sigaren, allen rookten en zwegen op een enkel woord na, gingen heen voordat de sigaren half waren opgerookt. De kapitein bleef peinzen bij zijn glas. Hoeveelste reis al? De veertiende. Frisco - Foochow rechtstreeks; Honololoe mochten zij niet meer aandoen. Op dat lange traject had je alles tegen, Pacificstormen aan de ene kant, taifhoons; aan die ene kant Frisco met zijn bars en danshuizen, aan de andere Foochow met zijn kerkhoven, de heuvels rondom bezaaid met graven, stenen, putten, urnen vol beenderen, praalgraven met een voorhof, porseleinen leeuwen, ingelegde spreuken, pralende vazen. Een groot kerkhof. Aan de waterkant dan de theepakhuizen, emigrantenhôtels en bordelen, de customsclub, het missiegebouw, vlak daarachter het stegenlabyrint, waar de vuilhopen en rottende bedelaars dwars over de straat lagen. Wat een vaart: van een dor kerkhof en verouderde stad naar een Yanks- en Chinezenstad in brutale groei, waar gewroet en vermoord werd om het leven. En daartussen het grootste stuk water van de wereld. Fröbom leegde de karaf in een whiskyglas. Maar wat een verdienste, vijf dollar voor elk lijk dat levend, d.w.z. onbeschadigd overkwam. Anders claimde de familie.

Waarom spaarden die straatarme gelen om toch naar hun land te gaan, om daar te liggen waar het al stikvol was

en nauwelijks plaats voor de levenden? In de rocky mountains was toch plaats genoeg, als je met alle geweld apart wou liggen. 't Kon niet schelen, je had er makkelijke lading en hoge premie van en daar ging het toch maar om. Hij nam zich echter voor het er nu maar bij te laten, als dit nog goed afliep. Heimelijk wantrouwde hij zijn eigen besluit, dronk wrevelig het glas leeg en bleef zitten soezen. Vreemd, het schip ging langzamer, langzamer; hij zag over de spiegel in de zee, die grondeloos diep daar beneden lag. De maan was groen opgekomen. Een lange sleep kisten lag achter het schip aan, de kim doorsnijdend. De *Nyborg* kon dat niet meer trekken, hij moest de sleep kappen, het ging niet anders. Hij kapte en hield het eind van een lange staartvlecht in zijn hand, een kaal, geel hoofd hing er aan, draaide voor zijn ogen als een globe waarvan de landlijnen waren uitgewist. De globe groeide angstig, hij moest hem houden, anders werd alles verpletterd. Hij werd wakker, de handen om de karaf, zijn hoofd barstte, zijn nek puilde over zijn boord, omgedaan voor de zitting. Hij rukte hem af, wierp hem tegen de spiegel, dompelde zijn hoofd in de kom, met schrik denkend aan de waarschuwing van de ouden Dr. Crane: 'Niet meer drinken als je geen beroerte aan je hals wilt hebben.' Hij had hem adergelaten. Ha, bloed genoeg, veel te veel. Hij zag de gezwollen aderen op zijn

hoofd, zijn handen voelden zijn bonzend hart, hij kreeg een krankzinnige drang zelf af te tappen. Een scheermes, een snee, nog een, er kwam niets, toen goed diep, schuins over die dikke ader, het bloed spoot in het whiskyglas dat hij er nog vlug onderhield, het liep over, liep op 't tafelkleed, was niet meer te stelpen. 'Soden!' De stuurman kwam aansnellen, bezwijmde, schoppen brachten hem bij, onhandig bond hij af onder de elleboog.

Toen hij klaar was bleef hij staan, angstig de oude aanzierend. Als die zich van kant had willen maken?

'Inrukken!' snauwde Fröbom.

'Wat is er gebeurd, kaptein? zijn ze bij u geweest? zult u niet weer proberen?'

Toen begreep hij wat de stuurman dacht en barstte uit in een verachtelijke lach.

'Denk je dat iedereen zo laf is als jij, geestenziener? Als ik eens een nachtmerrie heb, pak ik ze bij de strot en worg ze!'

't Lijkt anders wel of ze u half gewurgd hebben.'

'Opped....' Maar hij bedacht dat het beter was de vreesard uit zijn waan te helpen, dook in een lade en haalde er een papier uit, doorgesleten op de vouwen.

'Lees dit maar eens, dat zal je opfrissen.'

Soden las een nota: *Two bleedings, 25 \$ each. Dr. Crane.*

'Dat konden we zelf toch ook verdienen, er is geen kunst aan, zoals je

ziet. Ga naar kooi, je ziet er uit als een lijk.' Hij bleef alleen zitten en schonk zich nog eens in.

***

Nog vele dagen gingen voorbij zonder zon of sterren, de orkaan woei onverzwakt onder de lage, zware wolken en dreef het schip voort in zuidwestelijke richting, een driehonderd mijl in het etmaal. Het laatste bestek was van negen dagen geleden, vóór het breken van de mast. Zij moesten tussen de Zuidzee-eilanden aankomen, heimelijk hoopte men een groep aan te drijven en daar op verhaal te komen. Dag aan dag ging voorbij zonder een schim van land. Zij konden wel door alles heen jagen en in de poolzee te land komen.

De open stukken waren hemelsbreed. Als geen rif tenminste de *Nyborg* plotseling in zijn vaart stuitte.

Het bleef donker; de orkaan woei de zee woester en woester, en zij die op het schip door deze verlatenheden werden heengevoerd, deden hun werk zonder een klacht, een zang, een woord, als niet meer tot de levenden behorend. Tevergeefs liet Fröbom twee glazen rum per dag geven, de rantsoenen verhogen, zij bleven stil en onverschillig, groetten nauwelijks wanneer hij de kampanje af kwam en het lege voordek opliep naar de gehavende boeg. Daar bleef hij staan, door een leegte van het midschip

gescheiden, de grote mast leek zo ver en hoog, niet meer verborgen, als een donker scherm zich uitbreidend over het achterschip, waar het leven zich had teruggetrokken. Zo onbeschut staande in de ruimte verloor hij het besef van de tijd; hoelang zij dreven onder de lage wolken, geteisterd door de hoge golven, zonder zon, uit de koers, voor een steeds aanwakkerende wind die uit de hoeken van het heelal scheen te komen.

Hij meende te voelen dat het al kouder werd, heimelijk dronk hij soms tegen de kilte. De machinist bleef onzichtbaar, de matrozen in het logies, voor zover zij geen dekwacht moesten lopen, stonden druipend en zwijgend in een hoek, hunkerend naar de aflossing, dan werd hete koffie uit het kombuis gebracht, de helft woei er uit, onderweg naar hun monden. In het logies stond het water op de vloer, soms tot de knieën, ze sprongen van kist op kist naar de kooien om daar toch doornat en kleumend te blijven liggen tot de volgende wacht; ieder was in eigen stilte en wanhoop teruggetrokken, maar eenzelfde verlangen naar droogte en stilliggen, niets dan dat, knaagde nog, het enige begrip. Voedsel, vrouwen, alles was ver achter de grens geweken van wat zij nog als uitkomst konden hopen, een kust waar de wind liggen ging en het schip ook en zij ook, een baai om te ankeren, te stranden desnoods, en stilliggen, voor goed desnoods.

Soden had weer de wacht. Hij, voor een paar weken totaal buiten westen, was nu het meest fit van allen. Zolang de orkaan heerste, kon er in het ruim niets gebeuren, dat was zijn rotsvast geloof. Zij wisten het ook wel dat de taifhoon, de grote wind, de machtigste van alle geesten is.

Het moest morgen worden, maar het bleef even donker. Eindelijk scheidde een vale streep, de kim, het donker in twee egale helften, waarvan de bovenste langzaam een grauwe, de onderste een groene tint aannam; verder dag werd het niet. Maar na een paar uur kwamen er, op de grens van groen en grijs, zwarte stippen op, niet groter dan rustende zeevogels. Soden bleef er stom naar staren, alleen bedenkend dat daar de verlossing uit deze benarde hel naderbij kwam. Maar na een paar minuten galmde de uitkijk: 'Land vooruit!' en allen stormden aan dek.

Fröbom en Soden alleen bewaarden hun kalmte. De eerste stond met de kijker en bladerde in kaart-profielen van de Zuidzee-eilanden, zodat, toen terzelfder tijd de zon even doorkwam, voor het eerst sinds drie weken, Soden de enigste was die zijn sextant richtte. De kapitein greep de zijne, het was te laat, en met een vloek vroeg hij de stuurman zijn waarneming. Die stond rustig te rekenen en gaf hem zijn papiertje over: 9° 95' 45" Z.B.

Een lengte had men niet, de chronometers waren stil gaan staan bij de schok van de brekende mast en wie had eraan gedacht ze weer op te winden? Volgens de kaart en de zeer ruw gegiste lengte moest men de zuidelijke Paoemoetoe's of de noordelijke Cooks-eilanden vóór zich hebben.

De zeilaanwijzingen voor de Zuidzee gaven niet anders dan Koraaleilanden, Rona-roa vulkanisch, vaarwater gevaarlijk en niet in kaart. Eilanden onvruchtbaar, meest onbewoond, bevolking kannibalen. Op Nua-hiva een kerk in '51 verbrand. Op Tanalooa een rubberplantage en zoet water.

Van de Cooks-eilanden was niets opgegeven.

Tegen de avond rezen achter de eerste drie, thans duidelijk zichtbaar, zoveel meerdere stippen op, dat het duidelijk werd dat men met de Paoemoetoe's, talrijke eilanden, te doen had. Over ongeveer twee uur zou men, met deze vaart doorlopend, de eerste bereiken, hoeveel tijd van te voren de *Nyborg* op een rif zou zitten, was niet te benaderen. Fröbom wist wel dat openlijk koers veranderen mouterij zou wekken; de mensen wilden tot elke prijs, ook schipbreuk, landen. Maar hij had zijn schip en zijn leven toch nog te lief. Hij nam weer Soden's wacht, gaf de roerganger zoveel te drinken dat hij sliep, en haalde zelf zoveel westelijk uit als hij kon; dat was niet veel, want het half

ontmaste schip luisterde slecht naar het roer; hij wachtte tegen het eind van de wacht de genadestoot van een rif.

Maar het ging goed en toen de derde stuurman op wacht kwam, wist hij het schip buiten gevaar, hemzelf kon morgen een handspak of een mes voor de redding van allen belonen; toch ging hij slapen, bijna als een ter dood veroordeelde, en toen luide kreten hem na twee uur misschien weer wekten, schrok hij niet, stond kalm op, wapende zich en ging aan dek. Niemand bedreigde hem, rondom de drankkist schoolden allen samen, de bootsman, een Holsteiner, hieuw met kracht er op in, de stukken hout vlogen in het rond.

Achter het schip, nog even zichtbaar, verdwenen de laatste toppen aan de kim. Fröbom sommeerde de man op te houden, gebalde vuisten wezen op het verdwijnend land, de bootsman hakte rustig door; Fröbom schoot over hun hoofden en was meteen gegrepen, in een ton gezet en in de mast gehesen. Zij schreeuwden hem toe, dat hij maar goed uit moest kijken, dat hij het land terug zag. Als hij het voor de avond niet had, ging hij er aan.

Zij dronken, zingend, brullend, op de rand van het luik. Soms klom er een, met een mes tussen de tanden, het want in, spoedig terugtuimelend of, wraak vergeten, iets aan de zeilen veranderend. Fröbom voelde zich volkomen gerust. Toch hield hij scherpe uitkijk naar

beneden en naar de verte; toen het schemerde, lagen de meesten al over het dek verspreid, soms rolde een enkele, nog heen en weer tastend naar een fles. Toen het geheel donker was, gleed hij behoedzaam naar beneden en vond Soden, Jensen, de tweeden stuurman, en de kok na lang zoeken in het kabelgat weggekropen; hij had een uur werk om ze er uit te praten, vooral met Soden die opzag tegen het werk dat hun wachtte, had hij moeite. De ladder uit het ruim werd opgehaald, een gladde plank in de plaats gezet. Soden dacht aan het piratengebruik, gevangenen langs een plank in het golvengraf te laten wandelen en geloofde dat hij dien weg nog liever zou gaan. Snel en waardig droegen Jensen en de kok de dronkenen naar de glijbaan, beneden gekomen gromden zij, maar kwamen niet tot besef. Alleen de laatsten kwamen hard neer van de steeds steilere plank en schreeuwden. Snel dekte men het luik af; Soden hielp nu, maar voelde zich plots in de rug gegrepen. De bootsman was vergeten; een ogenblik worstelden ze, Fröbom besliste de strijd, terwijl de anderen het luik openmaakten liet hij de bootsman in het ruim ploffen, met een doffe smak kwam hij neer op de lichamen beneden. Soden lag op het dek naar adem te snakken, maar de snerpende gil uit het ruim deed hem opspringen en naar de kampanje rennen alsof hij de hel ontvluchtte. Fröbom weerhield hem niet, deed met

de twee anderen de bouten weer op de luiken, toen vielen zij daar in slaap. De kreten van onder wekten hen niet, de jammerklachten van Soden evenmin, eindelijk werd het ganse schip stil en dreef stuurloos voort.

Het werd ochtend, de zon begon te klimmen, door de wolken borend, wadend door een helderblauw wak, bescheen een klein eiland, palmen op een witte strandstrook, even boven de kim. De *Nyborg* dreef voort; niemand om bij te draaien, koers te zetten, dat te bereiken waarnaar zij wekenlang hadden gesmacht, een dodenschip van reling tot bramsteng.

Uit de baai van het eiland schoot een lange prauw te voorschijn, twintig paren riemen sloegen door het water om het verlaten schip de weg af te snijden, een wedstrijd tussen reppende riemen en wind. Achter in de prauw hitste een rauwe stem de roeiers op, de pagaaien sloegen door het water, nog een honderd vaam.... Opeens viel het schip af met de wind, in een oogwenk ver buiten bereik. De rauwe stem sloeg over in vloeken, spoorde aan, dreigde, sloeg, de uitgeputte roeiers waren niet te bewegen een zo hopeloze poging te wagen.

Soden was wakker geworden door een verwijderd geschreeuw. Hij dacht dat de hel weer losbrak en vloog de mast in. Maar onder zich zag hij nog

de grote bouten liggen en overzee het eiland, de prauw, de bevrijding. Hij liet zich langs de pardoen naar beneden glijden, schudde Fröbom wakker. Deze stemde niet met zijn vreugde in, maar zag onmiddellijk het nieuwe gevaar: zijn schip te verliezen, onbestuurd drijvend. Zonder aarzelen maakte hij het luik open, liet de ladder neer, alle hens aan dek; enigen grepen de onverwachte vrijheid, kwamen boven. Toen Fröbom dacht dat hij genoeg had, deed hij het luik weer dicht, ondanks het gehuil van de achtergeblevenen. Die aan dek stonden knipogend in het licht, wezenloos alsof ze uit een andere wereld kwamen vallen. Fröbom moest twee driemaal zijn bevelen herhalen, hij vloekte, de prauw kwam nader, de manoeuvre lukte net op tijd. De vrijgelatenen stonden te hoop bij de verschansing, niet denkend aan verzet, zo ongevaarlijk dat Fröbom ook de anderen bevrijdde. Hij zou geen mouterij meer hebben met deze schuwe verwezen schepsels die het dodenrijk behoord hadden. Maar ook nimmermeer een flinke equipage. De *Nyborg* was voorlopig gered, dat was toch het voornaamste.

Wat deed de oorlogsprauw? Door de kijker zag hij achterin een dikke gestalte met rode kop een witte zakdoek zwaaien, en de roeiers merendeels in elkaar gehurkt op de bodem zitten, alleen de boeg roeide nog. Nu waren de rollen

omgekeerd, hij liet de prauw het schip naderen en wachtte af. Soden gaf hij een bevel. Deze schudde eerst nee. Eindelijk ja. De dikke ging door met zwaaien, Fröbom liet een touwladder neer, twee der blanken hesen zich moeizaam naar boven.

Hij nam ze mee in zijn hut, zette ze een whiskey voor, daar vielen ze op aan, smakkend en het merk prijzend, dat ze niet op zo'n ellendig wrak verwacht hadden. Fröbom zei niets. Eindelijk opende de voornaamste van de twee het gesprek: 'Well, captain, you had a narrow escape.' - 'No, you, viel Fröbom in. Have a look outside'. Hij bracht ze naar bakboord: de prauw hing aan drie touwen, half onder water, de laatste kanaak klom de ladder op. Fröbom, aan alles denkend, had, om hen elk voorwendsel van prijsmaking te ontnemen, de prauw lek laten maken. De dikke ontsnapten vele goddams.

'Het had anders kunnen lopen.... Maar laten we zaken doen. Jefferson, administrateur. De plantage bestaat drie jaar, door mij gevestigd. Van 't jaar voor 't eerst grote oogst rubber. Wij willen je schip charteren nu we 't niet te pakken konden krijgen en je kunt nog geld maken ook. In Queensland op de markt maakt een volle lading een paar honderdduizend. In drie dagen lappen we het oude karkas voor u op. Geen kosten. Nog vijfduizend toe als je in twee weken Adelaide haalt, voor elke dag later

vijfhonderd minder.'

Fröbom lachte verachtelijk. 'Twee weken? In dit seizoen? Het kan meer dan een maand duren! Dat zou varen zijn for love. En onze eigen lading brengt al het dubbele op.'

'Lading? In dit lege wrak? Ik heb wel eens een afgeladen schip gezien.'

'Chinese kadavers uit Frisco. Bestemming Foochow. Als we nog naar Adelaide moeten, kunnen we de boel wel opruimen.'

Jefferson ging buiten confereren met zijn metgezel. Te spoedig kwam hij terug, stelde tienduizend dollar vast. 'Zet de lijken zolang onder de kalk. Als u weigert, helpen wij u niet.'

'Dan helpen wij ons zelf. Een boom is gauw omgehakt, een paar watervaten gauw gevuld.'

'Denk je dat wij je dan aan wal laten?'

'Een troep eilanders is gauw in opstand, een paar yanks nog gauwer de nek omgedraaid. Vijf-entwintig duizend. Anders gebeurt er niets.'

Weer gingen de heren naar buiten. Nu trok Soden de kapitein aan zijn jas. 'Begin er niet aan. De koers van een kop is hier minstens vijftig dollar. Als we onthoofde lijken aanbrenge, wat staat ons dan te wachten? Smijt ze van boord, breng die rubber naar de markt. Of verkoop de hoofden hier, breng die rubber naar Adelaide en ga rechtstreeks naar Tronthjem terug.'

'Jij mag een zeeman zijn, je weet

niet wat een schipper aan zijn lastgevers verschuldigd is. De lading brengen waar ze wezen moet, door alles heen, als 't niet anders kan. En de afgestorvenen moet je met eerbied behandelen.'

Hij liet Soden verbluft staan en keerde tot Jefferson en de onderhandeling terug. Was dit sluwheid? gehuichelde piëteit of gemeente?

'Wij lossen de lijken niet. Het Amerikaanse gezag hier is te zwak om ze tegen grafschennis te beschermen. Lever ons hout en water, wij zullen betalen en heengaan.'

Maar Jefferson liet niet los. 'Stapel ze in één ruim op. De rest vol rubber. Rechtstreeks van Adelaide naar Foochow. Een cheque van twintigduizend op de bank. Veertien dagen, u bent al over de tijd.' Hij zweeg, amechtig van 't onderhandelen. Soden protesteerde tegen de lijkenverhuizing, uitzinnig van angst. Maar Fröbom liet weer drank komen, trachtte nog een paar dollar op te drijven, maar verloor de kamp tegen de onlesbare Jefferson. Dronken tekende hij een contract. Het lijkschip was rubberrunner geworden.

***

De volgende dag lag de *Nyborg* in de blauwe zachtrimpelende baai achter een scherm van wuivende palmbomen. Door de dunne maar dicht opeen staande stammen was de zee nauw meer te zien.

De storm, een lange grauwe verscheurde nacht, leek in een ander leven te liggen. Er stond een nieuwe gladde fokkenmast in het voordek, naarstig werd nieuw want aangebracht. Een lange lijkenstoet wond zich uit de luiken op, en daalde neer in het voorruim. Soden en zes matrozen hielden de wacht, revolver in de vuist, maar vreedzaam vervoerden de wilden hun last en schenen geen begeerte naar het hoofd huns naasten te koesteren. Overal werd rubber gestuwd, tot in de sloepen.

In de schemer voeren de prauwen af. Maar een honderd meter van het schip sloeg het maatgezag over in een schel gekrijs en Soden zag ontzet hoe triomfantelijk een paar koppen aan de staarten werden rondgeslingerd. Hoe was het mogelijk? Tot getuige geroepen, dreigde Fröbom met vertrek als Jefferson de hoofden niet met de rompen wist te herenigen, maar kwam spoedig tot rede. Beter een paar lijken te kort, dan losse hoofden aan de liefhebbende bloedverwanten uit te leveren. Het was ook onmogelijk ze terug te krijgen: vannacht werden ze bijgezet in de schatkamers tegen de binnenwand van de steile krater gelegen, alleen bereikbaar voor reizigers, gewend aan kokostouwen over afgronden te zweven. Fröbom en Jefferson hadden beiden meer aanleg voor een beroerte dan voor deze acrobatiek. Soden mocht ze terughalen als hij lust had. Maar hij had die niet.

Met een gevoel of hij zichzelf begroef, liet hij in de gelukkig maanloze nacht tien kisten vrijzetten. Spoedig begon onder water het gekraak van verbrijzeld hout en beenderen. Uit de bosjes aan de oever klonk de tamtam en het gehuil der kanaken. Fröbom zat dronken op de bank bij zijn hut, grijnzend te luisteren. Wat bekommerde hij zich nog om zijn lijkbezorgerschap? De rubber deed de deur dicht, hij kon de zaak vaarwel zeggen, zich een schoener kopen en wat bij de fjorden kruisen, dicht bij huis. Met dit vooruitzicht trachtte hij ook Soden op te beuren.

Deze herhaalde met hangend hoofd: 'Als we ze niet terugkrijgen, loopt het verkeerd.'

Ze kwamen niet terug. De gele hoofden bleven kroonschatten van het rijk Rona-roa.

Na drie dagen was het schip weer volgetuigd, de machine gezuiverd en hersteld. Het schip had zijn oude gedaante terug. Alleen was de boegspriet vrij wat korter genomen, lag het schip dieper en had het een aanzienlijke deklast. Het was een feest om het schip heen te roeien, het volle tuig er weer op te zien staan en de romp bijna weer op het merk te zien liggen. Het was weer een schip, zeiden zij tegen elkaar. Iedereen was tevreden, het dek niet meer zo leeg, de ruimen niet meer zo hol.

's Avonds kwam Jefferson aan boord met wilde muzikanten, congai's en

een grote kist Old Scotch om de zaak te vieren. Allen waren vrolijk, behalve Soden die telkens in stompzinnig gepeins verviel. Kirgaard had zijn beste pak aan met rode halsdoek, dronk stevig en zat genoeglijk voor zich heen te grinniken. Bij 't ochtendgloren wilde Jefferson heengaan maar Fröbom vroeg voor de zoveelste maal of ze voor het vertrek niet nog eens zouden proefstomen. Je wist het toch nooit. 'Als hij niet doordraait, sloop ik hem nu nog liever uit.'

Toen sprong Kirgaard op, als had hij ergens op gewacht. Ook Jefferson stond op, gereed om in de prauw te gaan. Hij zag oplettend naar de ouden machinist, die bevend naast zijn stoel stond.

'Hij zal doordraaien. Maar ik niet! Ik monster af.'

'Deserteer, bedoel je?' zei Fröbom en legde een zware hand op zijn schouder, maar Kirgaard schudde die hand af met onverwachte heftigheid.

'Jefferson is hier Amerikaans consul. Ik doe niets strafbaars, ik wil er niets meer mee te maken hebben. Ik zal hier mijn eind wel halen. Jefferson kan een machinist gebruiken.'

Nu ging de woedende kapitein Jefferson te lijf. 'Wat is dat voor een gemeen complot?' stiet hij uit, maar de ander duwde hem van zich af en lachte laconiek.

'Wat is daaraan?' zei hij. Je krijgt een man van de plantage mee die het vak ook kent. Kirgaard interesseert zich voor ons

bedrijf.’

‘Ik zal hem kromsluiten, dan kan hij plannen maken voor de planterij!’

‘Ik kan hem hier beter gebruiken. Ik bied je tweehonderd dollars losgeld.’

‘Neen, zei Fröbom verachtelijk, je krijgt hem cadeau. Maar dan ook direct!’ brulde hij, greep de oude in de nek en slingerde hem over de reling in het water. De laatste sloep van Jefferson viste hem op, deze nam overhaast afscheid, misschien ook bevreesd voor een koel ochtendbad. Hij overreikte de kapitein een bundel papieren en vroeg hem nog een kwartier te wachten, er was nog een cadeautje op komst, tegenbeleefdheid voor ‘the generous gift of the engineer’. Fröbom drukte hem onverschillig de hand, liet hem gaan en zag de prauw naar land roeien; de halsdoek van de machinist werkte op hem als een rode lap, hij zond ze een schot achterna, het kon als een afscheidssaluut opgevat worden.

Na een half uur kwam een kleine prauw met vruchten en een groot vat. ‘Parfum, with many compliments. Tast het hout niet aan, maakt de vloer niet glad, de boze geesten niet wakker.’ Het was formaline. Fröbom liet het in het voorruim open zetten en dit luchtdicht afsluiten, hij hoopte nu verder niet gekweld te worden. Hij was Jefferson dankbaar voor de goede intentie, maar deze wilde geen rubber met een luchtje er aan.

Toen de nieuwe machinist met de machine klaar was, liet Fröbom het anker hieuwen. Alleen onder een fok en gereefd marszeil, kwam de *Nyborg* gemakkelijk de baai uit en manoeuvreerde zonder moeite door het nauw en kronkelend vaarwater. Fröbom waardeerde de stoom, maar toen hij eindelijk onder volle zeilen de zee weer op koerste, voor ‘t eerst sinds maanden, kon hij zijn geluk haast niet op; hij voelde het dek onder zich trillen, de spanning die de zeilen droegen ging door hem heen. Hij moest zich uiten en ging naast Soden staan.

‘Kijk ‘m eens lopen. Haalt makkelijk twaalf mijl. Die machine kan je toch best missen.’

‘Beter dan papieren die in orde zijn.’

‘Wat bedoel je?’

‘t Schip is gecharterd om de lading rechtstreeks van Frisco naar Foochow te brengen, er staat niets in van Adelaide of rubberlading.’

‘Wat zou dat? Er kraait geen haan naar. We zijn verlaat door stormweer en zware averij.’

‘U rekent buiten de waard.’

‘Wie weet het in Foochow waar we gezwalkt hebben?’

‘Daar zorgt de pers voor. Onder scheepsnieuws en beursberichten. Rubber willig, ondanks grote aanvoer met *Nyborg*. Dat lezen ze in Frisco, dat seinen ze naar Foochow.’

‘Die ellendelingen die hun bek niet kunnen houden! de strot moesten

we ze afknijpen! Waarom niet eerder gewaarschuwd? Waarom heeft Jefferson er niet voor gezorgd?’

‘Wat kan het hem schelen? Als die zijn rubber maar in Adelaide krijgt, wat komt de rest er dan op aan?’

‘Die fielt! Als ik hem hier had, liet ik hem in de boeien sluiten.’

‘Een freeborn Yank gaat nooit in de boeien.’

Daar stond Jefferson achter hen, grijnzend, zijn buik schuddend van het lachen. Hij bood hen vriendelijk een zwarte manilla aan, die hij zelf ook rookte. Maar Fröbom wilde niet opsteken, misschien voor het eerst van zijn leven verbluft. Hij vroeg uitleg.

‘Ik moest toch even naar de Beurs. En ik wou graag zien dat de rubber kwam waar hij wezen moest. U had eens zin kunnen krijgen ze ergens anders te lossen en te verkopen. Ik wist dat u volgeboekt was en ben dus maar als stowaway meegekomen.’

‘Dan ook als stowaway in de boeien, al ben je duizendmaal vrijgeboren! De brug af!’ en Fröbom greep hem bij kraag en kruis. Maar Jefferson was een massieve kerel, niet zo makkelijk te lichten; hij rukte zich los en stond onwrikbaar, dekking tegen een tenthout zoekend en praatte kalm verder.

‘Maar ik zal eerste klas passage nemen. Voor papieren kan ik ook zorgen. Er zijn wel eens meer schepen bij ons op het rif gekomen. En er gebleven

ook. Soms hadden we mensen nodig, soms brandhout. Deze keer laadruimte, dat trof. Excuse me.’

‘Waar zijn die mensen dan gebleven?’

‘Ze hebben een tijd bij ons gewerkt en zijn toen stil ergens anders gaan leven. Rona-roa is niet gezond. Maar laat mij even een stel papieren uitzoeken.’

Fröbom liet hem begaan. Weldra kwam hij triomfantelijk terug. ‘Deze zijn geschikt. Verandert u het tuig een beetje, ik de jaartallen en nog een paar dingetjes en klaar zijn ze. Zo nauw kijken die mensen van de haven niet, als ze mij zien. Ze kennen mij. ‘t Is maar om u gerust te stellen.’

Fröbom zei niets, het ging hem aan het hart dat hij moest knoeien en zijn schip vermommen. Maar een dag later had de achtermast een gaffel en op de spiegel stond een nieuwe naam: *Aarhuus, Kopenhagen*. Men hield een doopfeest. Jefferson was een vrolijke peetvader, de anderen zagen er meer uit of ze een begrafenismaal bijwoonden.

***

Maar een paar maanden later was de *Aarhuus* ook op geen zee van de aardbol meer te vinden geweest. Daarentegen was de *Nyborg* weer opgedoken, in zijn oude gedaante van fier zeilschip. De machine had voor goed afgedaan. Een paar dagen vóór Adelaide was bij een ‘volle kracht achteruit’ de schroefas gebroken, zodat

er bijna aanvaring kwam. Fröbom haalde Jefferson razend uit zijn hut, stelde hem aansprakelijk voor het minderwaardig geleverd materiaal. Maar hij had een geheime voldoening dat de stoom weer eens een ongeluk op zijn geweten had, dat een zeilschip nooit zou zijn overkomen. Nu zou de *Nyborg*, als het aan hem lag, zeilschip blijven tot zijn eind. Tegen Jefferson liet hij doorschemeren dat het nu wel eens moeilijk kon worden de Paoemoetoe's te halen. De moesson stond er niet naar. Jefferson had, zo zei hij, het volste vertrouwen in het zeemanschap van de kapitein en nog meer in diens verlangen hem kwijt te raken. 'Daar is altijd wat op te vinden,' verklaarde Fröbom laconiek en draaide zich op zijn hielen om. Jefferson was na dien dag niet helemaal gerust op zijn behouden thuiskomst. Vooral toen hij merkte dat de kapitein de machine kalm liet vergaan. Hij ging zelf eens naar beneden, de shade opnemen. De sterke schroefcilinder was afgeknapt, hij zag het hopeloze ervan in, maar hoe kon het sterke staal zo gemakkelijk zijn bezweken? Hij ging naar boven, ten prooi aan een beklemming die zijn nuchter zakenbrein nooit had ondervonden; die niet meer van hem week, voor drank noch voor slaapmiddelen.

Fröbom hield hem zelden meer gezelschap. Hij was stil en somber gesloten, alleen met Soden sprak hij meer

dan vroeger, maakte hem deelgenoot van zijn besluit deze reis de laatste te laten zijn en dan voor eigen rekening te gaan varen op de Scandinavische wateren, Soden kon dan bij hem varen, als hij maar geen geesten meer zag. Soden wilde wel, maar het vooruitzicht leek hem onbereikbaar ver. Hij liep nu weer de hondenwacht zonder vrees, huiverde niet meer wanneer het schip kraakte, wanneer een scherp gehuil als een door een lang gestorvene uitgestoten doodskreet door het want dwaalde, langs de brug streek, langs de masten, misbaar maakte in de topzeilen en zich dan in het ruim verloor. Het werd voor hem overstemd door het geruststellend gedruis van de zee langs de romp van het schip, dat zich welbehaaglijk door de golven wiegde. De vrees voor de doden was bij hem veel minder geworden sinds ze als een gewone, zelfs minderwaardige lading in het voorruim gestaan hadden. Het dreigende van die lange stille rijen en het geheimzinnige dat er tussen hing was verdreven. Fröbom had ze wel weer in de oude slagorde willen opstellen, maar niemand had ze aan willen raken, 't was ook het beste het voorruim maar verder gesloten te houden. Een dag voor Foochow zou men een lek in het achterschip boren om de lijkverhuizing te rechtvaardigen.

Bij het naderen van de Paoemoetoe's werd het inderdaad slecht weer, het was alsof Fröbom het had besteld. Jefferson

zag het somber in en vervloekte zichzelf dat hij niet in Adelaide was gebleven, wachtend op het eigen schip. Hij had een goede tijd kunnen hebben, hij wist de weg. Maar de rubberoogst en Davy die hij niet vertrouwde. Maar nu kwam hij misschien nog verder van huis.

Op een mistige morgen klom hij de brug op, waar hij nooit meer kwam en vroeg de oude op de man af hoever zij nog van Rona-roa verwijderd waren. Fröbom wees met zijn duim over zijn schouder.

‘Wat betekent dat?’

‘Vannacht op veertig mijl west gepasseerd.’

‘En onze afspraak?’

‘Je begrijpt toch wel dat ik met deze mist niet door de riffen ga. Of heb je soms een loods voor mij?’

‘Neen, maar wel duizend dollar.’

‘Voor geen duizend pond, sir. Ga maar liever eens mee kijken in Amoy, daar is wel een goede loods, ook nog uit de States, die de weg goed weet.’

‘Maar daar zit ook nog een Amerikaanse consul die jou de weg naar de rechter wel wijzen kan.’

‘Dan zullen we je wel ergens in de Filippijnen afzetten, dan heb je nog kans dat je onder landslui komt. Die zullen je wel geloven als je sprookjes vertelt van je rubberreizen, vooral als ze je eerlijk drankgezicht zien.’

Maar Jefferson zag er op dat ogenblik niet erg drankzuchtig uit, veeleer de

dood nabij. Asgrauw was hij en sidderde op zijn benen. Dit werd er niet beter op toen drie dagen later het schip bijdraaide, in het gezicht van een aardig eiland, wel wat kaal hier en daar, maar toch met een paar slanke palmbomen, zelfs kronkelde hier en daar een dunne rookkolom op. Jefferson zag zijn voorland met één oogopslag, terwijl matrozen een vlet vierden en Fröbom kalm aanwandelen kwam, de handen op de rug. Jefferson zocht dekking tegen de mast, trok twee revolvers, alles ging snel en stil in zijn werk. Fröbom bleef staan en nam schertsend zijn pijp bijwijze van revolver in de hand.

‘Welzo, niet tevreden? Ik had het anders zo aardig voor je uitgezocht. Zie, het vuur wordt al gestookt.’

Hij wees op de rook. Jefferson hief de hand op om te schieten maar er viel een lus om zijn lijf die opeens aangehaald werd. Twee matrozen die boven hem hadden gezeten trokken hem op, halverwege de ra bleef hij hangen, hij loste nog een schot, maar de twee daarboven hielden hem in een draaiende beweging en lieten hem weer langzaam zakken, totdat Fröbom de gelegenheid kreeg hem met een paar goedgemikte slagen van een handspak te ontwapenen. Toen werd hij helemaal neergevield. ‘Sta op!’ beval Fröbom. Steunend voldeed de rubberkoning aan het bevel.

‘Nu zie je wat je in te brengen hebt.’

Het was maar een grap. We zullen je meenemen, ofschoon ik die lui aan wal dit hapje eigenlijk wel gunde. Maar je tekent een stuk, dat je als stowaway aan boord gekomen bent, je geeft je papieren en je geld af. Je geld krijg je later wel terug. Aangenomen?’

‘All right,’ steunde de halfgeworgde Jefferson.

De vlet werd weer opgehesen, Jefferson losgemaakt, de *Nyborg* loefde op en weldra was het eiland weer verdwenen. Fröbom zette er nu vaart achter, hij wilde nu eindelijk dien geur van verrotting en formaline, dien hij nu reeds zo lang met zich meedroeg, kwijt. Ook de chaos in het voorruim hinderde hem, zo gewend aan goed gestuwde lading, een diep gerommel in het voorruim telkens als de *Nyborg* over stag ging verontrustte hem.

De koers ging ver buiten de Filippijnen om. Eindelijk, een dag voor het rondenvan kaap Bojador, liet hij een bramra afnemen, een luik openhakken en andere schade aanbrengen om de wanorde in het voorruim te motiveren. Weldra zag de *Nyborg* er vrij gehavend uit. Fröbom sneed het door de ziel; moest hij als eerlijk zeeman zulke dingen doen om zich er uit te draaien? ‘Vervloekte storm,’ gromde Fröbom. De zon ging onder, daar dreef de *Nyborg*, door zijn eigen kapitein verminkt, als een hulpeloos wrak. Hij kon het niet aanzien, riep de

stuurman op om met hem te drinken en raakte na de vierde whiskey al in slaap. Zijn hoofd viel op de tafel, hij sliep door. Buiten begon de wind op te steken, het schip begon te rollen, voor het eerst van zijn leven werd hij er niet wakker van, al rolde zijn hoofd op de tafel mee heen en weer. Hij droomde dat hij bij een eindeloze helling neer rolde, niets stuitte zijn steeds versnelde vaart, totdat een steenhoop hem opnam. Maar hij lag op de vloer, een matroos schudde hem, trok hem naar buiten, meteen tot bezinning gekomen zag hij het gekapte tuig, het open luik, het water dat er al binnenstroomde, de storm die het schip aanviel, waaraan hij het vernielingswerk gerust had kunnen overlaten. Maar een storm in dit seizoen, op deze hoogte, wie verwacht hem? Fröbom zag dat dit de doodsstrijd was en dat hijzelf het schip de genadeslag had gegeven.

Hij had geen tijd berouw te krijgen, geen drank om zich wezenloos te drinken, de karaf was te pletter gevallen, de trap naar de kelder was doormidden. De matrozen vooruit waren gelukkiger, allen dronken, zij wisten tenminste niet hoe zij doodgingen. De luiken waren ingebeukt, de golven stortten in de ruimen en brachten de kisten mee terug, die voeren over het stromend dek als een vreemde vloot van kleine vierkante reddingsboten, maar al verongelukkig voordat het schip zelf onderzong: stukstotend op masten en verschansing.

De deksels vlogen er af en de kadavers, sommigen gaaf als levenden, anderen murw als weekdieren rezen op uit hun ligplaatsen en bleven overal hangen. Sommigen werden hoog in het tuig geworpen, bleven daar schommelen tot de touwen doorsneden en regenden dan weer naar beneden. Een gans kerkhof brak zich baan, niet naar de lichtende bewoonde wereld maar naar de duisternis en het stormend water. Het dek van een halfgezonken schip bleek te klein om allen te herbergen, de zee schrikte hen af, ze wisten behendig manoeuvrerend binnen de verschansing te blijven. De weeksten trachtten zich aan de matrozen vast te zuigen, maar dezen merkten het niet, bewusteloos in het slijm liggend. De stevigen bleven haken in 't want of zitten op de sloepen.

Met Fröbom was het anders. Hij was de storm vergeten; met een bootshaak stak hij de aanstormende lichamen van zich af, dekte zich tegen de vallenden door onder de uitstekende kap van het brughuis te blijven. Er waren te veel, nu en dan raakte een romp zijn been of streek een rottende arm langs zijn gezicht, maar vat op hem krijgen deden ze niet. Hoe kwam het dat hij toch van achteren aangegrepen werd?

Jefferson was gek geworden: huilend wierp hij zich op de kapitein, de handen om zijn schouders, de tanden in zijn nek geslagen. Zo klemde hij zich vast: Fröbom kromp ineen van pijn en kon

zich niet loswringen; zij vielen samen op dek. De machteloze hand van Fröbom liet de bootshaak los, de lijken sloegen over hen heen.

En Söden? Hij was, toen de luiken openbarstten en de eerste kisten te voorschijn kwamen, over boord gesprongen, hij had het ergste niet afgewacht. Dat was voor Fröbom weggelegd.

De wind was naar het graveneiland, zodat sommigen hun bestemming toch bereikten. De kustbewoners vonden in de loop van de volgende dagen twaalf kisten die nog gesloten waren - de rijksten hadden het hechtste hout - en wrakstukken, waaraan in laatste doodstrijd zich lichamen hadden geklemd. Men scheidde niet wat de dood verenigd had, maar groef een grote kuil en wierp er alles in. Zo kwam Fröbom met een deel van zijn lading in de vette aarde te liggen, inplaats van ter ruste te gaan in het karkas van zijn schip, dat zweefde tussen wind en water, door de diepten, bij de Japanse kust, waar nog geen peillood grond heeft gevonden

-----

LARRIOS

Was het telkens een toeval dat mij jou deed vinden, onverwachts, op plaatsen zo ver van elkaar vandaan als het op aarde maar kan. Waarom moest ik je telkens weervinden waar ik je toch iedere keer reddelozier verloor. Aan noodlot kan ik niet geloven want jouw lot kon ik nooit delen, nauwelijks aanraken en om te weten of ik het eens heb gewend, daarvoor heb ik niet lang genoeg geleefd.

Was het telkens toeval? Welke boosaardige voorzienigheid deed mij je anders vier maal in de vreemdste omstandigheden vinden en bijna terstond weer verliezen?

Het begon lang geleden. Europa was nog niet langzaam stervend, maar het land waardoor ik reisde, was toen al dood. Van een ondermijnd lichaam kunnen ook de uiterste ledematen al vroeg mummificeren terwijl het zelf nog schijnbaar gezond kan voortleven. Ik spoorde over de hete harde vlakten, waar de hellingen zo traag verlopen, waarop zo weinig huizen staan, zo weinig kudden grazen en zo veel stenen liggen en rotspunten uitsteken als knokkels door een dorre huid. Ik was in een der zuidelijke havens van een schip gedrost, omdat aan boord het voedsel nog bedorvener was dan de geest der schurkenbemanning. Ik hoopte in Bordeaux een ander te vinden, een beter als het ging. Eerst lopend, toen met een

vrachtwagen meerijgend uit de zuidelijke hitte over de steile ijskoude kam der Sierra Nevada en toen weer naar de hete hoogvlakte afdalend bereikte ik in drie dagen Granada. Ik sliep in een park en waagde mijn lompen en mijn verflard gemoed niet in het vorstelijk Alhambra, maar nam in de vroege ochtend de trein naar Madrid, bijna twee dagen in een derde klasse afdeling hokkend waar soldaten sliepen op de banken, in dekens op de vuile vloer, al dood vermoeid van ik weet niet welke veldtocht tegen een pronunciamiento in het Zuiden. In Madrid waagde ik mij ook niet in de Plaza de Tores hoewel het een zondag was. Ik wist toch dat het zien van bloed mij nu ondraaglijk zou zijn. Ik liep gejaagd de nog uitgestorven stad door en spoorde verder naar het Noorden en ik geraakte in die ijle vreemde toestand na een lange slapeloosheid waarin men niet meer weet of men hongerig is of van voedsel walgt, uitgeput of nog tot lange marsen in staat. Met een leger dat zo is, kan men nog veldslagen winnen, of plotseling alles verliezen in een paniek doordat een soldaat het geweer weg werpt. Tenslotte sliep ik door elk oponthoud, door elk station heen en eindelijk wekte mij een schokkende stilstand. Het was in Burgos. De plompe kathedraal stond in de verte in een kudde lage grauwe huizen, waar het einde van

de lange trein was stilgestaan voor een rij stadshuizen van de afzichtige kazerneachtige bouw, die men overal vindt, zelfs in het dode Spanje. Ik wendde mij weer af en sloot de ogen. De trein bleef lang stilstaan en zette zich eindelijk met een ruk in beweging en toen scheen mijn hart stil te staan door ik weet niet welke plotselinge wanhoop om dit vertrek. Wat kon hier zijn in deze stad waar ik nog nooit was geweest, waarvan ik alleen wist dat er een oude kathedraal stond waarin Colon begraven lag. Ik sprong naar het venster en zag niets dan de lange veranda's voor de rode bakstenen huizen, door schotten van grond tot dakgoot lopend in een reeks van hokken verdeeld. Ik wilde mij weer afwenden. Toen verscheen jij op een der veranda's van het laatste huis. Toen is het begonnen. Je boog je over de vervelozе balustrade. Eerst zag je niet op, terwijl ik jou in één oogopslag van top tot teen en van je opperhuid tot in je diepste innerlijk in mij had opgenomen. Toch zag je er uit als zovele Spaanse vrouwen, een mantilje om je slanke schouders, in je houding toch een lome en slanke manier van zich bewegen kunnen verradend, en natuurlijk een rode bloem in het al te glanzend haar. Je ogen kon ik niet zien, maar ried hun kleur en blik aan je overige verschijning. Toen je ze opsloeg vlak voor het reeds snel voorbijgaan, weinige meters van het treinraam af, zag ik ze vol ontzetting, ze waren vol van een

lijden dat eeuwenlang geduld heeft gehad en zich tot aan smart en onderwerping niet heeft gewonnen gegeven, maar daartegenin groot is geworden en een enkel onzeglijk iets schijnt af te wachten om fier te worden en onweerstaanbaar alsof die lange vernedering alleen willekeurig uit een vreemde wellust van zelfbeproeving werd ondergaan. Zo zag je naar mij op en ik vergat alles, zelfs dat ik voorbijgesleurd werd en toen ontwaakte ik door de foltering die allen overvalt, plotseling voor een levensgrote beslissing geplaatst, welke een enkele seconde vertraagd niet weer genomen kan worden en welke terstond genomen ook voor eeuwig onherroepelijk is. Dit is de ware doodstrijd, hoewel midden in het leven, waarbij de latere dood een pijnloos wegzweven is en ik bleef roerloos en verloor je, Larrios. Ik liet je alleen onder vijanden en misschien was je duldzaamheid juist toen tot het einde opgebruikt en moest je ineens storten en hun ten prooi vallen. Zo doorleefde ik jouw bestaan in een seconde samengeperst en leed dat, roerloos meegevoerd. Toen vloog ik op en zou misschien zijn uitgesprongen, maar op dat moment legde je rustig je hand boven je zware wenkbrauwen en groette naar mij met de andere; ik kon mij niet vergissen; ik was de enige die zich zo ver uit de vertrekkende trein voorover boog en ik wist: je wilde mij weerzien en riep mij gebiedend tot je.

Nu geen noodsprong; in Vittoria zou ik uitstappen, terug lopen, desnoods onder een kar hangend, maar onderweg kwam ik tot mijn oude twijfelen en vertwijfelde zelfs: was zij wel anders dan de velen in dit land, die vroom en dom en schoon knielen in de donkere kathedralen met dezelfde afwezige devotie of zij veelbeproefde vrouwen of veelgebruikte hoeren zijn. En als zij een geheim in zich droeg, zou zij dit zelf weten, levend in een verstarring waaruit geen ontwaken mogelijk was? Zou zij niet verlegen lachen als iemand tot haar kwam, zeggend: 'Zie, mijn voeten zijn gewond, want voor jou ben ik van Vittoria naar Burgos gelopen.' 'Waarom gelopen?' 'Omdat ik geen geld had en je toch weer wilde zien.' 'Waarom wilde je mij weerzien als je toch geen geld had om mij te betalen?'

Waarom dat gebaar? Kon het uit gewoonte zijn? Maar tot iemand, die nooit terugkwam. Maar in de trein hoorde ik een gesprek van kooplieden die wekelijks heen en weer van Bordeaux naar Madrid spoorden. Ik wilde niet meer denken, maar ik kon ook niet slapen. Wezenloos staarde ik over de dorre vlaktes, toen op eens, het werd donker en regen dreigde, zag ik weer een oude kathedraal, nu alleen staand en, onder de zware slagschaduw die met de zon verbreedt en versmalt als door eb en vloed, nooit geheel opgeheven, stonden bloemen rillend in de wind, de

rode blaren trillend, fladderend langs de zwarten vochtige steen. En toen sloot ik mijn ogen. In Vittoria stapte ik dus uit, maar wankelde al voor ik het perron af was, duizelig van honger. Geld had ik niet, het biljet naar Bordeaux was nog mijn enig aards bezit. Larrios, vergeef mij mijn twijfel, mijn achterdocht niet, al zijn zij voortgekomen uit het leven dat ik leid en niet uit mijzelf; - vergeef mij dat ik verder ging, je steeds meer verlatend; ik zou je alleen stervend hebben bereikt. In Bordeaux kon ik een schip vinden, weer beter worden, wachten en je zoeken van uit de naaste haven. Ik vond een schip, maar het had bestemming naar Seattle; dat was ver van je af, maar ik dacht toen dat de dood nog verder van je af lag.

***

Toen kwam de tweede keer. Na tien maanden had ik, steeds overgaand van schip op schip, Santander bereikt en kon met de trein naar Burgos gaan. Ik liep dagen lang door de straten, ik zat urenlang in de kathedralen, ik bezocht alle markten, ik wachtte als de fabrieken uitgingen en hoorde menig spottend woord en 's avonds liep ik langs de schaars verlichte straten, maar op een avond werd het mij klaar, dat ik je niet zou vinden, want wie vond ooit door te zoeken? In Burgos kon ik niet langer blijven, maar Spanje kon ik ook nog

niet verlaten. Het was mij alsof ik mij in dit land nog met je samen voelde. Ik trok zuidwaarts en een avond, na een lange tocht door het gebergte kwam ik aan de uitgedroogde rivier die langs het oude Moorse Malaga de zee bereikt. Ik zag het liggen tussen twee heuvels door onder het vlokkend avondrood, de goorwitte huizenblokken met de zwarte plekken der verlaten gronden ertussen. Tegelijk begon het te regenen, de gele verbrokkelde bedding vulde zich langzaam met water dat eerst de bodem grauw kleurde en dan door de vele geulen ging stromen. De muilezelkaravanen die eerst de zachte rivierweg hadden gevolgd, klommen nu naar boven en sukkelden verder over het stenige oeverpad. Op hun doorgezakte ruggen droegen de lastdieren de afmatting van de lange dag door de zwaarmoedige avond. Ik kon ze niet, sneller gaande, voorbij komen. Als ik ergens aan de berm bleef zitten, dan gingen de drijvers een osteria binnen en stond ik op dan hadden zij hun glas geledigd en trokken verder, vlak voor mij uit. Zo naderde ik, gaande als laatste in dezen droefgeestige stoet, de stad. Het was harder gaan regenen. De rivier schuimde nu over de volle breedte en droeg dorre struiken onder de bruggen door. Die dag had ik niets dan hard brood gegeten, een glas wijn had ik niet durven drinken, dat maakt later het lopen zo zwaar. Ik was bezweet en

doornat geregend; mijn kleren kleefden aan mijn huid en ik werd bevangen door de grauwe triestheid, die alleen de zwerver kent die bij avond nooit bezochte steden nadert waar de lichten en de avonddrust stralen als buiten hem om. De voorstad begon zich uit te breiden. Lage zwarte huizen met diep liggende gebroken vensters; de karavaan verspreidde zich op een duister plein en opeens stond ik alleen en toen miste ik weer dit eerst verwenste gezelschap. Toen dacht ik niet aan jou; ik vervloekte mijzelf dat ik mij hier voortsleurde inplaats van op een schip door de ruimte te zweven. Ik leunde tegen een brug, een gestalte kwam uit een smalle donkere zijstraat op de oever toe, de rok opgetild; onder een regenscherm scheen een bleek gelaat; een lelie in een grote zwarte kelk daarover gehangen. Zij liep met lichte passen als ontspannen na een zwaar dagwerk. Toen kwam zij recht op mij aan en zag ik dat jij het was, die ik haast niet meer zocht en met een wonderlijk barmhartig gebaar hield je dat scherm tegelijk boven onze hoofden en raakte je lijf het huiverend mijne. Ik liep sprakeloos met je mede, wist niet wat te doen; had te lang gewacht, had te veel gedacht, wilde je tenslotte met zachte drang een glas wijn in een verlichte herberg laten drinken. Maar je lachte en greep mijn mouw en wrong het water eruit en trok mij meteen mee. Vele stegen gingen wij door, vele trappen

gingen wij op. Een klein kamertje, achter twee smalle ramen een ondiep duister, daarin stak je een kleine lamp op die meteen een bruin Mariabeeldje verlichtte: toen zag ik je kamer: een bed, een tafel, waarop een naaimachine. Aan de wand twee banale schilderstukjes, op een plank wat aarden vaatwerk, dat was alles. Zelfs de Japanse meisjes, die op een zelfde matje hurken, slapen, haar opmaken, eten en zich de bezoeker geven, hebben meer. Een vaas met een takje, een bloem er rank uitbuigend, een scherm met een vlucht reigers erop, een sierlijke waaier.

Je maakte je niet dadelijk klaar zoals zij die haast hebben om te verdienen; de Engelsen die met schorre stem zeggen: 'have your short time'; de Japanse die vlijtig aan hun bruidschat sparen, en de Spaanse fabrieken betalen ook veel te weinig. Je hielp mij uit mijn loodzware kleren en hulde mij in een ruig wollen gewaad. Had een monnik hier bij jou met zijn geloof zijn pij laten liggen? In elk geval was het een warm gewaad. Nog lang lag ik huiverend onder de dekens terwijl jij werk afmaakte aan je machine en knielde voor het bruine beeldje en toen zong je zacht en eentonig, zodat ik rustend wakker bleef. Het was al laat toen je je gewaad aflegde en bij mij kwam. Veel liefde heb ik niet van je geëist: spoedig sliep ik in en toen de morgen grauwood over de muur aan de overkant verrees was de plaats naast mij

leeg. Wat moest ik doen? De hele dag daar blijven kon ik niet. Met alles wat ik nog zeggen moest, jarenlang gezwegen, viel het mij te zwaar. Ik had alleen gevraagd: 'Wist je in Burgos dat ik terug zou komen?' en jij: 'Ja, maar niet hier.' Ik kon het niet meer uithouden, liep een paar straten en merkte op een klein rumoerig plein dat ik was verdwaald. Welke straat was ik uitgekomen? Met afschuwelijke schrik schoot het door mij heen: gevonden en dadelijk weer verloren en ik dwaalde in het warnet van smalle straten. Toen ging ik terug naar de rivier en trachtte vandaar uit de weg te vinden, krom trappen op en af, wist niet eens of je kamertje op de vierde of vijfde verdieping lag: ik klopte aan vele deuren en werd verjaagd. 's Middags beklom ik het blakende Alcazador, hoopte van bovenaf te ontdekken wat ik van benedenaf niet had gevonden. Ik zat daar op een brok puin en werd wezenloos; ik meende uit een venster een vrouw te zien hangen met zwart haar en een rode bloem, wilde opspringen, maar een zware last op mijn schouder drukte mij neer. Zigeuners stonden om mij heen en een meisje had een zware kruik op mijn rug gezet; allen lachten maar het meisje zag mijn wanhoop bij het ontwaken en zette de kruik van mijn rug af, aan mijn lippen. 's Avonds liep ik uren lang de verlichte straten op en neer. Hoopte ik jou te ontmoeten of een ander te vinden, waarmee ik je kon vergeten? Je weet hoe

de wanhoop alles verwacht, haat en liefde.

***

Ik viel uitgeput in een drankhuis neer in een hoek en dronk om mij te verdoven; mijn hoofd zonk op tafel, een harde stomp in mijn rug, ik vloog op tegen een zware man met een hangbuik, een rode plooinek en waterige ogen.

‘What the hell you want?’

‘A man: my quartermaster ran away.’

‘Where are you going?’

‘Everywhere; my ship is a good old tramp.’

Ach Larrios, als ik je toch in Malaga niet terug kon vinden waarom dan niet everywhere? Ik sloeg toe, kreeg dertig peseta's in handen en kocht een versleten uitrusting en 's avonds lag ik reeds in een stampend logies tussen het uitschot der zeeën.

De *Glenmore* was geen slecht schip. Terwijl op vele de hangmat de enige rustplaats is en bij het aanbreken van de dag moet worden opgehesen, hadden wij hier elk een kooi tot toevluchtsoord: drie boven elkaar en drie achter elkaar langs de wanden van het logies, maar met een gordijn kon je toch een plek afschieten, waar je alleen en onbespied lag. Aan de wand was plaats voor een paar portretten of platen: allen schenen dat het mooiste te vinden wat zij nooit zagen. Een Chinees had zijn wand met een Hollandse molen en een Marker

meisje versierd, de bootsmaat, een Noor, lag te staren naar een hoog gekapte geisha met de Foedji achter zich, aan zijn voeteneind. Mijn wand bleef leeg, van wie zou ik een portret ophangen: ik wilde alleen jou voor ogen hebben, Larrios, en ik zag ook altijd jouw gezicht, alle trekken, en met mijn mes trok ik lijnen als ik slapeloos in de kooi lag en langzaam begon het te lijken. Het hout verkleurde en op een morgen in het eerste licht zag ik duidelijk je gezicht: misschien kon ik het alleen zien, maar ik zag het. Alleen in het volle licht werd het weer onduidelijk. Toch was ik bang dat een ander het zien zou en toen ik in een oude *London News* een kopje vond dat er een beetje op leek hing ik dat ervoor zodat de plek was bedekt en ik je zien kon door de plaat opzij te schuiven.

Toen kwam de dag dat door een zware aanvaring de *Glenmore* in het dok moest en wij allen werden afgemonsterd. Dat gebeurde in Swansea; wij wachtten in het zeemanshuis op een ander schip. 's Nachts ben ik over de werf naar het verlaten schip geslopen; de wacht hield mij eerst tegen maar liet mij door toen ik mompelde iets te hebben vergeten en hem een shilling gaf. Daar in de nacht op het doodstille schip heb ik je uit de wand gesneden en meegenomen. Twee weken later kon ik vierde officier op de *Elefanta* worden die naar 't Oosten ging en er blijven zou, kreeg een hut met de derde officier, jij lag in een lade: je

dubbelgangster stond op tafel. Jou zag ik alleen als ik van wacht kwam maar je was veranderd: je gezicht leek lijdender. Ik werd bedroefd als ik het zag. Lang keek ik er niet naar. Ik was bijna nooit alleen. Ik had je wel op mijn borst willen laten tatoeëren om je altijd bij mij te hebben, maar wie zou dat kunnen? Je naam heb ik zelf onder mijn arm in mijn huid gebrand. Toen wist ik niet. Hoopte ik niet dat je zelf hem nog eens lezen zou. De jaren gingen voorbij met de Chinese kust op en af te varen.

Eens lagen wij in Sjanghai aan de Upper Wharf op orders te wachten, twee uur van de stad af met de steamlaunch die vier keer per dag ging. De eerste nacht al waren wij ons gagevoorschot kwijtgeraakt aan de Russische dranklokalen en bleven verder aan boord. Het was winter - de hutten waren slecht verwarmd, de lichten gingen om half tien uit. Het eten werd haastig en kleumend in de kille messroom gegeten. 's Nachts eenzaam in de kooi.

Ieder leefde in zijn hut als in een cel. Gekaart werd er niet. In stilte dronk ieder de hoeveelheid jenever op, die hij nodig had om er bovenop te blijven. Die hoeveelheden waren zeer verschillend. Ik had niet veel nodig. Ik staarde maar naar een stuk hout.

Op een avond, een tien minuten voordat de lamp uitgaan zou, kwam een oude scheepsmakker van de *Glenmore* mij opzoeken. Wij mopperden en

klaagden samen, zoals zeelui doen als zij van hun stilliggende schepen bij elkaar uit buurten gaan, over de koude, het slechte voedsel, de plundering die ons wacht in de haven zodra wij een voet aan wal zetten. In dit klagen is er zeker troost. Men hoort weer eens dat het aan boord van andere schepen ook al niet beter, of nog minder is. Toen waarschuwde het licht, uit en aan, nog 5 minuten. Jorgen stelde voor toch nog even naar de wal te gaan, hij wist een zaak in de Chinese stad waar 't goedkoop was en toch vrij eerlijk toeging. Het lokte even, nu het doodstille scheepsdonker dreigde, naar een huis met licht, al was het ook vals rood licht, te gaan. Maar ik wist waar het op uit liep, ik had geen damn'd en weigerde. Jorgen wilde mij borgen. Ik bleef halsstarrig. Hij nam onder het praten het *London News* plaatje van de wand.

'Wil je Dolly dan niet eens weer zien, die is uit de St. George, die zit nu daar in.'

Wat was dat? Ik greep mijn glas, leegde het, ging door de grond, toen ik weer bijkwam scheen het mij of ik jaren was weggeweest. Maar Jorgen zat nog met het plaatje in zijn klauwen en herhaalde maar: 'Het is ze, beslist het is ze.'

Ik probeerde te lachen. 'Het is al een jaar geleden uit een magazine geknipt, het was een countess of zoiets, geloof ik.'

'Dat kan toch. Je weet toch dat ze

daarvoor een dancing girl met een aardig snuitje nemen als ze de hertogin zelf niet kunnen kiekeken. Daarom noemen die dansmeisjes zich zeker allemaal gravin of barones. Nu, een dancing girl kan ook sing song girl worden. Het is Dolly die vroeger in de St. George was en nu daar, herhaalde Jorgen koppig. Nu, misschien is ze het toch niet. Laten we ook maar niet gaan.' Maar nu wilde ik weten. Ik dook uit een lade de houtsnede op, 't was voor het eerst dat ik je liet zien. Meteen ging het licht uit en toen kwam het bij een aangestoken lucifer weer te voorschijn, duidelijker dan in vol licht. Jorgen stond erop te staren. Lang zweeg hij. Toen:

'Sprekend, beslist het is ze.'
Ik de trap op, Jorgen mij achterna. 'Blijf toch kalm beneden, het duurt nog een uur voordat de laatste launch gaat. Een sampan haalt het niet bij dit tij.' Maar ik had er al een aangeroepen, de enige die nog onder het steigerwerk in het kolkend water lag en een dollar eiste voor de overtocht.

Traag wrikte de oude veerman ons over de brede stroom, natte sneeuw woei het afdakje in. Tussenbeide verlichtte het lampje een grillige plek van het gele water. Wij dreven ontzettend af en kwamen nog drie jetties van de stad af uit.

Een half uur lopen. Een half uur in de tram. Een rickshaw door de concessies. Een draagstoel door de

Chinese stad. Het duurde uren, ik leed jaren. Achter elkaar gingen wij door de stegen op de zwiepende stoelen, onder 't gekreun der dragers in 't gekrijs van de menigte die uit de open huizen in de straten pilde. En onderweg zat ik mij af te vragen: zou je 't zijn? En zou 't over de brug zijn? Neen, dat in godsnaam niet.

Maar het was wel over de brug.

(De blanke vrouwen eens in een huis over de brug, komen nooit meer op de Europese grond dan om er begraven te worden).

Wij gingen over de zigzag-brug.

Jorgen haastte de koelies. Door nog een paar nauwe vuile kronkelende stegen kwamen wij op een donker pleintje, onverlicht zodat de vaal-rode transparant in de blinde muur al het licht was dat daar scheen. Daaronder een lage deur, verveloos, de karakters half uitgewist. De sneeuw sloeg langs de muur, begroef langzaam de bedelaars die daar hurkten en hun hand uitstaken naar de late gasten.

Wij stieten de deur open. Een grijze boy dommelde op een stoel. Vier steile trappen. Een koude parlour, duivels armoedig. Een album op de wrakke tafel. Ik sloeg als een bezetene de bladen om. Een, twee, drie, twintig, dertig; je was er niet bij.

'Wat is er?' riep Jorgen die mij op mijn stoel zag zakken. Ja wat was er? Ik kwam weer bij. Was ik bedroefd of verlicht, dat.... jij.... er.... niet.... bij....

was? Ach Larrios, ik was bedroefd, ik wou je vinden en jaren wachtte ik. Wat kon de plaats mij schelen waar het zijn zou. 'Ze is er niet bij,' zei ik schor. - 'Geef mij dat boek eens.' Toen Jorgen: 'Hier. Je hebt ze overgeslagen. Daar staat ze, zie maar.' Dan moest ik je vinden! Mijn hand slingerde over no. 39. 'Here, this one.' De oude boy slofte weg.

Het duurde heel lang. Soms sprong ik op om weg te lopen. Dan viel ik weer op mijn stoel neer. Jorgen zag mijn onrust. Hij zei bezorgd: 'Als ze maar vrij is. Ze heeft veel bezoek. Het is net Chinees Nieuwjaar geweest.' Ik tastte in mijn rechterzak. 'Geef hier dat ding!' Een worsteling ontstond. Toen kwam de boy beneden. 'No. 39. Can do.' Ik wou opstaan, maar kon de deur niet uitkomen. Jorgen bracht mij, sussend en er niets van begrijpend. 'Don't be a fool. Take a short time. Over een uur haal ik je.' Ik stiet een deur open, viel over een scherm en daarachter lag je, Larrios, in een kimono, die je opensloeg toen ik binnenkwam.

Ik trok het gewaad toe, ging naast je zitten. Streelde je blauwe haren, je naam stamelend. Misschien was je wel je naam vergeten, dacht je dat ik dronken was. Zo zat je te staren. Toen zei ik: 'Larrios, Burgos, Malaga.' Toen begon je te lachen en zei achter elkaar een rij plaatsen op: 'Marseille, Port Saïd, Colombo.' - Schuld, ziekte, vaak. - Toen weer je harde aangeleerde lach. Maar ik lachte

niet. Je stiet mij aan. Ik bleef zo zitten. Toen wenen, lang wenen. Waarom? Was je gekrenkt - in je beroepseer, Larrios? Ik moet het haast geloven. Want toen ik mijn kleren uittrok, begon je gezicht op te klaren. Dacht je toen dat ik je gebruiken ging en dan verlaten? Waarom zou ik je dan eerst met zoveel moeite hebben bedroefd?

Dat was heel moeilijk. Maar 't was nog moeilijker je te doen begrijpen dat je nu mijn kleren moest nemen, mijn geld en weggaan. De boot nemen en op mij wachten, in Manila. Daar was je veilig onder het Amerikaans gouvernement. En toen je eindelijk begreep en toestemde zo vol verwondering als ik ooit een Mens zag, toen wilde je dat ik je eerst nog nemen zou en ik geloof weer dat je boos was en vernederd dat ik niet wilde, dat ik je haastte je aan te kleden en je deed het niet dan na de plechtige belofte dat ik je in Manila een jaar voor niets zou hebben. Mij bekwam wel de gedachte, dat je met de oude Larrios minder gemeen had dan het ruwhouten portret dat ik van je hield. Maar ik zou je weervinden, Larrios, al moest ik daarvoor doen wat je vroeg. Een jaar - voor niets gebruiken - ik zou je geleidelijk weer leren liefhebben. Ik zou je wel weer opdelen. Hoe kan een mens nog zo hoopvol zijn na acht jaar zwalken om een vrouw, na acht jaar van dat leven!

Je was bijna klaar en ik wilde je kimono aanschieten. Maar, daar werd

geklopt. Je kromp ineen en greep mijn arm: 'Niet open, niet open doen.'

O Larrios, dit was toch niets; er gebeuren wel zonderlinger dingen dan deze verkleedpartij. Maar je was bang, bang dat je nu niet weg zou kunnen. Ik was blij met je angst, vergeef mij.

Het was Jorgen die kwam zien waar ik bleef. Hij zag met een oogopslag wat er gebeuren moest maar was om mij bezorgd.

Maar ik zeg: 'Ik kom er wel uit, gauw ga weg, laat je overjas hier, Jorgen.' En zij gingen. Zo was de derde maal; een haastig gejaagd uur. De eerste was een blik uit de trein, de tweede een nacht van uitgeputte slaap. En aan die drie ontmoetingen hing mijn ellendig leven als een gebroken brug over wrakke peilers. Jarenlang. Ik lag dan op die divan te rekenen, nu betaalt Jorgen de waard terwijl jij vooruitgaat, nu stap je in een stoel, nu ben je de Chinese wijk uit, goddank.

De deur ging open. Een Iers matroos werd binnengelaten. Hij verried mij niet. 'Splendid joke,' zei hij, toen ik hem wat uitleg gaf en ging een deur verder.

Maar bijna dadelijk daarna kwam een Chinees die het geen joke vond en misbaar maakte. zo hevig, dat de waard en twee knechten aan kwamen zetten en mij daar vonden; in plaats van de lotus van het huis, een uitvaagsel der zeeën. Ik werd door de twee knechten in nek en ellebogen gegrepen. De waard ging heen

en kwam terug met twee koelies, die bamboes droegen, komforen en tangen. In de komforen werden gloeiende kolen gedaan. Ze bonden mij. De waard zei dat ik hier onder Chinese wet stond. Zelf maakte hij een tang heet. Ik besloot geen kik te geven. Maar toen de tang in mijn vlees stond, slaakte ik toch een gil, bedwong mij toen een ogenblik, maar kon niet, kon mijn kaken niet op elkaar houden.

Toen werd de deur opengetrapt en de Ier van straks, twee andere blanken en alle vrouwen van het huis drongen het vertrek binnen. Een, twee sneden met een mes, ik was weer vrij. De Ier duwt mij de deur uit, de waard en de helpers kunnen zich niet door het gedrang van vrouwen heenwerken. Achter ons horen wij: 'banzaai, evviva, hoera,' slaan de buitendeur dicht, de Ier weet er nog een zware steen voor te wentelen, van de bovenmuur afgetrokken. Wij rennen, stoten koelies opzij, slaan alle hoeken om die wij kunnen. Achter ons dreunen alarmgongen - wij rennen voort tussen grijnzende gele gezichten en slingerende lantarens door. Er komt geen einde aan, zullen wij nog ontkomen? De hele Chinese stad is over een uur in opstand. Dan moeten wij eruit zijn. Wij staan stil achter een mesthoop, daar is nog geen mens. De morgen begint te grauwen. Daar komen drie rickshaws aan die late gasten hebben gelost in een der huizen. Als zij ons zien, rennen zij op ons los,

leggen de loopstokken vlak voor onze voeten. Goddank, zij weten niets van de vervolging. ‘The Bund,’ beveelt kort de Ier de voorste, en in een ongelofelijk korte tijd een paar stegen door, de poort uit en wij rijden op de Avenue Edward, een andere wereld.

Waar moest ik Jorgen vinden? Met de Ier moest ik eerst een kroeg in, drinken, drinken op deze dolle grap, deze narrow escape. Eindelijk is hij zat, half gestikt in lachbuien en whiskeys. Ik breng hem op zijn launch, mijn redder die ik nooit weer zal zien.

Nu Jorgen zoeken. Waar zou hij mij wachten? De hele verdere dag liep ik The Bund op en neer, soms even uitrustend in het Russisch theehuisje in het smalle wayside park waar het wrakhout van de grote stad en de schepen samenspoelt. De beechcomers, de verhongerde Russen, de prostituees die geen werk meer kunnen krijgen, de rickshawkoelies die niet meer kunnen lopen.

Daar zit ik en wacht. Komt Jorgen nu niet voorbij? ‘Larrios is weg, daaruit weg,’ prevel ik om mij moedig te houden. Tegen middernacht sta ik op, ga plotseling met zekerheid naar Alcazar, daar zal ik Jorgen vinden. Hij is er. Hij zit in een hoek met andere Noren. Hij ziet me, staat op, drukt mij op een stoel, schuift een glas voor mij, ik drink. Hij vertelt de anderen wat. Zij lachen en knikken goedkeurend. Eindelijk vat ik moed. ‘Waar heb je ze gelaten?’ Jorgen

grijnst. ‘Ze wou eerst niet. Maar ze zit al op de boot. De *Suzanna*. Ik ken de kapitein. Ze heeft een goede hut. Zestig dollars. Misschien moet ze er nog wat voor doen.’

Nu eerst bedenk ik dat ze ook in Europees Sjanghai vrij veilig was geweest. Waarom die dolle haast? Nu zijn wij weer gescheiden. Waarom? Ik wilde ze vèr, vèr weg hebben: daarvandaan.

Jorgen staart mij aan. ‘Cheerio, over een paar dagen is ze bij haar landslui. Daar wou je ze toch heen hebben, daar heeft ze zeker nog wel iemand.’

Hoe goed dat Jorgen dat zei. Want nu weet ik waarom ik dat wilde. Zolang zij in Sjanghai zit, is ze een prostituee. In Manila is ze weer de Spaanse vrouw uit Burgos, uit Malaga.

‘Weet je geen schip dat daarheen gaat, Jorgen?’ zeg ik. Evenmin als toen, die eersten keer, heb ik geld over om naar je toe te gaan. Alles gaf ik je om je ticket te betalen.

Jorgen tuurt in zijn glas. Eindelijk: ‘De *Long Shan* komt er wel eens. Anders weet ik er geen.’

In het donker ga ik naar boord terug, laat de sampan wachten. Ik heb in een paar minuten een kist gepakt, geef de watchman een dollar, slaap die nacht op de Broadway, monster op de *Long Shan* als kwartiermeester.

’s Middags varen wij de Yang-Tse af. Ik sta op dek, vaar de *Glenmore* voorbij waar Jorgen op zit, de *Elefanta*, die

nog aan de wharf ligt, verveloos, half onttakeld. Niemand zie ik, niemand ziet mij staan op het dek van de *Long Shan* de rivier afvaren, Larrios tegemoet. De slagkruisers langs, die op het midden van de rivier liggen. De Spaanse is klein en vuil en heeft de vlag halfstok. Dat stemt mij droevig. Waarom?

***

Larrios varen wij tegemoet. Het zal nog maanden duren voor wij Manila aanlopen. Wel komen wij op Cebu, op Mindanao, nimmer in Manila, nimmer op Luzon zelfs. Anders had ik van elke haven een tocht gewaagd over land.

Waarom nooit een vracht naar Manila? Eens zijn wij onderweg maar raken in een taifoon, moeten shelter zoeken en de lading wordt overgescheept.

En dan geef ik het op en word wat ik nooit van mijn leven was, passagier, dekpassagier dan nog maar, en zit drie dagen tussen Chinezen en Philippino's op een luik, starend naar Manila zoals een hadji naar Mekka. Het riekt er slecht, het eten is walgelijk, de crew ziet mij met verachting zitten. Wat geeft het. In mijn gordel heb ik honderd dollar. Die kan ik toch beter aan Larrios geven dan aan een scheepvaartmaatschappij. En als wij de baai van Manila invaren voel ik mij als de gouverneur, als Columbus.

Larrios, ik had mijn gedachten waar ik je vinden zou. Je moest leven. Maar

ik nam aan dat je niet meer het zelfde zou leven, om mijnentwil niet, om je wonderbare ontsnapping niet. Wat bleef er dan over? Naaien kan je hier niet, dat zou je ook wel verleerd hebben. Met je vingertjes over een machine gaan en op een kantoor zitten, dat kon je ook niet. Wat blijft er over voor een vrouw die niemand heeft en zich niet aan iedereen wil geven? Op de dansvloer zou ik je wel vinden, dat was mijn vaste overtuiging.

Ik begon met St. Anna, waar een vloer is voor drie honderd paren tegelijk. Daar zat ik drie nachten lang achter whiskey. Maar nooit zag ik je tussen de Philippina's die bij het dansen haar mantilje omhouden, haar armen met de uitstekende mouwen van het lichaam af gebogen.

Ik zocht verder in steeds obscuurder gelegenheden waar het internationaler is. Overdag dool ik in het Intramuros en schuil voor het felle licht in de grauwen schemer der kathedralen.

Een Vrijdagmorgen, lang heb ik rondgelopen, ga ik de San Pedro binnen, alleen om rust te zoeken in een hoek. En daar, in de kleurlichte verte bij het altaar, zie ik je naast een pilaar geknield liggen en ijl naar je toe, wil je omvatten, kerk en sluier niet achtend. Maar ik zie in een vreemd van schrik ontzet gelaat en vlucht uit de holle kerk als had ik een spook gezien. Dagenlang dorst ik niet in kerken komen; gelukkig zijn er ook straten zo nauw dat bijna de ganse dag

erover schaduw ligt. Het Intramuros is groot, maar ik kom wel tien maal door dezelfde straten. Elke dag. Wat zoek ik nog? Ben je hier niet allang vandaan, ergens opgeborgen waar ik je niet zo gemakkelijk uit kan halen? Zo gaan de dagen voorbij. Ik loop mompelend op straat, verwezen met een stok voor mij uit tastend, nagezien, of lig tegen een kaaimuur te dommelen tussen bedelaars met zweren bedekt, die de vliegen aantrekken en afgedankte matrozen die geen schip meer kunnen krijgen. Ben ik ook al zo ver? Ik weet het niet, ik zal het niet meer proberen, hier wil ik blijven al moest ik er verrotten.

‘s Nachts slaap ik in de godowns tussen zakken tabak of rijst, weet ik het. De koelies laten mij uit medelijden liggen.

Een ochtend ben ik vroeg verjaagd en dwaal in de eersten schemer Manila uit, naar de streek waar op lage heuvels de landhuizen liggen. Ik zie ze niet, mijn gelaat is ter aarde gewend, ik volg de weg. Om een bocht, ik weet niet waarom, zie ik op een groene glooiing met prachtige perken een rose-wit huis staan tegen het azuur. Ik blijf daarheen staren.

Na een tijd blaffen een paar honden. Zijn die op mij losgelaten?

Neen. Ze worden aan de leidsel gehouden door een vrouw, slank in een donker gewaad, een zweep in de hand, daarmee spelend, in houding en gelaat:

zij.

Het is bijna angstig van rust; wij in een vroege open morgen, alleen een grasveld tussen ons, de blauwe lucht over ons heen. Geen trein die mij voorbijrukt, geen schip waarop ik hoor, geen huis dat jou gevangen houdt.

Ik hoef mij niet te haasten. Dit is het ene ogenblik, de plek waar ik over bijna alle zeeën op aan ben gevaren.

Langzaam ga ik het pad op, jij blijft daarboven staan en ziet ergens heen, niet naar mij. Herken je mij niet, Larrios? Altijd waren wij toch vermomd!

Je wilt in huis terug gaan. Maar een gebaar van mij onder ‘t opstijgen verbiedt je dat. Je laat de honden los, maar ze verroeren zich bijna niet. Een gaat dadelijk liggen, de ander loopt bij je om.

Maar op het ogenblik dat ik je genaderd ben, zo dicht dat ik in je ogen kan zien, ben je verder weg dan ooit toen ik je zocht van zee op zee.

‘Larrios, Ken je mij niet meer?’

‘Zie je niet dat het anders met mij staat, dat ik zo...’

‘Elke keer was je een andere. Wat geeft dat? Wat heb ik gezocht. Laat mij rusten.’ En ik wil mij tegen haar aanvlijen. Ik had haar ogen toch gezien!

Ze gaat een stap terug.

‘Begrijp je dan niet, zó kan je hier toch niet blijven.’

Ze wijst op mij, ze wijst op het huis daarachter.

Ik zie: in dat huis is weer een eigenaar, machtiger dan die arme Chinese waard, hij laat haar vrij rondlopen.

‘Kom vanavond terug, dan zal ik je dat geld van de boot teruggeven, kleeed je dan, kom terug, dan misschien....’

Het heeft geen twee minuten geduurd, in weinige woorden is Larrios in mij omgebracht, Larrios die jarenlang in mij leefde. Hoe kan men het overleven als het zo gauw gaat? Wel werd ik al die jaren ouder, terwijl ik de heuvel weer afgang. Zij, achter mij, riep nog iets, maar het was al voorbij. Ik heb niet meer omgezien.

Ik hoef mij het leven niet te nemen. Als ik vannacht, of over een paar nachten weer in een logies lig van een nameloos schip, een stuk vuil tussen ander vuil, en de nacht en de zee staan om het schip, is het dan niet evengoed, vooral als ik nooit meer aan land kom en lig onder de lage balken, in de smalle kooi, molm hout tegen hoofd en voeten en boven mijn lichaam, is dat niet hetzelfde als -

En als ik, de eerste nacht van land af, een stuk hout dat mij jarenlang na was als een deel van mijn lichaam, samenbind met een steen en dat neer laat vallen van de plecht: een, twee, drie, voor eeuwig; is dat niet evengoed als een touw om mijn hals, of een roosterbaar aan de voeten?

Alles kan zo blijven. Wat is er eigenlijk ook veranderd?

SUCH IS LIFE IN CHINA

Het is nog vroeg, voor vieren, de dag is nog in de hemel. Misschien was het beter dat hij er bleef en de wereld voortaan overliet aan de nacht, goedgunstig voor de minnaars en misdadigers, de avonturiers, de enigsten die aan de lotgevallen dezer wereld nog iets nieuws geven, al is het dan niet onder de zon. Waarom houdt deze laatste toch het doffe dagelijkse leven in gang, overal hetzelfde, in China, in Europa?

Wat zou er gemist worden als de zon eens niet meer kwam? Maar hij komt toch, en daarmee ook dit verhaal te voorschijn. Nu is het nog niet zo ver, een ogenblik verademing. Lucht en wereld zijn nog even grijs, raken elkaar aan met laaghangende wolken en zacht naar de hoogte zwellende bergen. Daartussen zijn gaten waardoor een groen verschiet als een hogerliggende zee glooit. De zon komt op, ergens achter de Tai Sjan, de stad ligt nog in diepe schaduw, het eiland Lappa, waarop de huizen en tuinen van de Westerlingen, yamen en rijke kooplieden liggen, drijft al in rozig licht.

Langs de landtongen meren de sampans in grote zwermen, de gespleten achterstevens omhoog, groen en rood als van watervogels met dubbele staarten. De vrachtschepen liggen roerloos op de stroom, op enkele brandt schaars en bleek licht, in de verte wordt bij een kustvaarder, uit een langszijliggende

lichter, geladen, telkens, hoor, de kleine donder van een kraan.

Dan komt er ook beweging in deze wereld. Een grote driemastjonk zeilt dwars door de baai.

Dichtbij ziet men talrijke mannen op het dek; vrouwen met kinderen op de arm tussen manden met groenten en kippenkooien op de achtersteven. Van de boeg steken vier koperen kanonnen de tromp op. De piraten zijn nog niet uitgeroeid. De jonk is vol lading, leven en beweging. Een poos later drijft hij in de verte als een hol bruin blad op het water en de baai is weer stil en leeg.

Dan schieten plotseling, bijna gelijktijdig, alsof twee kustkanonnen tegen elkaar waren afgevuurd, snelronkend, twee motorbootjes de baai in, één van het eiland, één van de stad. Zij naderen elkaar. Welk van beide is de torpedo? Ze zullen elkaar rammen! Neen, op een paar meter afstand een scherpe zwenking. 'Stockfish!' 'Wooden Shoe!' Zijn dit oorlogskreten?

De twee aan het roer schijnen dubbelgangers, beiden stokmager, de kleren fladderend om het lijf. Van dichtbij verschillen ze als engel en duivel: drankduivel en doodsendel. Talman is manager van de South China Bank en honorair consul van Letland, Holland, Oostenrijk en nog een paar kleinere naties. Hij is mager en lang, zoals gezegd;

in een doodsbleek ingevallen gelaat staan waterige ogen ter weerszij van een smalle neus, door een brede mond met paarse lippen onderstreept. Het geheel is overdekt met ravenzwart haar, precies in het midden gescheiden. Hij is gekleed in een bruin jagerspak. De bestuurder van de andere launch, Ibsen, ex-kapitein van een Noors vrachtschip, thans loods in Sjin Nan Foe, is even mager; men zal gelegenheid hebben hem nauwkeuriger op te nemen als hij de valreep opklimt van de *Tai Ping*, het schip dat nog onzichtbaar is achter de westkaap van het eiland, en toch de rede nadert. Wat? Ibsen al zo vroeg op het waterige pad? Anders lag hij zeker nog op zijn mat de drank van de vorige avond uit te dampen.

Op het ogenblik houdt ons een vraag bezig: waarom zijn deze beide mannen die goed verdienen, de een aan de schepen, de ander aan bankzaken, toch zo mager? Dat komt van het Duitse bier. Men gelooft mij niet, denkt aan Münchener buiken en harten, overmatig uitgezet. Toch is het zo. Hetzelfde bier dat in de Heimat zegenrijk het vet aanzet en het hart ontaarden doet, is voor de export zo met salicyl en arsenic verzadigd, dat de verbruikers vóór ze aan de corpulentie toe zijn, al lang een chronische vergiftiging te pakken hebben. Een voordeel is dat ze geen jicht krijgen en niet dadelijk sterven als een doortrapte boy rattenkruid in hun eten

doet.

De boten zijn alweer ver uit elkaar. ‘Om elf uur bij Josiah!’ kraait Ibsen nog. ‘Maskee!’ roept Talman.

‘Let go,’ piept een stem van de brug; een ketting giert door de kluisgaten en het plechtanker ploft in het gele water, een twintig vaam ketting met zich meetrekkend. Daar lag de *Tai Ping*. ‘Die verdomde loods is hier ook altijd te laat.’ De loods kwam op hetzelfde moment de hoek om en besprong de valreep met een lenige zwaai, terwijl zijn boot al onder hem wegvoer.

De kapitein snauwde dat hij nu voor niets het anker had laten vallen.

‘Toch niet, er staat nog geen water. We moeten nog een half uur wachten voordat we binnen kunnen. Maar wat zie ik, u heeft nog altijd uw schip niet omgedoopt?? U weet toch wel dat Tai Ping grote vloed betekent? En ik heb hier nooit een druppel gehad, zelfs geen onschuldige gingerick.’¹⁾

Mengsel van whisky en gemberbier.

Maar de kapitein liet zich niet vermurwen. Hij leefde voor zijn huisgezin, dat hij drie maal in het jaar drie dagen zag. Hij dronk niet, rookte weinig, ging alleen aan wal als hij naar kantoor moest, en individuen à la Ibsen kon hij niet verdragen. Talman, zijn landgenoot, was zijn doodsvijand; een

officier die hem bezocht kon zeker van een slechte conduite zijn.

‘Ik ben gevaarlijk droog, ging Ibsen voort, meer om de kapitein te tergen; droog als hooi dat een maand in de zon gelegen heeft. Als er een vonk van je sigaar op mij valt, sta ik zo in lichtelaaie.’

‘Ga dan maar een eind van mij af, dan ruik ik meteen die beroerde walm niet.’

‘Ja, ik ga maar zolang bij de chieft zitten, die kan er beter tegen. Maar wat moet die gele lap daar?’ Ibsen bedoelde de quarantainevlag die aan de voormast hing.

‘De dokter beweert dat we cholera aan boord hebben. Ik ben er bij geweest maar het is niet zo, de plooiën in de huid bleven niet staan. Maar hij hield vol. Die lui zijn allemaal zo eigenwijs.’

‘Hij wou je zeker pesten met zijn cholera. Jammer, we hebben het zelf hier, dus het geeft niets. Haal het vod maar weer in; het bloeit in de stad. Dokter Samuel Pink loopt dag en nacht en zal wel gauw binnen zijn, dan zijn we hem gelukkig kwijt, de klaploper. Jammer genoeg doet Bruce vanwege de missie het haast voor niets. Zo schiet het niet hard op. Nu, haal in die vlag.’

Ibsen was in de vroegte, als Pink de morgen na de vorige nacht nog in de veren lag en Bruce bij de eerste oefening zat, waarnemend havenarts.

In de hut van de eerste officier vond hij beter onthaal, gelukkig voor het

schip, want zonder ochtenddrank was hij onbekwaam. De kapitein beweerde dat een dronken loods nooit betrouwbaar zijn kon, maar bij Ibsen ging dat niet op. Nuchter was hij gevaarlijk, weifelend en had tweemaal een anker verspeeld omdat een teetotaller van een kapitein hem een borrel weigerde. Dronken daarentegen had hij voor een taifoon weglopend de *Highland Prince* achter Bias in veiligheid weten te brengen, een waagstuk en een meesterstuk. Vele gezagvoerders wisten dat en hadden liever een Ibsen met een fles whiskey op de bovenbrug dan de angstige en nerveuze Smith nuchter. In dit geval was geen gevaar, Ibsen kreeg niets. Mopperend ging hij de brug af. Hij was even mager als Talman, maar zijn gezicht was paars uitgeslagen. Het vloekte met het lijkwitte van Talman en als zij samen gearmd door de stegen gingen, dachten Chinezen die hen niet kenden demonen te zien en gingen aan de haal. Die hen wel kenden wisten dat zij een goed soort vreemde barbaren waren, verdraagzamer dan de fanatieke zendelingen, milder voor de arme gele broeder dan de rijke kooplieden.

Van elk dier twee gilden bestond echter ook een exemplaar dat tegen de zeden indruiste en ook gezien was; Bruce, de arts van de Amerikaanse missie, hielp christenen en heidenen met dezelfde toewijding, misschien de heidenen met iets meer, om ze nog een tijd uit het hellevuur te houden. Dit was

ook de enige bekeringsijver die hij aan de dag legde; met the gospel kwam hij nooit aandragen, hij kon ook slecht uit zijn woorden komen en daardoor misschien had hij nog al eens iemand bekeerd. Maar dit stond niet op zijn debet doch op dat van Rev. Young die jaarlijks zijn statistieken naar Boston zond.

Een ander zwart schaap was de heer Emile Dupérier, importeur van Amer Picon en consul van Frankrijk en Andorra; op het punt van religie de tolerantie zelve, maar de meest fanatieke Engelsenhater op de kust. Hierin overtrof hij de Chinezen zelfs. Steeds streefde hij er naar de andere, mindere naties in een aparte club te verenigen, wat altijd weer strandde op de geheime begeerte, met de beheersers der wereld op familiale voet te staan. Arrogante braafheid imponeert nog altijd meer dan democratisch esprit. Zodra Dupérier's club aangroeide, zonden de Engelsen uitnodigingen voor hun parties aan de leden, die verrukt werden aangenomen; de club werd verwaarloosd en spatte uiteen of Dupérier bleef met het uitschot zitten en hief op. Terstond staakten de Engelsen dan weer hun invitaties, werden weer select en gingen in splendid isolation met koel hoofdknikken de minderwaardige naties voorbij. Zo ging het drie maal in vier jaren. Alleen de custom-club kon naast de Engelse bloeien. De customs zijn ook een soort vreemdelingenlegioen dat allerlei

naamlozen en verdachten in zich heeft en dus door de geregelde koopmanschap wordt geschuwd. Ibsen was lid van beide clubs, zelfs onder de Engelsen populair en gerespecteerd om zijn talenten.

Dupérier echter had toch een zoete wraak. Een genootschap van een twaalfstal uit de elite van Sjin Nan Foe hield eenmaal 's maands bij hem aan huis zitting met gesloten deuren, maar ook met gesloten vensters. Nooit was uitgelekt wat daar dan voorviel. De Engelsen, die geheime orgieën vermoedden, deden alle moeite om er ook in te komen, maar Dupérier liet de meest aanzienlijken in de kou staan.

Dit tergde hen des te meer omdat een landgenoot die door hen geboycot werd, er wel lid van was. John Bowring leefde al jaren in Sjin Nan Foe, niemand wist waarvan en waarom. Vroeg men hem waarom, dan antwoordde hij: 'It transports me in the mediterranean middle ages' of: 'So I feel nearer to my grand-grandfather Marco Polo' of iets dergelijks. De Engelsen achtten hem stapelgek. Toch zat hij ook in the counsel van het eiland; het moest wel; hij was bezitter van het grote mansion *The Banians*, aan de Westzijde van het eiland verrukkelijk gelegen. Wat moest iemand hier doen die geen geld maakte en ook niet dronk? De tuin stond vol stenen afgodsbeelden, de meeste stuk; hij hield twee Chinese vrouwen en wat erger was, met een was hij wettig gehuwd, een slag

in 't gezicht van de Angelsaksische kerk en zeden. In een hoek van die prachtige maar zo bedorven tuin had hij een koepel laten bouwen, na zijn toetreding tot Dupérier's genootschap. Maar die koepel had deuren noch ramen. Dus werd daar vergaderd. Er zou wel een geheime ingang zijn. Maar het geheel zag er uit als een pantserfort.

Toen Ibsen uitgetreden was, had men hem willen uithoren, maar een enorme hoeveelheid whiskey van de oudste jaargangen had hem niets kunnen ontlokken dan de welgemeende raad: 'Vraag eens aan Ah Kie.' Dat was een doofstomme die een bazaar van Chinese geneesmiddelen had en aan Europeanen niet verkocht. Dus daar schoot men niet veel mee op.

Ibsen daalde nu af naar de eerste stuurman. 'Laat de deur open, ik moet er straks zijn en wil niet in de stank zitten!' riep de kapitein hem na. Ibsen vond de eerste stuurman op zijn tafel zitten. Hij vulde het enge vertrek geheel, zodat de deur open moest blijven, het verzoek van boven was dus met opzet gedaan om de fijngevoelige Ibsen nog te grieven. De goedige dikkerd liet dadelijk drank komen. De dokter kwam er bij zitten en achtte het ook noodzakelijk er nog een voor te schrijven. Toen was het tijd: de zon, het anker, het water, alles was omhoog gekomen. Ook Ibsen had vrijwel de hoogte, maar liet de *Tai*

Ping (nog altijd niet herdoopt) zo vlot manoeuvreren dat hij na een kwartier op de boeien lag.

Zo gemakkelijk had Talman het niet gehad. De landingsplaats was, zoals gewoonlijk op dit vroege uur, versperd door zwermen sampans. Alle roeiers sliepen nog in hun vaartuigen. Hortend en stotend ramde Talman telkens achteruit, alsof hij door ijsschotsen heen moest. Zijn hond blafte, hij vloekte, stak ze wakker met zijn stok, beukte soms op een kaalgeschoren kop en naderde langzaam de steiger. Zo ging het iedere morgen, Talman wond zich telkens weer op. Het was een sport; hij wist wel dat tegen het oude verbond van oude gewoonten en even oude gilden, een motorlaunch niet opkan. Vroeger heeft een vooruitstrevende yamen een vaste veerdienst ingesteld tussen Sjin Nan Foe en het eiland, met grote ponten waar zelfs wagens op konden drijven. De ponten hadden niets te doen en werden na drie dagen vernield gevonden op het strand en de veerlui gewurgd; en nu nog moet men zich in maanloze nachten en noodweer in open, vermolmde hulken over laten roeien. Urenlang is het dan of de boot niet vordert; de nacht is even zwart als het water, de lamp in de voorplecht belicht een stuk van een gelen glimmende romp en een stuk riem dat in het water slaat als een smalle vin. Eindelijk ziet men een hoge zwarten boeg en een rood voorlicht daarboven.

Maar dan duurt het soms nog een half uur voordat de roeier met één hand de trap kan grijpen; de andere houdt hij op om er dertig cent in te krijgen; dan laat hij los en wordt door het duister verzwolgen en de passagier dankt de hemel dat hij aan boord is.

Maar in het schone lenteweer dat toch meestal over Sjin Nan Foe hangt en over zijn blauwe, loomgolvende baai, schieten de sampans snel heen en weer, talrijk als bonte watervogels, en dan is de overtocht een gladde gondelvaart. Eddy Talman was het totaal onverschillig of het nacht of noodweer was of azuren hemel. Zijn motor was sterk, haast te machtig voor de kleine launch; hij had geen gevoel voor natuur, evenmin als voor de meeste dingen uit de buitenwereld, de sampans zag hij niet als sierlijke gondels of levensgevaarlijke vervoermiddelen, maar als een troep lastige horzels waarvoor je uit moest wijken. Wel had hij 's ochtends een geheim plezier ze te rammen, de roepen vast omklemmend overwon hij dan zijn ochtend-tremor; hij baande zich een weg onder fel gekrijs en afgrijselijke vervloeking. Dit horend zou men denken dat hij, door de stegen van Sjin Nan Foe lopend, zijn rug wel aan messteken, zijn hoofd aan vallende stenen voortdurend blootstelde; maar haatdragend waren de roeiers niet en toen zij hem eens in diepe roes buiten de baai vonden, afdrijvend naar zee, hadden

zij hem toch gered en alleen zijn motor beschadigd.

Eindelijk kon hij de glibberige stenen van de pier bespringen, stapte voorzichtig over de gaten, brak door een driedubbel gelid rickshaws heen en stak een smal pleintje over. Het regende, de plassen breidden zich uit, de koelies met hun van de schouders uitstaande, zwarte rieten regenschermen, zagen er uit als grote watertorren. Het kantoor was van binnen vochtig warm, alle klerken dommelden, schrokken op toen hij binnenkwam; maar hij zag niet naar ze om, rende zijn kamer binnen, zonk voor zijn lessenaar neer, het hoofd op de ellebogen, en bleef zo een tien minuten roerloos, terwijl de comprador achter zijn stoel wachtte. Was hij aan het suffen of in trance?

Plotseling ontwaakte hij weer, greep naar een stapel brieven, las, liet zich andere voorleggen, ondertekende, dicteerde, ondervroeg, ontving in een razend tempo, dat de Chinezen zwijgend ongepast vonden, de Europeanen luid als gekkenwerk wraakten. Maar hij hield het vol, zonder ooit verwarring te stichten, zonder ooit een cash te kort te komen. Men had hem eens vanuit het hoofdkantoor, gealarmeerd door dreigende verhalen, op non-actief gesteld; zijn opvolger, een accuraat, bedaard, zelfvoldaan bankman, had in een maand zes ton verspeeld door onsolide borgen te aanvaarden. Talman

was gerestaureerd en sindsdien vroeg het hoofdkantoor niet meer hoeveel hij dronk.

De klerken zagen zwijgend toe. Zij hadden voor zijn laatdunkende manier van met schrifturen om te gaan hetzelfde gevoel van afgunst en ontzag dat mannen bezielt wanneer zij een Don Juan bij vrouwen in een oogwenk datgene zien verwerven en verwerpen waarvoor zij een langdurig hof moeten maken, hoge sommen moeten bieden of jaren smachten. Zo waren de Chinese geletterden gewend langzaam en gracieus de karakters op het tere rijstpapier te penselen, al peinzend op een zinrijke wending door een vernuftige haal, terwijl hun meester (dien zij even heimelijk verachten als dat zelfde mannendom de roué) jongleerde met de akten, schreef als door een demon bezeten, stukscheurde en wegwierp, beschreven papier dat zij opheffen en zorgvuldig verbranden, zodat de letters niet met het straatvuil in aanraking komen of met stof worden overdekt.

Barbaarse machines wierpen aan weerskanten met knetterend geweld letters op het papier, Talman's pen kraste en spatte, maar schreef zonder ophouden. Door een stapel brieven werkte hij zich heen, telkens het afgedane in platte rieten mandjes werpend die de klerken voor hem ophielden en eerbiedig wegdroegen alsof het offeranden waren. Er was veel te doen, een maildag, maar

om elf uur moest hij bij Josiah zijn. Een monnik, met de hel bedreigd, heeft eens in één nacht het Nieuwe Testament afgeschreven; zou Talman dan niet door dezen papierberg heenkomen om op tijd bij zijn borrel te zitten?

Hij werd op 't laatste ogenblik nog bedreigd door een kapitein en drie officieren die scheepsverklaring kwamen afleggen wegens averij en acte van overlijden van acht passagiers. Maar dat was een werk van vijf minuten; bij de laatste handtekening slaakte de kapitein de geijkte term: 'Let 's have a drink'. Het was op slag van elven. Maar Talman toonde geen ongeduld, gooide zich achterover in zijn bureaustoel, betastte zijn maagstreek en trok aan zijn geitensik alsof hij met zichzelf te rade ging. De officieren stonden naar deze pantomime te kijken alsof zij niet wisten hoe het af zou lopen. 'It's the highest time', bevestigde de kapitein. Met een zucht stond Talman op, alsof het hem de grootste moeite kostte.

In een ganzenmars gingen zij door de stegen en wrongen zich door de kooplui, dragers en kinderen heen. Toen zij de hoek naar Josiah wilden omslaan, liep een blanke tegen hen op in blijkbaar grote haast: met fladderende broekspijpen en een zwetend gelaat boven witten boord en zwarten das, trachtte hij zich door een kluwen blauwgekielde koelies heen te slaan en dit was juist gelukt toen hij op zijn

rasgenoten stiet die hem omringden en mee wilden nemen. Hij spartelde in Talman's greep. Dit was Bruce.

'Hallo, dokter! waar gaat het heen?'
'Laat me los, ik heb géén tijd! Er is weer een geval bij Ah Wing.'

'Laat hem toch rustig doodgaan en prik hem niet.'

'Ik moet hem toch behandelen?'

'Ja, hè? anders kan de missie zijn geld en zijn ziel niet krijgen. Kom dan na afloop bij Josiah de bacillen verdrinken die je opgelopen hebt.'

'Bacillen sterven het beste door uitdroging.'

'Dan creperen ze al wanneer ze je zien. Dus je kunt gerust innemen.'

'Ik heb nog zóveel zieken.'

'Wij hebben een nieuwe dokter aan boord, bracht hier de kapitein in het midden. Die komt ook.'

'Hoe oud is hij? Hoeveel drinkt hij? Hoe lang vaart hij?' vroeg Bruce, die in zijn afzondering wel graag eens een collega zag, maar aan veel desillusies gewend was op het gebied van scheepsartsen.

'Hij is een Schot, kwartaaldrinker; hij heeft verleden week net zijn beurt gehad, vandaag zal hij zich dus wel netjes houden. We rekenen op je.'

Talman liet zijn prooi los, die wegglipte, nog enkele stegen doorging, steeds nauwer, en toen een winkel binnen trad. Langs eet- en drinkwaren kwam hij in een achterkamer waar

de lijder lag, met een paar jassen over hem heen en een emmer naast hem. De winkelbediende, die meteen ziekenverpleger was, lichtte de jassen op en de familie, twintig, dertig man en kinderen sterk, kwam het consult bijwonen. De kinderen kropen heen en weer tussen de benen van hun ouders en van de dokter, zo druk, alsof zij verstoppertje speelden. Bruce deed nog een zwakke poging om tenminste de kinderen contactvrij te houden, zag spoedig het hopeloze daarvan in en ging de zieke onderzoeken.

Het was een verloren geval. Als gewoonlijk was hij te laat gehaald; de stem was al weg, de pols nauw voelbaar nog: hij schreef meteen het verlot tot begraven en bevel tot ontsmetten dat toch niet uitgevoerd zou worden. Toen spoedde hij weg, maar op de hoek schoot hem te binnen dat hij niet eens zijn handen had gedesinfecteerd en dat deed zijn gelaten onverschilligheid plotseling stollen tot een ijzend besef van zijn verwording, waar hij machteloos was naar beter inzicht te handelen, iets tegen het gevaar te doen, zoals hier waar de ziekte alle klanten van de winkel door overbrenging van de bediende bedreigde. Het kleine zendingshospitaal was propvol, er kon geen man worden gemist; trouwens, de beste verplegers verwaarloosden achter zijn rug toch de asepsis waarvan zij het doel niet begrepen en dat zij aanzagen voor een Westers

ritueel, voor hen onnodig. Dreigen met demonen was het enige dat hielp.

Terug in de winkel zag hij de verpleger vlees snijden voor een oud vrouwtje. Hoe kwam het dat half Sjin Nan Foe niet wegstierf? Maar een enkeling telde hier niet en elke familie had een taai leven, als een oerdier dat nog aangroeit als men het vierendeelt. Waarin zou hij zijn handen wassen? Hij zei dat hij zijn honorarium dadelijk wilde hebben, kreeg na enig wachten drie Mexicaanse dollars waarvan hij een halve aan de bediende als squeeze moest geven en anderhalf betalen voor de fles whiskey die hij kocht, de enige alcohol hier te krijgen. Hij liet de fles ontkurken, goot wat op zijn handen en wat op die van de knecht die breed grijnsde en toen Bruce wegging ze aflikte.

Met wanhoop in het hart en de meer dan halfvolle fles in zijn jaszak kwam Bruce in de kroeg van Josiah binnen om er onder rasgenoten, hoe barbaars ook, op zijn verhaal te komen. Talman had dadelijk de fles gezien, trok hem uit de zak, hield hem omhoog. Luid gejuich. 'Bravo! bekeerd! Met de fles erop uit! Of een stille drinker. Wil hij concurreren met Josiah? Dat zal een harde dobber worden.'

Josiah, de waard, een oude Yank, log en traag, een zwijn met schrandere ogen, reikte de nieuw gekomene de hand, zonder wrok, en vroeg wat hij wilde drinken. Bruce wilde graag een kop

koffie.

'Coffee?' zei Josiah met een langgerekte uithaal, of hij voor het eerst in zijn leven van zoiets hoorde. 'We've not got it.'

'Bruce, wees niet zo kinderachtig.' Bruce hield vol. 'Anny kan het wel zetten, geloof ik, overlegde Josiah peinzend. Anny!'

Een klein Chinees vrouwtje kwam nader, met gewone, schoon van nature zeer kleine, voetjes, wel met de wijden broek. Terstond ging ze van hand tot hand, werd overal geknepen, onder de kin geaaid en eindelijk weer Josiah toegespeeld, haar wettige eigenaar. Hij had haar gekocht van haar hongerende ouders, tien jaar geleden, toen ze acht was. Twaalf dollar, het was niet duur. Maar er was veel bijgekomen, Josiah had haar een goede opvoeding laten geven, speculerend op de toekomst. Ze was op een christelijke school geweest, waar ze de godsdienst had geleerd, en wat meer waard was, goed Engels, wat nu de zaak ten goede kwam.

Anny zag verlegen naar Bruce, die ze nog wel kende van het college, waar hij eens in de week les gaf in verbinden. Maar nu was de opgaaf veel moeilijker.

'Ken je me nog altijd, Annie?' vroeg Bruce.

'No savvee,' antwoordde het kind, denkend dat hij koffie zetten bedoelde.

'Je was de tweede van je klas.' Bruce strekte de hand uit en nam opeens zijn

ex-leerlinge, nu Josiah's bijzit, vaderlijk op de knie.

'Schei uit met dat gefemel, schreeuwde Talman. Stuur haar weg en neem een ginger ale. En kom vanavond bij mij op de Hill koffie drinken, bij mij kan ieder krijgen wat hij lust, dat is bekend. We zijn dus aan de derde ronde.'

Talman's woord was hier wet. Hij had Josiah, als weggelopen steward, met Letse papieren, die hij van een matroos had gestolen, hier gestrand en bij de consul terechtgekomen, geholpen, geld voor de zaak gegeven en klanten aangebracht. Overdag kon hij geen gasten mee naar zijn villa *Toplight* nemen, dat was te ver, en hield hij zijn recepties bij Josiah. Deze bleef hem dankbaar, noemde hem bij zijn naam (als hij 'Eddy' zei, had zijn stem een vreemde tederheid) maar bleef vol eerbied voor hem en deed altijd zijn zin. Bruce nam dus een ginger ale, terwijl Anny wegging en Josiah de dobbelstenen bracht.

Bruce hoefde niet mee te doen; hij had toch maar de ingewikkelde dobbelsystemen als 'London Bank' en 'Drunken Sailor' in de war gebracht. Men liet hem zolang met rust; de ginger ale smaakte hem, hij voelde zich thuis en mijmerde erover in welk gezelschap men het beste kon vertoeven, van bekeerde Chinezen die psalmen zingen en op zoetigheid zuigen waardoor de gezangen nog slepender worden, of van Europeanen die vloeken, vuile verhalen

vertellen en zich bedrinken. In dit ogenblik helde hij tot de laatsten over. In zijn grote stenen kamer in het Hope hospitaal had hij niets dan een harde bank, verouderde wetenschappelijke en stichtelijke werken en slappe koffie. Thuis was het nog eentoniger. Mrs. Bruce was een gezette Amerikaanse, goedig maar iedere dag die God gaf gelijk aan zichzelf. Hun zes kinderen voedde zij zelf op, gaf ze les vooral in de godsdienst, gaf hun diploma's voor het aantal teksten dat zij uit het hoofd kenden, een groen voor tien teksten, een rood voor twintig, etc. Daddy werd van deze vorderingen en eretekenen geregeld op de hoogte gehouden en onder de maaltijd kreeg hij alle kleuren van deze regenboog te zien; het schemerde voor zijn ogen en hij kreeg twist met zijn vrouw, als hij de trofeeën verwarde. Met kleurenblindheid kon hij zich als dokter niet verontschuldigen. Er was een 'tweede man' bij Jardine geweest met wie hij over boeken kon praten, een die niet dadelijk van dit verachte terrein overging op dat van geld, vrouwen, eten. De godsdienst bleef buiten beschouwing, in de kamer van het hospitaal (want bij Bruce thuis ging dat niet), daar praatten ze avonden over Spencer, Hume en andere denkers. Plotseling was hij naar Tien Tsin overgeplaatst. Bruce was te nuchter om zich te bemedelijken. Hij vond dat hij een bevoorrechte positie had bereikt, dank zij de missie, die de

doodarme jongen tot arts had laten opleiden, hem daarna had uitgezonden. Hij dankte God, hoewel zonder vuur.

De laatste tijd werd hij aangetrokken tot het gezelschap van zee- en handelslui. Hij lunchte graag op schepen, hij hoorde de godslasterende taal en liederlijke grappen van Ibsen en Talman aan. Hij bad niet bij het eten uit vrees te zeer te worden gehoond. En nu, een station dicht bij het kwaad, zat hij hier. Mrs. Bruce mocht niets weten.

Juist verloor Talman ook het vierde rondje, onder luid gelach en gevloek. Bruce schrok op.

‘Komt die dokter nog?’ vroeg hij aan kapitein Young.

‘Neen, dokter. Ik ben voor de Engelse regel: Doctor stays on board as long as winches run.’

‘Maar u hebt het zo-even beloofd.’

‘Zo? Dat kan wel. Enfin, ik zal hem vanavond meenemen naar Toplight. Kom dan ook.’

‘Ja, dokter, kom dan ook,’ viel Talman bij. Drie dokters in mijn huis, dat is mij nog niet overkomen.’

‘Wie is de derde dan?’ vroeg Bruce.

‘Dat is mijn lijfarts, de goede oude jenever, die altijd naast de schoorsteenmantel klaarstaat. En eigenlijk heb ik er nog een, de oprechte Haarlemmer olie.’

Plotseling kreeg Bruce het te kwaad in de ongewone walm van rook en whiskey, onder dit kruisvuur van ruwe

gezegden. De humor ervan was voor hem te diep verborgen. Hij kon zich ook niet van zichzelf los maken en het als buitenstaander bekijken. Hij moest naar buiten. Maar Talman trok hem aan zijn jaspanden terug.

‘Eerst het rondje uitzingen. En dan breng ik je in mijn Flying Dutchman naar de overkant. Dan ben je nog eerder terug dan wanneer je nu met zo’n kruiptor van een sampan gaat.’

Bruce begreep zeer goed dat de sampan die nu wegging het winnen zou, evengoed als indertijd, de op tijd vertrokken schildpad van de haas die nooit haast had. Maar hij wachtte. ‘Ik zal dan maar blijven om je straks te steunen.’ Maar het was Talman die de dokter naar de pier sleepte, een half uur later. In de boot kwam de waardige man tot bezinning en vroeg ongerust:

‘Vertel Mrs. Talman toch niet, dat ik bij Josiah was. Ze heeft vanavond mah-jong-party met mijn vrouw.’

Talman lachte hem uit. ‘Ik zal zondag met jou naar de kerk gaan, dan zijn we beiden op een verboden plaats geweest.’

‘Ja, ga eens een keer mee, zei Bruce gretig. Er is een missionaris uit Han Kou, van het hoofdkwartier, die prachtig preekt.’

‘Wie weet of jij niet tot de drank en ik tot het Presbyteriaans geloof bekeerd word! Zeg Bruce, als je daarmee mijn ziel kon redden, zou jij dan je lichaam aan de drankduivel overgeven?’

‘Doe niet zulke onzinnige vragen. Als God mij tot werktuig voor jouw heil wilde gebruiken, zou ik natuurlijk gewillig zijn. Maar ‘s Heren wegen leiden niet naar de kroegen, maar ver ervan af. Daarom is het naar huis gaan altijd zo moeilijk.’

Werkelijk, Bruce kon bijna niet uit de boot en op weg komen; hij waggelde aan Talman’s arm.

Deze zag vaderlijk medelijdend op hem neer. Na drie ginger ales! Bruce was in doodsangst patiënten of geloofsgenoten te ontmoeten op dit vroege en drukke uur. Talman laadde hem in de eersten draagstoel dien zij tegenkwamen.

‘Onderweg kom je wel bij. Vergeet niet vanavond bij mij te verschijnen,’ schreeuwde hij hem achterna.

***

Die avond was het milde lenteweer weggewaaid door een gure wind, die samen met de eb een sterke stroom door de baai stuwde, zodat de schepen aan strakgespannen ankerkettingen lagen. Wel was het volle maan, maar de wolken trokken in zo dichte massa, dat het bijna voortdurend donker was en alleen de schaarse lichten aangaven waar de schepen en de rotsen lagen en de meer talrijke waar de stad lag tegen de heuvelen op. Gaapten de wolken even, dan zag men ook de grote

grauwe huizen, de rotsen daartussen en eromheen en de zwarte scheepsrompen door de baai.

Talman stond in de tuin van zijn villa Toplight, die van achter aan de rand van de hoogste rots van het eiland grensde, waarbovenop alleen nog maar een paal stond, waaraan de stormseinen moesten hangen. De oude wachter was Talman’s naaste buurman en ook een trouw vriend voor de avonden zonder gasten die hij Talman hielp door te drinken na vooraf voor alle zekerheid het taifhoonsignaal, een zwarte bal te hebben gehesen. Men kon nooit weten.

Talman zocht met zijn kijker het stuk water tussen de *Glenmore* en de wal af, of hij nog geen schommelend licht zag. Vol spanning tuurde hij: een avond alleen was hem een marteling, want een stille drinker was hij niet, neen, zo diep was hij niet gezonken. De wachter maakte net vanavond zijn maandelijks uitstapje naar de stad. Met zijn halfcast Japans-Russische vrouw kon Talman alles doen behalve juist praten en drinken.

Hij zag niets. Ontmoedigd ging hij alleen naar zijn statievertrek, volgepropt met rariteiten en daartussen, overal, glazen van verschillenden vorm en inhoud en flessen met allerlei merken. In de hoek was een ruimte uitgespaard en daar hing een schommel. Volgens Talman was niets zo goed om de drankduivel en overtollige spijzen kwijt te raken. Als een gast stil werd en zijn

hoofd op de borst liet zinken, werd hij aangegrepen, op de schommel gehesen en door de anderen gewiegd totdat hij om genade smeekte en de losprijs: een good joke beloofde. Wel hadden velen vaak moeite zo een uit hun benevelde hersens op te diepen, maar dan was Talman grootmoedig en vertelde er zelf een. Hij was nooit uitgeput.

Op de *Glenmore*, in de lege salon, zaten intussen kapitein Young en de Schotse scheepsdokter te overleggen of ze al of niet naar *Toplight* zouden gaan. Young was er tegen. ‘Met een sampan kom je kletsnat aan.’

‘Laat ons dan met de kapiteinsgiek aan wal roeien.’

‘Wat? voor dat eindje een boot uitzetten, kwartiermeesters porren, overwerk betalen? Never in my life. Drank genoeg aan boord, hoeven niet helemaal naar Talman te gaan.’

‘Het is niet om de drank. Het is om weer eens met mensen in contact te komen.’

‘Zijn wij dan geen mensen? Als je zo de pest aan schepen hebt, waarom zit je er dan nog op? Dat zal ik je zeggen, omdat de mensen aan de wal jou niet lusten. En waarom niet? Omdat jij hem te veel lustte.’

‘Gelogen!’ schreeuwde Mac, die in de loop der jaren nog niet had afgeleerd wild te worden bij het gebruikelijke ophitsen. Ik had geen tijd om hem te lusten toen ik nog in Dundee zat, dag en

nacht was ik in de praktijk.’

‘Zeker vooral ‘s nachts.’

Mac wilde de kajuit uitgaan, maar Young stak zijn lang rechterbeen uit.

‘Halt! ik weet het immers, die vrouw, je moest haar helpen en verspeelde je reputatie door je menslievendheid. Wees niet altijd zo opvliegend. Hebben vier jaar op de kust je nog niet tam gemaakt? Vooruit, omdat jij zo’n verstokte walslurp bent, zullen we gaan. Ja, ik ben nog de kwaadste niet. We zullen mijn staatsieacht, de vlerkprauw nemen.’

‘Dat is helemaal gekkenwerk. Bij gewoon weer is het al een onderzeeër.’

‘Ben je nu nog niet tevreden? Wat hindert het dat we een beetje nat worden? Bij Talman worden we het toch. We trekken daar een droge kimono aan en nemen een hete groc. Kwartiermeester!’

Op het voorluik, onder het schrille licht van de enige booglamp boven de winch lag het ding, een neergeslagen vogel met uitgespreide vlerken en de kop van een dolfijn. Daarin wordt een haak geslagen, de kwartiermeesters en twee helpers vieren hem langzaam buiten boord, naast de valreep. De kwartiermeester hurkt in de smalle romp, slaat het zeil aan, een kleine driehoek, hangt de stuurriem aan de achterstevan en het vaartuig is zeilklaar. Young en Mac komen de trap af, klimmen over de ribben van de vlerken in de smalle holte. Mac ging scheef tegen de mast leunen,

te dik om plat op de plank te kunnen zitten. Young gleed uit op het dwarshout en zat voor hij het wist op een pijnlijke manier schrijlings, de benen half in het water. Dat maakte hem nuchter, kalm hief hij zich op, kwam bij het roer zitten en stuurde het scheepje, met de andere hand zijn sokken uitwringend en zijn pijnlijke plekken wrijvend.

De prauw vloog over het water. De enkele jonken die ze tegenkwamen, weken verschrikt uit voor wat zij een schim dachten: nooit te voren heeft een prauw, in Mindanao van stapel gelopen, de wateren van Sjin Nan Foe bevaren.

De romp stond aldra halfvol water. Mac hoosde onbeholpen tussen zijn benen, terwijl Young onbekommerd regelrecht op de steiger afstuurde en met genot voelde hoe zijn vaarttuig zich wrong, door de wind over het water gedwongen.

Zij dreven toch af en haalden nog juist de uiterste punt van het eiland.

‘Dat was een narrow escape. God weet waar we terecht waren gekomen,’ zei Young.

Mac zei niets terug. Het kon hem wat schelen. Hij had het in alle werelddelen behalve Afrika geprobeerd en na verloop van tijd was het overal even vervelend.

Ze waren tot hun middel nat; het pad was steil, er stond een gure wind, de maan ging bijna voortdurend schuil, zodat zij zich stootten aan de scherpe stenen of in de modder vastzogen.

Aan de voet van de heuvel, waarop Talman’s huis was gebouwd, zegen zij uitgeput neer.

‘Hoe komen we nog boven? Ik kan niet meer.’

‘Zo zie je, dat de wal niets dan ellende geeft,’ triomfeerde Young.

Mac zei niets terug, te uitgeput om te antwoorden.

‘Villa *Trondjhem* is hier dichtbij; Ibsen zal nog wel op zijn, ons een warme rum schenken en zijn stoel lenen, dan komen we nog waar we wezen moeten. Ik ga vast eens kijken. Blaas jij maar uit.’

Een houten huisje met gesloten luiken. Door de kieren verlokkelijk lichtschijsel. Young loerde naar binnen.

Ibsen lag achterover in een rotanstoel. Aan zijn voeten hurkten de twee meisjes die het huishouden voor hem deden; ze hadden de armen om elkaars middel, schenen iets te zoeken tussen jak en lijf en giechelden geregeld. Op een klein tafeltje naast hem stond de whiskeyfles en de soda. Hij keek vaderlijk op de beide meisjes neer en verliefd naar de fles. Tegenover hem zat een heer in avondtoilet, rechtop, vol waardigheid. Naast zijn stoel een derde meisje, jonger nog, in haar handje een touw waarmee ze de poenka boven hen heen en weer trok. Dup erier, want die was het, kreeg het warm zodra hij binnenshuis zat en dronk, het zweet parelde op zijn voorhoofd en op het kale gedeelte van zijn schedel. Hij was congestieus, enige

malen per jaar liet hij zich aderlaten. Ook stond hij als de meeste Fransen in de Oost erg aan coups de soleil bloot. Toch dronk hij weinig, bij Ibsen en Talman vergeleken als een kind. Dit staaft beiden weer in hun mening dat drank overal goed en nergens slecht voor was. De poenka ging langzamer, stond stil: Kwan was ingeslapen. Geen wonder, voor kinderen van haar ouderdom was het bedtijd. Dupérier stiet haar aan; zij schrok, scheen te gaan huilen. Hij nam haar op zijn knie, schudde haar zachtjes heen en weer, alsof zij een soort speelgoedmachine was, die hij weer op gang brengen moest.

Op dit ogenblik maakte Young zijn entrée. Ibsen verroerde zich niet, maar sprak een hartelijk en schor welkom. Dupérier joeg Kwan weer van zijn knie. ‘Ces petites choses sont collantes comme des sangsues,’ zei hij.

‘Ik houd er ook nog wel van,’ antwoordde Young, die de zin slecht vatte, met een botte grijns. - Hij had wel graag willen blijven en Mac laten zitten, die dutte wel in, misschien Ibsen en Dupérier en Ibsen ook wel, dan kon hij de beste uitzoeken. Dat geen van deze beiden iets voor dat vermaak voelden, zou hij niet hebben geloofd, al hadden zij het hem onder ede bezworen. Voor hem, als voor bijna alle zeelui, was het bezit van een vrouw een altijd begerenswaardig iets, onverschillig van welk ras of beschaving, liefst van gene,

want dat was maar lastig. Na lange ontbering is de honger elk voedsel goed. Hij hunkerde, hij kon er niet van afblijven en betastte Kwan, die het dichtste bij hem zat, onder het spreken. Hij legde uit dat zij op aanhouden van de dokter uit waren gegaan, bijna waren verongelukt en dat deze nu aan de tuinpoort lag te wachten. Ibsen en Dupérier vonden beiden, dat hij zedelijk verplicht was de dokter op te rapen en met hem bij Talman te verschijnen, en Young wierp een weemoedige blik van afscheid op de drie Chinese gratiën en trachtte Ibsen en Dupérier te overtuigen mee naar *Toplight* te gaan. Ze voelden er eerst niet veel voor, het was al flink laat; maar in het eentonige leven is elke verandering welkom en de kans Bruce dronken te zien, gaf misschien de doorslag.

De koelies werden gepord, Mac in de draagstoel gezet, en daar ging het bergopwaarts, zij er achteraan. Het pad klom smal en hoekig tussen de muren, overhangen door brede plataanblaren, waarvan dof bij windstoten het water op hen neergoot. Zij kwamen niemand tegen. Het eiland sliep; Mac gaf geen geluid; het was alsof de nachtwandeling langzaam in een verholen begrafenis veranderde. Zij werden nuchter en somber; drinkers spreken weinig als zij niet onder de invloed zijn, misschien nog minder dan schuivers die het wel zijn. Zo kwamen ze eindelijk zwijgend

de tuin van *Toplight* binnen. In de kruinen der bomen fluisterden de geesten der afgestorvenen. Dolmans huis lag in duister; geen geluid, alleen een hond in de verte kermde. Young vloekte in zichzelf, had veel aanvechting terug te gaan en vroeg zich af waarom de mensen toch ooit zo gek waren afspraken te maken en vooral er zich aan te houden. Anders waren ze bij Ibsen gestrand, hadden Mac naar bed gebracht, Dupérier was wel verdwenen, ze hadden zich met hun beiden op hun gemak laten vollopen, terwijl de meisjes op hun viltschoentjes af en aan gingen. Als dan eindelijk ook Ibsen het aflegde, had hij de beste kunnen nemen of de twee besten, zoals dat uitkwam. Terwijl nu? ze moesten misschien aan tafel zitten met Mrs. Talman en andere dames, men moest zorgvuldig eten, matig zijn, op zijn woorden passen.

Maar hij had buiten de waard gerekend. Talman wist wel: als hij zijn gasten, vooral de eerste maal, fatsoenlijk ontving, kwamen ze nooit meer terug.

De dames waren apart gezet en speelden boven mah-jong, zoals duidelijk te horen was. Een boy stond bij een grammofoon op post en zorgde dat er voortdurend lawaai was. Soms draaide hij zes keer dezelfde plaat af zonder dat iemand het merkte. Talman zat in de galerij met twee reeds aangekomen gasten rustig te roken. Niets dan een aangeschoven tafel met aangeschoven

stoelen. De schommel hing onbewogen.

Talman noodde de twee van overzee om droge kimono's aan te schieten. Dat was gauw gebeurd en terwijl allen op een rij zaten, verhaalde Young van hun zeiltocht en vergat zijn misgelopen erotisch feest. Ibsen vertelde het vervolg van Villa *Trondjhem* tot *Toplight* en liet dadelijk daarop de nieuwste gemene aardigheid volgen; Talman kende een nog nieuwere.

Na het gelach werd het pijnlijk stil en Talman zette zijn lievelingslied op zijn doodsvijand in:

'Did you ever hear of Edward Pink,

Wherever he could he took a drink,

But let not anybody think

He ever paid himself the drink.'

'Die klaploper! En dat wil nog dokter heten. Hij is geen dokter, nog minder dan een scheepsarts, een veearts, bedoel ik, want koelies keuren is nog minder dan koeien van mond-en-klauwzeer afhelfen. Even in de lies tasten: klieren? nee. De wang aaien, wat langer bij een meid: koorts? nee. De oogleden optillen: trachoom? nee. All right, weer een halve dollar in Pink zijn zak.'

'Hoeveel haalt hij?'

'In de drukken tijd, als er oorlog of hongersnood in het binnenland is en veel emigreren, wel zesduizend per maand,

de klaploper, en dan nooit zelf een drink betalen.’

Talman, die in een vrolijke bui het hele eiland vrijhield, vond dit het allerverachtelijkste in een medemens.

‘Kan Bruce die job niet krijgen?’

‘Nooit. De goede baantjes zijn voor schurken als Samuel Pink, en Bruce zal zijn leven lang met de vierhonderd dollar van de missie blijven tobben.’

‘Waar blijft hij eigenlijk?’

‘Opereren. Of in de avondkerk van de missie.’

‘Of wachten tot missie Bruce slaapt.’

‘Zit hij zo onder de pantoffel? Poor fellow.’

‘Toch komt hij, schreeuwde Talman. Hij heeft het beloofd en mensen die niet drinken, doen wat ze beloven. Wedden? Tien tegen één! En twintig!’

‘Ik houd ze!’ De dollars vlogen op tafel. Alleen Young roerde zich niet. Wat? niet meewedden? Talman en Ibsen bogen zich over hem, zagen zijn toestand, zeulden hem naar de schommel en daar ging hij! Terstond kwam hij bij kennis, wilde eraf springen; dat ging niet, het schuitje van de schommel was te diep.

Hij kreet om hulp en Talman stopte de schommel. Het was hoog tijd, Young vloog de deur uit, de handen op zijn maag; tegen een aankomend bezoeker aan, dien hij omarmde: Bruce. Talman sprong toe, smet Young opzij, die in het gras terecht kwam. Men kon horen dat Bruce voor groot onheil was behoed.

Ook zo zag hij er al gehavend genoeg uit; hij was kletsnat.

‘Was er geen afdak over je chair?’

‘Ik ben komen lopen. De koelies moeten vanavond naar de kerk, want Rissler preekt. Dan moet het vol zijn.’

‘En moet jij je daarom nat laten regenen en in de modder zakken? Voor Rissler zijn plezier, voor zo’n schijnchristen?’

Bruce werd verlegen en greep een glas, verslikte zich, hoestte, zodat Talman medelijden kreeg.

‘Enfin, je bent er. Trek die zwarte soepjas uit. Neem een bad, droog je af, schiet een kimono aan, vijf minuten werk.’

Ook Young werd naar het bad gestuurd. Bruce kwam al spoedig terug in een grijze kimono, bevreesd voor zijn figuur. Maar niemand lette op hem. De dollars waren opgestreken, nieuwe weddenschappen aangegaan of Bruce dronken zou worden of niet. Talman en Dupérier waren in een hevig debat geraakt. Talman oreerde:

‘De drank is het enigste wat ons in dit ellendige land er bovenop houdt. Vraag eens aan de lui van de schepen wat ze zonder drank zouden moeten beginnen. Zonder drank geen zaken, geen gezellig huis. Is er een kerk zo groot als het Astor House in Sjanghai? En heeft Josiah hier in dit ellendige Sjin Nan Foe niet meer gasten op de vroege morgen dan Rissler vanavond in zijn kerk? En jullie,

Dupérier, kruipen in ‘t hol, lichtschiuw dat je bent, niemand zegt een woord of tapt een mop.’

‘Maar wij slaan ook de boel niet kort en klein, wij krijgen geen leverziekte, ons werk doen wij even goed of beter.’

Zo wisselden zij elkaar af. De meesten begrepen het niet, Frans was hun taal niet; ook Bruce kon het zo gauw niet volgen.

‘Waar hebben jullie het zo druk over?’

‘Come on, dok, zorg dat ik mijn tweede weddenschap ook win. Doe je best.’ En Talman schonk hem eigenhandig in.

‘Dat is gemeen! riep Dupérier. Je moet hem de vrijheid laten.’

‘Maar waar hebben jullie het toch zo druk over?’ hield Bruce vol, terwijl hij verstrooid een veel te grote slok nam.

‘Over de voordelen van het bacchantische en de nadelen van het boeddhistisch geloof.’

‘En is dat de moeite waard zich zo over op te winden, terwijl jullie van het ware geloof niets af weten, niet willen weten? Dupérier heeft zijn huis vol afgodsbeelden, jij vol flessen, en ik wed dat er geen bijbel, geen preek, zelfs geen wandtekst in huis is.’

‘Leve Christus! brulde Talman opeens, die kon water in wijn veranderen. Jammer dat hij het niet vaker deed. En later water in zijn wijn deed inplaats van andersom. Als ik hem was geweest, had ik de hele oceaan

behandeld. Wat een gemak voor de zeevaart!’

Zo sloeg hij door tot Bruce het niet meer aanhoren kon, opstond en gaan wilde, maar och arme, in de plooiën van zijn kimono verward, struikelde en viel. Onder daverend gelach ging hij weer zitten; zijn toorn was verdwenen onder het gevoel weer bespottelijk te zijn. Hij kon zo t ch niet weg. Zijn kleren waren nog drijfnat en kon hij niet aankrijgen. In de kimono ongezien zijn huis binnensluipen, zou ook niet gaan, want na de dienst zat de halve gemeente natuurlijk bij hem in de veranda limonade of chocola te drinken met nabetrachting.

Talman had de boy een nieuwe plaat op laten zetten met een oorverdovende, schallende foxtrot. Gesprekken waren zo onmogelijk; wat hadden ze elkaar ook te zeggen? Zwijgend drinken, dat was de zuiverste toestand als de voorraad grappen en het shipping news waren uitgeput.

Bruce mijmerde stil voor zich heen en zijn gedachten kregen richting door de plaat die de lof van ‘Old Shanghai’ zong. Daar was hij geweest, twee jaar geleden, toen Mrs. Bruce haar vierde meisje had gekregen, dat evenals de twee vorige tot de hel gepredestineerd was. Een paar maanden daarna, een scène niet christelijk, gewoon tussen twee te lang gehuwde mensen. Het was Bruce te machtig geworden. Een Bi I stomer

lag op vertrek; hij had wat ingepakt en passage genomen. Aan boord bemoeide zich niemand met de slechtgeklede zonderling; hij voelde zich zo eenzaam dat hij weer heimwee kreeg. Gelukkig viel hem, een middag verlaten op het wandeldek zittend, in, dat zij vóór de *Ya Lou* zouden aankomen, waarop hij de vorige dag nog tiffin had genomen in gezelschap van bevriende officieren. Hij wist dat zij in Sjanghai altijd regelrecht naar het Astor Hotel gingen. Daar zou hij intrek nemen en hen ontmoeten en zien wat voor gezicht zij zouden zetten. Zodoende zou hij niet alleen in Sjanghai rondzwalken. Dat hij zo een stuk van de ontvluchte omgeving moedwillig weer opzocht, viel hem niet in. Zijn vrijheidsverlangen was niet absoluut genoeg.

Het liep dan ook verkeerd af. Tot zijn schrik had hij, schuchter de wijde hall van het hotel binnengaand, van de hautaine chef vernomen, dat de minste kamer tien dollar kostte, zonder maaltijden, zodat hij in een week door zijn geld heengeslapen zou zijn. Hij was afgezakt naar een Chinees hotel; eigenlijk voelde hij zich daar ook beter thuis, hoewel bedden en badkamers te vies waren om te gebruiken. Toch zat hij de volgende dag in de danszaal van het Astor House achter een groot blad thee en gebak, waar hij bijna niet aan durfde raken, tussen de keurig in sjantoeng en palm-beach geklede employés van

de grote handelshuizen, sommigen al in evening dress, en hij voelde zich onbehagelijk in zijn tot de hals gesloten zwarte jas. Maar als de zeelui kwamen, die hier evenmin als hij thuishoorden, dan zou het wel dragelijker zijn. Hij zag de paren dansen en schokken tegen de maat van de hysterische muziek in. Hij dacht er niet aan dat deze muziek, evenals Ford-auto's, als hijzelf, als nasale niggersongs en dwepende psalmen, en nog veel meer, gospel en missie inclus, dat dit allemaal uitvoerproducten waren van de grote republiek die zich zelfs in een land als China gelden laat, arrogant en naïef.

Tegen achten eerst, toen Bruce het al opgegeven had en zitten bleef alleen omdat hij niet wegdorst, kwamen ze. Maar was dat de kapitein met het vuile singapoerjasje, de stuurman die altijd in zijn flanel zat, de dokter met zijn bezwijmde boordjes? Zij zagen er nog fatteriger uit dan het walpubliek. Hoe kwam dat? De *Ya Lou* had, Foochow aandoende, bij uitzondering Europese salonpassagiers opgenomen: een Amerikaanse koopman die met zijn drie dochters reisde, Alice, Kate en Anita. De officieren, die lang op bruin of geel regiem hadden gestaan maakten de drie flappers op een razende manier het hof, die Europese meisjes met afkeer zou hebben vervuld. Maar Kate, Alice en Anita vermaakten zich even goed; onder de steps wisten ze handig de al te stoute

grepen af te weren; Alice moest eens de chieft op zijn paars gezicht slaan, toen hij haar op een avond in een hoek wou dringen met een gorilla-achtig gebaar. Zij grendelden 's nachts haar cabines, maar toch bleven ze swell friends en in Sjanghai moest de pret worden voortgezet. De officieren hoopten en hongerden nog steeds.

Bruce had liefst ongezien willen weggaan, maar tezeldertijd was hij opgestaan en werd omringd en voorgesteld aan de dames en ook meteen door haar gewogen en te licht bevonden: deze veertigjarige landgenoot had niet meer ondervinding dan een kind en wist niets af van ragtimes die overgingen in cocktailparty's, die op hun beurt weer uitliepen op good times. En dus lieten zij hem genadeloos links liggen -----

'Hallo, dok, wat ben je stil! Moet je op de schommel?'

Bruce schrok op. De grammofoon was stil blijven staan en als om het dreigend gevaar te bezweren, greep hij zijn glas, nog bijna vol, en dronk het in één teug leeg. Bijval. Zij die op zijn dronkenschap gewed hadden, vatten moed en trachtten door hun voorbeeld en aansporing de zaak tot een goed einde te brengen. Alleen Dupérier hield zich afzijdig, dronk weinig. Hij werd gehoond en Bruce hem tot voorbeeld gesteld. Bruce begon zich fier te voelen; hij merkte niets. Het gepraat werd luidruchtiger en steeds onzinniger. Bruce

mijmerde verder.

De kamer draaide om hem heen, de wanden weken en sloten zich weer en omringden de smerige kamer van het Chinese hotel waar hij toen was teruggekomen, goed wetend, dat de wereld waar de mensen zich vermaakten en er op los leefden, zonder aan God of Dood te denken, voor hem gesloten was. Hij hoorde er niet bij en had er toch naar verlangd. Want daar vlak achter was het andere leven, dat van de miljoenen Chinezen, het dagelijks gebreklijden, het jaarlijks hongerlijden, het talloze kinderen krijgen en geen uitkomst, ook niet voor de volgende generaties. Hoe konden er wijzen leven, die daar over uit konden zien, een glimlach van verstandhouding wisselend met de bergen, waarover de wolken drijven, de hemel opengaat, de verre bergen, die bij nadering hun verheven lijnen verliezen en vol kloven, vol puin en vuil liggen en daarom verre bergen moeten blijven, niets dan een verheven goed om naar te staren vanuit de ellende van het grenzeloze laagland. Daarin was het leven van de zendelingen en hun bekeerlingen maar een uiterst smalle strook waarop het eentonige leven zich afspeelde met de godsdienst geschikt gemaakt voor huiselijk gebruik, als vóór- en nagerecht bij de maaltijden opgediend, in psalmen door de lome avonduren geregen en zelfs de nacht inluidend. Waarom mocht zelfs de nacht niet in vredesnaam stil en leeg

en zwart zijn?

En waar kwam hij terecht als het hem te eng werd en hij vluchtte? Nu zat hij weer hier, welkom als een rariteit: de missiedokter die ook eindelijk aan de drank ging. Ja, wie weet? Geen uitweg. Naar Sjanghai zou niet meer gaan. Over een jaar zou hij eindelijk naar de States met verlof mogen gaan; lezingen houden voor Bijbelgenootschappen, verkapte bedelpartijen, verwanten opzoeken van zijn vrouw, die hem onverschillig waren. Neen, vóór die tijd. - Maar waarheen, waarheen?

Het was doodstil geworden. Ibsen snurkte zacht. Talman zat te staarogen; zijn sik was omgekruld, zijn sluike, zwart haar hing over zijn wang. Young grinnikte nu en dan en wreef de leuning van zijn stoel, hij dacht nog steeds aan de meisjes, beneden in de *Villa Trondjhem*. De anderen dronken zwijgend en suf. Dupérier sloeg Bruce gade, vermoedend wat in hem omging, wetend dat hij niet te helpen was, door godsdienst en gezin onvoldaan gelaten maar toch geboeid, zo zwaar, dat iedere genieting voor hem in wroeging zou verkeren. Nooit een blijmoedig christen, nooit een oprecht zondaar.

‘Kom, dokter, willen wij samen opstappen? Die daar hebben voor de hele nacht hun bekomst en wij kunnen hier niet tot morgen vroeg blijven.’

‘Ik kan zo niet weg,’ wees Bruce op zijn kimono.

‘Op het pad komen we niemand tegen. Bij mij kun je wat anders aantrekken.’

Bruce was hem dankbaar. Zij gingen en hoefden van niemand afscheid te nemen.

***

Dupérier had een poging willen doen Bruce de weg naar de uitkomst uit alle benardheden te wijzen, naar het heul, het enige op aarde dat het recht heeft te noden: ‘Komt tot mij, gij allen die belast en beladen zijt en ik zal u verlichten.’ Maar Bruce sliep half tegen zijn schouder; hij legde hem op een rustbank: hij was al weg.

In de gesloten kamer brandde alleen het lampje. Kwan had hem horen komen, zij knielde er naast. Hij zag eerst in de kleinen gloor alleen haar geel handje met het koralen ringetje aan de pink, de lange naald tussen duim en vinger, een spits kogeltje rollend op de gladde buitenzijde van de pijp. Een snelle beweging naar het midden: klaar; Dupérier vlijde zich neer en nam de pijp in één teug. Terstond lag de nacht ver achter hem. Weer reikte Kwan hem de pijp, die hij nam zoals een kind de borst, weer dronk hij haar leeg en dreef weg in zaligheid.

Kwan knielde bij hem neer, haar slank lichaam ineem gevouwen, nam zijn hoofd op haar schoot en wachtte, turend

in de nacht, of haar meester om meer zou vragen.

Toen Dupérier wakker werd, drong een lichtstreep door het luik. Kwan sliep, moe van het waken, verstijfd van het zitten. Hij streekte haar gezicht en het kuifje op haar voorhoofd, legde haar voorzichtig op haar mat, zodat zij niet ontwaakte. Bruce was verdwenen. Zijn kimono lag verfrommeld in bed, de kleerkast stond open. Het was Zondagmorgen. Dupérier ging de tuin door naar het water, daar lag de huisboot vol bloemen. Hij maakte haar los en liet zich met haar drijven, vervolgde de reis van de nacht, nu op zachtgolvende wateren, langs grijsgroene oevers die in de verte de aarde aangaven. 's Middags werd het mistig, de regen trok een dicht gordijn voor het eiland, waar dun en ijl de kerkklokjes luiden als van een dorp in de bergen van Europa.

Maar geen kudden schapen langs steile paden. In lange rijen trokken de leerlingen van de Amerikaanse missieschool naar de kerk; langs de weg zaten de bekeerde koelies te suffen of te dobbelen, de anderen werkten, net als op andere dagen. Achter de stoet ging Mrs. Bruce met haar vier kinderen. Het gezang was al begonnen toen zij de kerk binnenkwamen. Zij schoven vlug hun bank in, sloegen de bladzij op, wezen elkaar. De kinderen zongen met schrielle stemmetjes. Elly had de

vorige dag een prijs gehad voor het kennen van vier teksten uit Daniel; John daarentegen had geen prijs, hij moest het Hooglied opzeggen en had alles verward, noemde granaatappels dijen en palmen borsten. Mrs. Bruce zat stijf en rechtop in de bank en ontweek de blik van de Reverend, die onder het preken soms vragend de richting van hun bank insloeg, waar een plaats leeg was, evenals dezen nacht een plaats in het brede bed. Bruce had niet meegewild.

Tussen geel kaarsenlicht, telkens over de mahoniehouten preekstoelrand buigend, sprak Reverend Rissler, gisteren uit Sjoe Ki Wan gekomen, waar de Chinezen enige christenen hadden vermoord.

‘God kastijdt Zijn kinderen. Er zal geweest zijn en knarsen der tanden, reeds op aarde. Men beschuldigt de zendingen van baatzucht; dat zij rijst opkopen in de oogsttijd en later tegen woekerprijzen van de hand doen. Maar als de kerk hen kaal laat en de Chinezen hen plunderen, moeten zij dan niet voor zichzelf zorgen en een weinig handeldrijven voor het behoeftige vlees? Moesten zij, de enigen die in dit verdoemde land Gods bestier kennen, niet behouden blijven? God ook is als een paarlenhandelaar; Hij laat velen omkomen om enkelen in het licht van Zijn genade te brengen en deze geeft.’

Zo sprak de Reverend Rissler, gelijkenissen, feiten en teksten

verbindend en mengend tot een preek.

De kinderen begrepen het niet en voelden zich niet op hun gemak. Mrs. Bruce was er bij uitzondering niet goed bij. Vanavond zou hij wel thuisblijven, dacht zij. Ze zou nergens over praten, als er nu maar geen zeelui op bezoek kwamen. Rustig bij het houtvuur zitten lezen, harmonium spelen.

De kerk ging uit. Zij wilde met de kinderen haastig huiswaarts gaan; maar Rissler wachtte haar op. Hoe hij zo gauw zijn toga had uitgekregen en om de kerk was gelopen, bleef haar een raadsel. Hij had maar een kleine voorsprong gehad door de laatste collecte.

Waarom de dokter niet meegekomen was, vroeg hij. Mrs. Bruce bezwaarde haar ziel met een leugen en sprak over een dringende operatie. Plotseling kwam een ander erbij.

‘Ik kan vanavond niet komen. Mrs. Bruce. De consul heeft het hele schip uitgenodigd en ik moet ook mee.’

Het was een tweede stuurman die wel eens bij Bruce als oud-patiënt op bezoek kwam, maar er niet veel zin in had en nu de gelegenheid had aangegrepen om er bij Mrs. Bruce vanaf te komen. Hij had een zwaar uur bij Josiah doorgebracht, was nog overgestoken, maar onderweg was de slaap hem te machtig geworden; hij was de kerk als noodhaven binnengelopen, de achterste bank ingetuimeld, had uit voorzorg nog drie geldstukken naast zich neergelegd,

en was ingeslapen.

‘Did you enjoy the sermon?’ vroeg de opdringerige Rissler.

‘I did not hear a damn of it, I was so sound asleep that I would not have woken up had they played *God save the King* at my ear, and do you expect I would for your bloody lamentations? I gave half a crown for those baptised Chinese children of yours, is that not quite enough?’

Rissler stond verbijsterd bij deze brute oprechtheid en voor hij uit kon varen met hel en verdoemenis was het belialskind reeds verdwenen, een geur van whiskey achterlatend. Zo kreeg Mrs. Bruce de volle laag. Rissler goot de fiolen van zijn toorn en gekwetste eigenliefde rijkelijk over haar uit. En zo ook had de arme Mrs. Bruce al de lasten van haar gade’s kennissen, zonder de lusten ervan te begrijpen. Zij nam zich voor er een eind aan te maken, hem te vragen niet meer op de schepen te komen en vooral geen mensen meer mee te brengen. Hij moest maar een andere afleiding zoeken.

Onderwijl lag Bruce in het hospitaal in zijn holle kamer op zijn harde bank, de ogen dicht. Op de ruwe rode tegels van de vloer lag nergens een mat. Geen schilderij aan de groengeverfde houten wanden, geen portretten dan missiegroepen; de zelfvoldane, bleke gezichten der zendelingen boven de platte, wezenloze der in gelederen zittende bekeerlingen. In

de hoeken verouderde geneeskundige standaardwerken; de missie heeft geen geld voor nieuwe, heeft geen geld om de directeurskamer Europees te meubelen, geen geld om Bruce na zes jaar zwaar werk een ruim verlof te geven; alleen geld om moeizaam de verharde zielen der Chinezen, van alle volken der aarde het minst het evangelie behoevend en verlangend te winnen, om te kopen desnoods. Hoevelen laten zich door verschillende gezindten dopen, om de kleren, de beloning? Waar hadden ze uit eigen middelen een kerk gebouwd, zij die voor een tempel tegen een kwade god alles offeren? Bruce kon er niets aan doen dat hij bittere gedachten had en het goede vergat. Men had hem niet zoveel lange jaren op deze post moeten laten. Hij was te bescheiden en schuw om wat voor zichzelf te vragen.

Bruce ging naar het raam. De regen viel dichter; de top van de heuvel was niet te zien, de schepen vervaagden in de verte. Daarop zaten anderen, nog meer afgesloten in hun hokken. Maar zij gingen steeds verder, wisselden hun ballingschap. Hier was het iets ruimer maar bleef steeds hetzelfde. Bruce vergat dat zij aan wal door de 'beschaafden' als wilden werden geschuwd en meest maar aan boord bleven, in de hete zon, aan de luiken, in de broeiende machine. 's Avonds tien passen op het dek en met bier of gin te kooi.

Maar iemand die lijdt onder zijn lot

vindt het altijd het ellendigste op aarde. Weer zocht hij een uitweg. Waarheen? Amerika niet. Hier blijven, of ergens anders in China niet. In Europa zou hij zich geheel en al outcast voelen. Wie kon hij hier om raad vragen buiten de missie? Hij dacht soms aan Dup erier maar vreesde te veel diens ironie. Het was of telkens een ander achter hem kwam staan zodat hij in diens schaduw stond en die ander zei: 'Je moet weg' en legde zijn handen om zijn keel en hij moest zelf bedenken ho  en kon niet, en kreeg het   benauwder.

Hij moest toch weer uit die schaduw, die greep zien te komen. De boy kwam binnen met een thermosfles warme melk, een briefje: een gast die afzegt. Dat is ook beter. Nog even een ronde en dan naar huis. Even bij Ah Pak Wing die zijn nek gebroken heeft en sterven moet. Bij Sjin Wei die verkracht is op haar negende jaar, een kind heeft gebaard en levenslang verminkt zal zijn door de verscheuringen. En Dawes, de tweede machinist, is hersteld maar ligt alleen in die stenen kamer, niemand zou hem bezoeken.

Zo werd het bijna donker en tijd om naar huis te gaan. De kinderen zaten al aan tafel. Mrs. Bruce verweet hem niets en zei alleen: 'Die stuurman komt ook niet.'

'Hoe weet je dat?'

'Hij sprak mij aan bij het uitgaan van de kerk. Hij was onbeleefd tegen Rissler. Die vroeg ook naar je.'

Bruce keek op zijn bord. ‘De kapitein komt ook niet.’

‘Gelukkig; dan hebben wij het rustig, vanavond. Waarom haal je die mensen aan? Ze vinden ons toch vervelend. Wij drinken niet, schenken niets en kennen geen geschiedenissen.’

‘Er zijn er toch wel die het prettig vinden een avond bij het vuur te zitten, thee te drinken, kinderen om zich heen te hebben.’

‘Ik geloof het niet.’
Zij eten zwijgend. De kinderen zingen en gaan vroeg naar bed. Mr. en Mrs. Bruce zitten elk met een boek bij het vuur. Nog zegt zij niets over zijn nachtelijke afwezigheid. Zij weet wat hem scheelt, weet dat zij hem niet helpen kan, dat hij weg wil maar dat zij zich niet ongerust hoeft te maken. Hij zal niet weglopen, ontrouw worden, aan de drank raken of iets anders. Het zal wel eens opflikkeren maar nooit hun huis aantasten en verbranden. Alles zal blijven als het is.

Zij gaan naar bed; Mrs. Bruce slaapt spoedig. Haar man laat, hij ontwaakt vóór het dagen. Aan het raam ziet hij de nacht wijken, de morgen aansluipen, grijs en vaal. Ook de dag zal grijs en vaal zijn. Hij ziet terzijde: wat is zij dik geworden, wat is haar kin geplooid. Hoe anders toen hij haar voor het eerst van ver zag zitten, zingend, in het kerkkoor. Hij wacht het ontbijt af, sluipt het huis uit, naar het hospitaal.

In de baai blijft de mist hangen, de zon blijft bleek en zwak. Het is kil op het water. Maar het is Maandagmorgen, om acht uur schieten de bootjes van Talman en Ibsen weer rakelings langs elkaar, onder vloeken en scheldwoorden die hen opwekken en vrolijk stemmen. De een gaat naar een schip, dat daar tussen de rotsen nadert. De ander gaat naar zijn kantoor waar de post hem wacht en de klerken slaperig aan hun tafels hangen. Straks vinden zij elkaar bij Josiah in een nieuwe hofhouding van zeelui.

Dupérier zit alleen in zijn tuin, in morgengewaad, drinkt thee alleen, en denkt er toch over naar Frankrijk terug te gaan, in de buurt van Toulon te gaan wonen en daar een klein China te stichten voor zichzelf....

A black and white photograph of a woman in a long, dark coat standing on a dirt path. She is looking towards the camera with a serious expression. Her hands are in her coat pockets. She is wearing white socks and dark shoes. A dog is lying down on the path in front of her. In the background, another person is standing on the path, looking towards the camera. The path is unpaved and appears to be in a rural or natural setting.

DRIE GEDICHTEN

IN NEDERLAND

In Nederland wil ik niet leven,
Men moet er steeds zijn lusten reven,
Ter wille van de goede burenen,
Die gretig door elk gaatje gluren.
'k Ga liever leven in de steppen,
Waar men geen last heeft van zijn naasten:
Om 't krijschen van mijn lust zal zich geen reiger reppen,
Geen vos zijn tred verhaasten.
In Nederland wil ik niet sterven,
En in de natte grond bederven
Waarop men nimmer heeft geleefd.
Dan blijf ik liever hunkrend zwerven
En kom terecht bij de nomaden.
Mijn landgenooten smaden mij: „Hij is mislukt.”
Ja, dat ik hen niet meer kon schaden,
Heeft mij in vrijheid nog te vaak bedrukt.
In Nederland wil ik niet leven,
Men moet er altijd naar iets streven,
Om 't welzijn van zijn medemenschen denken.
In het geniep slechts mag men krenken,
Maar niet een facie ranslen dat het knalt,
Alleen omdat die trek mij niet bevalt.
Iemand mishandlen zonder reden
Getuigt van tuchteloze zeden.
Ik wil niet in die smalle huizen wonen.
Die Leelijkheid in steden en in dorpen
Bij duizendtallen heeft geworpen...
Daar loopen allen met een stijve boord
- Uit stijlgevoel niet, om te toonen
Dat men wel weet hoe het behoort -
Des Zondags om elkaar te groeten
De straten door in zwarte stoeten.
In Nederland wil ik niet blijven,
Ik zou dichtgroeien en verstijven.
Het gaat mij daar te kalm, te deftig,

Men spreekt er langzaam, wordt nooit heftig,
En danst nooit op het slappe koord.
Wel worden weerlozen gekweld,
Nooit wordt zoo'n plumpe boerenkop gesneld,
En nooit, neen nooit gebeurt een mooie passieoord.

WONINGLOOZE

Alleen in mijn gedichten kan ik wonen,
Nooit vond ik ergens anders onderdak;
Voor de' eigen haard gevoelde ik nooit een zwak,
Een tent werd door den stormwind meegenomen.
Alleen in mijn gedichten kan ik wonen.
Zoolang ik weet dat ik in wildernis,
In steppen, stad en woud dat onderkomen
Kan vinden, deert mij geen bekommernis.
Het zal lang duren, maar de tijd zal komen
Dat voor den nacht mij de oude kracht ontbreekt
En tevergeefs om zachte woorden smeekt,
Waarmee 'k weleer kon bouwen, en de aarde
Mij bergen moet en ik mij neerbuig naar de
Plek waar mijn graf in 't donker openbreekt.

HET EINDE

Vroeger toen 'k woonde diep in t land,
Vrat mij onstilbaar wee;
Zooals een gier de lever, want
Ik wist: geen streek geeft mij bestand,
En k zocht het ver op zee.
Maar nu ik ver gevaren heb
En lag op den oceaan alleen,
Waar zelfs Da Cunha en Sint-Heleen
Niet boren door de kimmen heen,
Voel ik het trekken als een eb
Naar 't verre, vaste, bruine land...
Nu weet ik: nergens vind ik vree,
Op aarde niet en niet op zee,
Pas aan die laatste smalle ree
Van hout in zand.

DE ONTDEKKING VAN SLAUERHOFF

Foto Ed van der Elsken, Hong Kong, 1960.

Theo Knippenberg

DE ONTDEKKING VAN SLAUERHOFF

uit: *De Gids*, april 2008.

Zes bulkboeken zijn er van Slauerhoff verschenen, en nog is het eind niet in zicht. De eerste titels heb ik veertig jaar geleden zelf in elkaar geplakt, meestal 's nachts, met stroken zetsel, een breekmesje, bijenwas, koffie, shag en veel muziek. De laatste heb ik ook weer in m'n eentje geknutseld, nu digitaal, met hetzelfde softwarepakket waarmee anderen glossy's maken, en nu met goede wijn, een hevig verlangen naar een sigaar, en veel muziek.

In de tussenliggende jaren hebben pakweg driekwart miljoen toenmalige scholieren, onder wie het gros van de huidige schrijvers, uitgevers, recensenten, literaire redacteuren, boekhandelaren en leraren Nederlands, op enig moment in de klas een bulkboek van Slauerhoff uitgedeeld gekregen, en hopelijk gelezen. Dat zegt iets over de kracht van Slauerhoffs schrijverschap. En meer over mij als uitgever. Want van weinig andere auteurs zijn zo veel bulkboeken verschenen. Laat staan van een auteur die toen al zo lang dood was, voor wie nooit geadverteerd werd, die nooit meer geïnterviewd werd, en die voor de populaire media, eerlijk gezegd, nooit bestaan heeft.

Wat maakte Slauerhoff dan toch zo bijzonder voor scholieren?

'Zijn proza,' stelt de redactie van dit nummer van *De Gids*, 'vormt voor velen – lezers en schrijvers – een herinnering aan een opwindende begintijd waarin werd ontdekt dat Nederlandse literatuur ook een bedwelmend, groots, wereldomspannend en mystiek avontuur kan zijn.'

Terugkijkend kon ik inderdaad, amper ouder dan de gemiddelde scholier toen ik begon, veel van jullie, huidige lezers van *De Gids*, probleemloos het werk van Slauerhoff door de strot douwen, want Slauerhoff smaakte niet naar Hollandse spruitjes maar naar tropisch fruit. En na de verstikkende avonden van Reve en de donkere nachten van Hermans was Slauerhoff een bevrijdende zonsopgang voor jonge lezers.

SUCH IS LIFE IN CHINA

Toen ik veertig jaar geleden (Mao leefde nog) voor het eerst de Verboden Stad mocht betreden dacht ik mij in de voetsporen van de Chinese hofdichter Po Tsju I uit Slauerhoffs *Het lente-eiland*. Een maand later beklom ik de Lange Muur in navolging van de Ierse marconist Cameron, uit *Het leven op aarde*. En toen ik in Hongkong aan de kade toezag hoe duizenden Chinese jonken elkaar meesterlijk ontweken

in de harde wind, als een zwerm sonargestuurde vleermuizen met hun rimpelige bruine zeilen, waande ik mij in *Such is life in China*. Ik wist nog niet dat ik tegelijk in een foto stond van Ed van der Elsken.

Pas decennia later – en tot aan zijn dood – mocht ik van Ed collages maken van zijn foto's voor mijn krant. Een van de thema's die ik koos was Hongkong. Onlangs zag ik die collage terug: vijf krantenpagina's Slauerhoff! Foto's van jonken en hoeren, en vissers van onduidbaar geslacht en niet te schatten leeftijd met gegroefde gezichten onder brede strooien hoeden. En Slauerhoffs beeldgeworden beschrijving van de sampan, *de smalle ranke boot, waarin een levende mummie verwoed staat te roeien*. Alsof zijn dood ervan afhangt.

Tegelijk zag ik ook enkele van mijn andere Van der Elsken-collages terug. *L'amour*, erotische foto's uit Parijs, de meest sexy stad in mijn jeugd. Vol vrouwen waar wij, jongens als we waren, slechts van konden dromen. En *L'amour sans amour*, hoeren in Japan, nog intrigerender omdat ze zo volledig buiten ons bereik lagen.

En de parallel werd duidelijk. Het had uiteindelijk allemaal wel met seks te maken, maar dan vooral met onbereikbare seks en dus met puur verlangen.

Ed zei op mijn laatste verjaardag voor zijn naderende dood (ik werd

drieënveertig en we dronken thee in mijn keuken, voor de allerlaatste keer, dat wisten we allebei dondersgoed) dat het theeblik ons verbond, hemzelf, Slauerhoff en mij. Drie opeenvolgende generaties jongens die na school thuis bij de thee droomden van de Chinese theepluksters in hun kleurige kimono's op het theeblik. Er was nog geen televisie toen, en nauwelijks drukwerk in kleur, en in die zwart-wit-wereld keken wij naar het theeblik. Naar vrouwen uit een andere wereld, een onbekende wereld, die betoverde en lonkte, onweerstaanbaar. Ik noem dat verlangen nog steeds het *theeblik-gevoel*.

VERWONDERD SAAM TE ZIJN

Slauerhoff heb ik relatief laat ontdekt. Pas rond m'n zeventiende. Waarschijnlijk omdat hij, in dat lange pré-Nooteboom-tijdperk waarin ik opgroeide, niet in het Duits vertaald was. Net zomin trouwens als Ter Braak, Jan Campert, Marsman en nog zo wat landgenoten.

En mijn liefde voor literatuur ontloek nu eenmaal in Duitsland, in een jeugdgevangenis in Beieren, tijdens een windstilte in een verder nogal stormachtige jeugd, waarin ik 's nachts in bed een Duits scenario verfilmde dat ik daar gevonden had; Im Räderwerk, van ene J.P.

Sartre. Want zoals anderen luchtgitaar

spelen, ben ik een nachtfilmer, nog steeds.

In die jeugdgevangenis heb ik de wereldliteratuur ontdekt, in Duitse vertaling, en 's nachts verfilmd, uiteraard *nachtsynchronisiert*.

Pas toen ik was vrijgelaten en weer opgesloten, nu op een Nederlandse kostschool, ontdekte ik Jan Slauerhoff, in dezelfde week dat ik Jan Cremer en Jan Wolkers voor het eerst las. Jan Cremer was meteen onverfilmbaar. Te veel uitroeptekens en hoofdletters, en door omstandigheden ook nooit uitgelezen. *Turks Fruit* heb ik als nachtfilm ook nooit tot een goed einde gebracht. Maar bij Slauerhoff stormde het beelden, vanaf de eerste regel.

In diezelfde tijd introduceerden mijn vriendinnetje Magaly en haar vader mij in 'de betere films'. Van Federico Fellini tot Orson Welles. Soms reed haar vader ons in zijn DS helemaal naar Groningen of Maastricht als daar een bijzondere film werd vertoond.

Magaly heb ik, op de achterbank van de Citroën, zelfs in het donker van de bioscoop, zelfs als haar vader er niet bij was, nooit gekust. De enige keer dat ik dat probeerde, sloeg ze mij hard met Slauerhoff om de oren: *Hun zielen leden onder de onmogelijkheid elkaar te bereiken, waar de lichamen steeds en steeds de voorrang behielden gedurende de korte tijd van het samenzijn*. Dat was andere koek dan *Ik Jan Cremer*. En dat zou

ze óns niet laten gebeuren. Wij waren zielsverwanten. Dat liet zij mijn geil lijf niet versjitteren.

Maar het was ook Magaly die mij wees op de gelijkenis tussen Jan Slauerhoff en Jan Cremer. Ze waren, zei Magaly, allebei niet in staat om vrouwen te *zién*. Bij Jan Cremer zaten de grote borsten en billen in de weg. En bij Jan Slauerhoff de liefde. De onvoorwaardelijke, eerder hondse dan hoofse, trouw van veel hoofdpersonen in Slauerhoffs verhalen was niet zozeer aan een vrouw maar aan de liefde voor die vrouw. De man is *zwak en weerloos tegen zijn liefde*, niet tegen zijn geliefde.

Het is die onvoorwaardelijke liefde waar het Slauerhoff-personage alles voor overheeft, zelfs zijn leven, aan *het eind van het lied*.

Maar de vrouw om wie het gaat blijft een schim, voor de lezer, maar ook voor hemzelf.

HET EIND VAN HET LIED

Ondanks het theeblik-gevoel kwam ik in Utrecht terecht waar mijn moeder nog een leegstaand appartement bezat. In plaats van een toelage kreeg ik dat appartement, op het toen nog treurig keurige Kanaleneiland.

Drie kamers op de eerste etage, en daaronder een eigen garagebox, waarin ik mijn eerste uitgeverij zou beginnen.

De grootste kamer verhuurde ik aan een priester, een jezuïet, een ontwikkelde geest, die daar ongestoord met zijn vriendin kon spelen, waardoor ik brood op de plank had.

En het liefdesleven van de jezuïet speelde een grote rol in mijn muzikale ontwikkeling, zo dun waren de binnenmuren. Als ik Bachs boers-erotische *Kaffee Cantate* hoorde wist ik dat de vriendin op komst was. Het voorspel ontvouwde zich bij de Vijfde van Mahler, van wie ik toen nog dacht dat hij die weergaloze filmmuziek speciaal had geschreven voor Visconti's *Morte a Venezia*, dé film van dat jaar, die mij ertoe aanzette te onderzoeken of ik niet óók homoseksueel kon zijn. Het was de verfilming van *Der Tod in Venedig* van Thomas Mann, van wie ik ooit *Der Zauberberg* was begonnen te lezen omdat hij zo beïnvloed was door Friedrich Nietzsche, mijn idool 'der Adler', maar waarmee ik was gestopt omdat ik sinds mijn elfde ongeneeslijk allergisch ben voor sanatoria. Als kind lag ik in een sanatorium, met tuberculose, waar andere kinderen om mij heen aan doodgingen. Slauerhoff had ook niets met sanatoria maar hij is wel in zo'n toko gestorven, ook aan de tering. Niet eens aan malaria of een andere tropische verrassing. En gewoon in Nederland. *In Nederland wil ik niet sterven. En in de natte grond bederven. Waarop men nimmer heeft geleefd.* Maar

niks *eerlijk zeemansgraf*, het was hem niet gegund, gewoon gecrepeerd in een Goois sanatorium en gecremeerd in Driehuis.

Driehuis? Driehuis!

Maar ik was gebleven bij Mahler. Die was geïnspireerd door de Chinese lierdichters uit de eerste eeuw na Christus. Zijn *Das Lied von der Erde*, dat de jezuïet in de kamer naast mij steevast draaide na de seks, was gebaseerd op de gedichten van Li-Tai-Po, Yang Ti en Po Tsju I. En die laatste dichter kende ik! Ik had hem gevonden op de boekenplanken van de jezuïet in gedichten van Slauerhoff, die hem vertaald had, en in *Het lente-eiland* waarin Slauerhoff vertelt over het leven van Po Tsju I. En zo had mijn Chinese theeblik eerst woorden gekregen, toen bewegende beelden, en nu zelfs muziek gevonden.

Toen en daar heeft Mahler mij geïnspireerd om die Chinese gedichten en verhalen van Slauerhoff uit de verschillende bundels eindelijk eens bij elkaar te brengen in een boek, natuurlijk een bulkboek: *Joeng Poe Tsjoen. Van Geen Nut. (Maar Erg Mooi)*.

Voor mij is het Kanaleneiland in Utrecht, waar ik de bulkboeken verzonnen heb, daarom voor eeuwig een plek waar godsdienst en cultuur, en verschillende cultuurvormen, elkaar raken, aanvullen, samensmelten tot iets prachtigs.

CHERCHER LA FEMME

Met de derde Jan, Jan Wolkers (met vier titels ook in de bulkboek-toptien), heb ik veertig jaar vooral telefonisch contact gehad. We spraken elkaar vaak maar zagen elkaar zelden, zelfs niet toen ik ook op Texel woonde. Bij zijn begrafenis had ik dan ook geen behoefte om er te zijn, wel een bijna onbedwingbare neiging om hem te bellen. Op een zondagmorgen in mei heeft Jan mij de complete *Mei* van Gorter telefonisch voorgedragen. (Uit zijn hoofd, zei hij.) En ik heb Jan aan de telefoon eens de volgende passage voorgelezen: *Een natuurvrouw, hoe weelderig haar lijf mag zijn, kan niet wedijveren met een wier blanke huid nooit door de zon werd bestraald, wier leden altijd schuilen in zijde en kant, zodat de onthulling het genot duizendvoudig verhoogt.*

Jan kon de tekst niet thuisbrengen, maar hij wist één ding stellig: ‘Die man heeft nooit geneukt!’

Het citaat komt uit het Slauerhoff-verhaal met de tegendraadse titel ‘Chercher la femme’. En los van de nogal racistische ondertoon van het woord ‘natuurvrouw’ (maar dat racisme horen we wel vaker bij Slauerhoff, ook als het gaat om de doorsnee Chinezen) zou je uit deze en andere passages van Slauerhoff inderdaad kunnen concluderen dat Slauerhoffs alter ego’s geen interesse hadden in seks, maar

alleen in het verlangen naar seks.

‘Surrogaatseks’, zouden de twee andere Jannen dat noemen.

Tegelijk speelt de sensualiteit natuurlijk een heel grote rol in Slauerhoffs werk. Pas als er een vrouw in het spel is komen zijn verhalen echt tot leven; dat vond ik als puber, dat vind ik nog steeds. De meeste verhalen in bijvoorbeeld de bundel *Het lente-eiland* zijn erg mooi geschreven, maar zonder vrouw, en daardoor voelen ze on-af – voor mij! In de bundel *Schuim en as* staan twee verhalen waarin niet zozeer een vrouw, als wel juist dat obsessieve verlangen naar die vrouw de hoofdrol opeist. Het prachtig duistere ‘Het eind van het lied’, en het noodlotsverhaal ‘Larrios’, voor mij het hoogtepunt van Slauerhoffs werk, dat nu dus eindelijk verfilmd is (met een terechte Oscar-nominatie voor beste buitenlandse nachtfilm).

LARRIOS, THE MOVIE

De film opent met de intussen klassieke Eisenstein-scène: Een stoomtrein schokt stapvoets door de Spaanse stad Burgos. Links en rechts van de trein schuiven geblindeerde huizen voorbij, de luiken gesloten tegen de zinderende hitte. In de trein, in lompen, een gedroste zeeman, die zijn schip is ontvlucht in de vergeefse hoop ergens anders op een beter schip te kunnen aanmonsteren.

De zeeman wordt wakker uit een droomloze uitputtingslaap en kijkt uit het treinraam, op hetzelfde moment dat in een van de huizen een vrouw (Anna Karina) haar luiken opent en naar buiten kijkt. Ze draagt een mantilla om haar slanke schouders, een rode roos in haar lange glanzende haar.

Ze zien elkaar, op aanraakafstand.

Oogcontact in een super-closeup. De tijd staat een korte eeuwigheid stil, maar dan schommelt de trein onverbiddelijk verder.

Vanaf dat moment is de zeeman geobsedeerd door deze vrouw, zij wordt de essentie van zijn leven, maar de trein, de armoede, de honger, het overleven, kortom het noodlot, voert hem steeds verder van haar weg.

In de volgende grote scène, nu geregisseerd door Jean Renoir, zijn we tien maanden verder. We zien de zeeman in de meedogenloze regen door Burgos dolen, in verstilde wanhoop, verzwakt door honger, wankelend door eindeloos veel identieke straten langs het spoor, ontelbare vrouwen onhoorbaar aansprekend tot hij uiteindelijk zelf aangesproken wordt door haar, de vrouw van wie hij al haast niet meer wist dat hij haar zocht. *Ik leunde tegen een brug, een gestalte kwam uit een smalle donkere zijstraat op de oever toe, de rok opgetild; onder een regenscherm scheen een bleek gelaat; een lelie in een grote zwarte kelk daarover gehangen.*

Ze lopen samen in de natte duisternis naar links het beeld uit. Antonioni neemt de regie over, de camera gaat omhoog en zoomt langzaam in op een raam waarachter een lamp wordt aangestoken die een bruin Mariabeeldje verlicht, een tafel met een naaimachine waarachter de vrouw (Anna Magnani) rustig haar naaiwerk afmaakt terwijl ze zacht en eentonig zingt, naast het bed waarin de zeeman huiverend wakker ligt. Ook nu hij haar eindelijk gevonden heeft, en vlak voordat hij haar opnieuw kwijtraakt, is er weinig dialoog. *Ik had alleen gevraagd: "Wist je in Burgos, dat ik terug zou komen?" en jij "Ja, maar niet hier".*

Van de wereldzeeën die hij bevaart als hij haar daarna opnieuw is kwijtgeraakt, zien we in de film niets. We horen de zee, het kraken van het schip, de havengeluiden, maar we zien alleen de zeeman die zwijgend in het halfduister onder een schommelende petroleumlamp met een mes haar gezicht kerft in de houten wand van zijn kooi, jarenlang, tot het niet alleen op haar lijkt, maar zij het is! En als hij noodgedwongen van schip verandert zien we hem haar portret uitzagen en als enig bezit meenemen, gewikkeld in een toegeknoopte doek.

In Sjanghai ten slotte filmt Kurosawa (een Chinezen verachtende Japanner) hun derde ontmoeting. Die begint met een hectische tocht van de zeeman per riksja en draagstoel, omringd door

tienduizenden dreigende Chinezen in de steeds smallere steegjes van de oude stad, op weg naar een goedkoop bordeel, aan de foute kant van de brug. *De blanke vrouwen eens in een huis over de brug, komen nooit meer op de Europese grond dan om er begraven te worden.*

Daar vindt hij haar, Larrios, achter een kamerscherm, alleen gekleed in een kimono die ze uitnodigend voor hem openslaat als hij binnenkomt. Maar hij wil geen seks. Hij doet haar kimono dicht, gaat naast haar zitten.

Ik streelde je blauwe haren, je naam stamelend. Misschien was je je naam wel vergeten, dacht je dat ik dronken was. Zo zat je te staren. Toen zei ik: "Larrios, Burgos, Malaga." Toen begon je te lachen en zei achter elkaar een rij plaatsen op: "Marseille, Port Saïd, Colombo." – Schuld, ziekte, vaak. – Toen weer je harde aangeleerde lach.

Daarna huilt Larrios, lang. Was je gekrenkt – in je beroepseer, Larrios? Ik moet het haast geloven. Want toen ik mijn kleren uittrok, begon je gezicht op te klaren. Dacht je toen dat ik je gebruiken ging en dan verlaten?

De zeeman dwingt de vrouw om zijn kleren aan te trekken, zijn geld aan te nemen, in de draagstoel te stappen, het eerste schip naar Manilla te nemen en daar op hem te wachten.

En toen je eindelijk begreep en toestemde zo vol verwondering als ik ooit een Mens zag, toen wilde je dat ik je eerst nog nemen

zou en ik geloof weer dat je boos was en vernederd dat ik niet wilde, dat ik je haastte je aan te kleden en je deed het niet dan na de plechtige gelofte dat ik je in Manilla een jaar voor niets zou hebben. Mij bekroop wel de gedachte, dat je met de oude Larrios minder gemeen had dan het ruwhouten portret dat ik van je hield. Maar ik zou je weervinden, Larrios, al moest ik daarvoor doen wat je vroeg. Een jaar – voor niets gebruiken – ik zou je geleidelijk weer leren liefhebben. Ik zou je wel weer opdelen. Hoe kan een mens nog zo hoopvol zijn na acht jaar zwalken om een vrouw, na acht jaar van dat leven?

Het gevecht dat volgt, als de Chinese bordeelhouder zijn waardevolle prijshoer kwijt is en een naakte zeeman in haar plaats vindt, wordt niet verfilmd door Kurosawa maar door Sergio Leone, die eerder zo briljant Kurosawa's meesterwerk *Yoyimbo* vertaalde in de hilarische

spaghettiwestern *A Fistful of Dollars*. En dus krijgt de zeeman onverwachts hulp van dronken Ierse zeelieden in het bordeel, en van de andere hoeren vooral, die bijten en met hun slipjes slaan en, het allerergste, hun Chinese eigenaar uitlachen.

De finale, hoewel in Manilla, en niet in Uppsala, is voor Ingmar Bergman. (Heb ik al gezegd dat elke regisseur in deze film zijn eigen favoriete hoofdrolspeelster meebrengt? Bergman koos voor Ingrid Thulin.) De locatie is een roze-wit

landhuis op een heuvel tegen een azuren achtergrond, en Bergman heeft het huis aan de zee kant van een houten veranda voorzien.

Blaffende honden op het groene gazon worden in toom gehouden door een slanke vrouw in een donker gewaad, een zweep in de hand, daarmee spelend, in houding en gelaat: Zij!

Geen trein die mij voorbijrukt, geen schip waarop ik hoor, geen huis dat jou gevangen houdt.

‘Larrios, Ken je mij niet meer?’ vraagt de zeeman.

‘Zie je niet dat het anders met mij staat, dat ik zo...’

‘Elke keer was je een andere. Wat geeft dat? Wat heb ik gezocht. Laat mij rusten.’ En hij wil zich tegen haar aan vlijen. Ik had haar ogen toch gezien! Ze gaat een stap terug.

‘Begrijp je dan niet, zó kan je hier toch niet blijven.’

Ze wijst op hem, ze wijst op het huis daarachter. En hij begrijpt. *In dat huis is weer een eigenaar, machtiger dan die arme Chinese waard, hij laat haar vrij rondlopen.*

‘Kom vanavond terug, dan zal ik je dat geld van de boot teruggeven, kleeed je dan tenminste fatsoenlijk, kom terug, dan misschien...’

Het heeft geen twee minuten geduurd, in weinig woorden is Larrios in mij omgebracht, Larrios die jaren in mij leefde.

De camera volgt hem terwijl hij achteruit de heuvel afloopt, met elke stap ouder wordend, naar de haven, naar het schip, een schip, elk schip.

Het laatste shot is van een eerlijk zeemansgraf. Is het de zeeman zelf in die golven? Of is het alleen een stuk hout dat een deel leek geworden van zijn lichaam? Hoe dan ook. Een plons, opspattend schuim, geen as. Een-twee-drie-in-godsnaam.

The End

Dit artikel verscheen eerder in De Gids, in april 2008, onder de titel *Slauerhoff, sensualiteit & surrogaatseks*